

los stad om land

Landschapsonwikkelingsplan
Van Veluwe Tot IJssel

Landschapsontwikkelingsplan van Veluwe tot IJssel

Gemeente Epe, Heerde en Voorst

Inspraakversie augustus 2009

Projectnaam:

Landschapsontwikkelingsplan van Veluwe tot IJssel

Projectnummer:

4.0001.001

Datum:

Augustus 2009

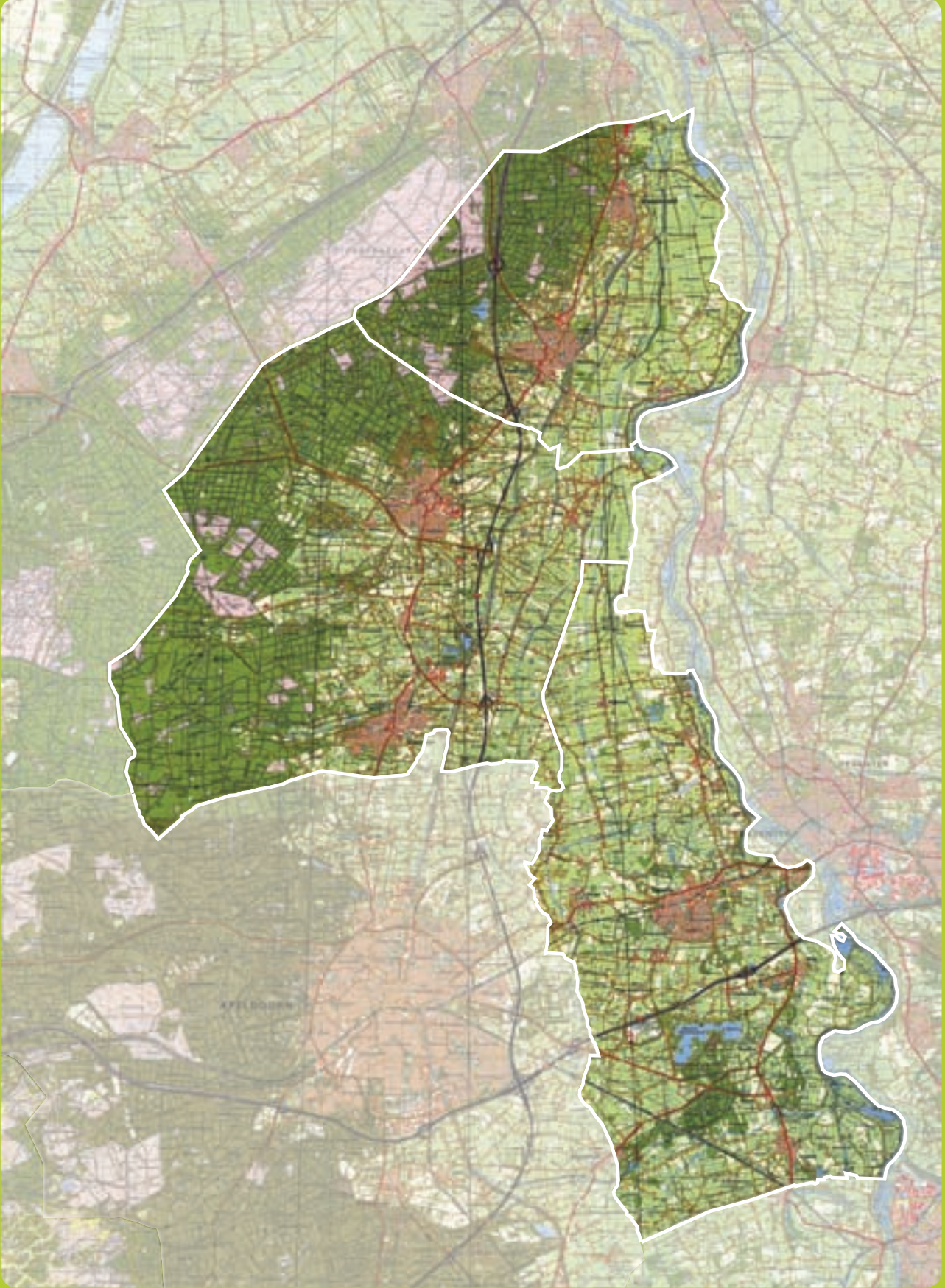

4

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7	4	De landschapsontwikkelings-visie	85
1.1	Van Veluwe tot IJssel	7	4.1	Inleiding	85
1.2	De doelen van ons regionaal landschapsontwikkelingsplan	7	4.2	Algemene hoofduitgangspunten van de visie	85
1.3	Beleidsbetekenis van dit LOP	8	4.3	Beleid per landschapseenheid	86
1.4	De aanpak en opzet van het LOP	9		Landschapsbeleid Droge bos- en heideontginningen	86
2	De regionale context	11		Landschapsbeleid Oude bouwlanden en Dekzandruggen:	87
2.1	Inleiding	11		Landschapsbeleid Natte Heideontginningen	89
2.2	Het regionale landschap	11		Landschapsbeleid Beekdalen (zie ook beken)	90
2.3	Ontwikkeling van functies	16		Landschapsbeleid Hooilanden	92
2.4	Regionale ontwikkelingsdynamiek	20		Landschapsbeleid Broeken	92
2.5	De landschappelijke opgave	23		Landschapsbeleid Veenontginning Nijbroek	93
3	De kernkwaliteiten van ons landschap	25		Landschapsbeleid Kampontginningen	93
3.1	Inleiding	25		Landschapsbeleid Oeverwallen	94
3.2	De landschapseenheden	27		Landschapsbeleid Ingepolderde uiterwaarden	96
3.3	Droge bos- en heideontginningen	28	4.4	Beleid per waardevol landschapselement	97
3.4	Dekzandruggen en oude bouwlanden	30		Landschapsbeleid Beken (zie ook beekdalen)	97
3.5	Natte heideontginningen	32		Landschapsbeleid Oude Spoorlijn	98
3.6	De beekdalen	34		Landschapsbeleid Apeldoorns Kanaal	98
3.7	Hooilanden	36		Landschapsbeleid de Weteringen	99
3.8	Broeken (meer of minder planmatig)	38		Landschapsbeleid Veluwe Bandijk / IJsseldijk	100
3.9	Veenontginning Nijbroek	40	5	Actoren in het landschap	103
3.10	Kampenontginningen (hoge en lage delen)	42	5.1	Bouwers van het landschap	103
3.11	De oeverwal (hoge en lage delen)	44	5.2	Kennis en kunde in ons landschap	103
3.12	Ingepolderde uiterwaarden	46	5.3	Overheden	103
3.13	Uiterwaarden	48	5.4	Terreinbeherende organisaties	105
3.14	De waardevolle landschapselementen	51	5.5	Adviesorganisaties	105
3.15	Ontginningsassen	52	5.6	Landschapsuitvoerders	107
3.16	De (sprengen-)beken	54	5.7	Belangenorganisaties	108
3.17	Watermolens	56	6	Uitvoeringsstrategie	111
3.18	Landgoederen, buitenplaatsen en kastelen	58	6.1	Samenwerken aan een eigen landschap	111
3.19	Zichtassen	60	6.2	Bestaande samenwerkingsrelaties voor het landschap	111
3.20	Oude wegen	62	6.3	Knelpunten in de huidige samenwerking	112
3.21	Oude spoorlijn	64	6.4	Naar structurele samenwerking!	112
3.22	Het Apeldoorns Kanaal	66	6.5	Afsluitend	112
3.23	De weteringen	68		Colofon	113
3.24	Veluwe Bandijk / IJsseldijk	70		Bijlage	114
3.25	Landschapsvormkaart	72	B1	Hoe is de landschapsvormkaart gemaakt	114
3.26	De waardevolle open-gebiedenkaart	81	B2	Samenstelling klankbordgroep	114

1 Inleiding

1.1 Van Veluwe tot IJssel

Het landschap van de Veluwe tot de IJssel is niet voor niets een nationaal landschap, het is één van de aantrekkelijkste landschappen van Nederland. Er zijn uitgestrekte bossen en heiden, een prachtig kleinschalig cultuurlandschap met kastelen, karakteristieke boerderijen, talloze landgoederen en een schilderachtig rivierenlandschap met uiterwaarden en een dijk.

De bewoners van het landschap van Veluwe tot IJssel zijn dan ook met recht trots op hun omgeving en besteden veel zorg aan hun grond, hun tuin en huis. Daarnaast zijn er heel veel mensen en organisaties actief bezig met 'landschap' in brede zin om de natuur te beschermen, watermolens in kaart te brengen, te adviseren over IJsselhoeven, hoogstamboomgaarden te herstellen, etc. Het landschap wordt gevormd door het voortdurend handelen van de mens. Daarmee is een aantrekkelijk landschap een verantwoordelijkheid van de samenleving.

Landschap verandert voortdurend en in die verandering hebben de bewoners als gebruikers de bepalende hand. Worden bomen wel of niet gekapt? Welk nieuw gebouw wordt gebouwd? Moet er wel of niet een nieuwe haag geplant worden en hoe hoog moet die dan geknipt worden? Ieder jaar worden er duizenden van dat soort kleine beslissingen genomen. Daarmee zijn de bewoners de motor achter een autonome ontwikkeling van het landschap¹, die altijd doorgaat.

Naast die autonome ontwikkeling, die een geleidelijk karakter heeft, zijn er soms ook ontwikkelingen met een grootschalig karakter in de inrichting van ons landschap. Als samenleving zijn we immers ook bezig door middel van veranderingsprojecten (ecologische poorten, landbouwontwikkelingsgebied, groene wiggen, etc.) ons landschap meer of minder bewust te veranderen. En bij elkaar bepalen al die beslissingen het landschap dat wij maken. Wij, overheid en burgers tezamen.

Als gemeenten hebben wij de volgende rollen en verantwoordelijkheden in het landschapsbeleid:

- We hebben een beleidsmakende en randvoorwaardenscheppende rol.
- We hebben een uitvoerende rol, bijvoorbeeld bij beheer en onderhoud van bomen langs wegen.
- We hebben een toetsende rol, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van nieuwe landgoederen.
- We hebben een initiërende rol, bijvoorbeeld bij een programma voor erfbeplantingen of aanplant van hagen.

Wij, de gemeenten Epe, Heerde en Voorst, beseffen het belang van een mooi aantrekkelijk landschap, zowel voor onze burgers, onze natuur als ook voor de vele mensen die onze streek elk jaar bezoeken. Om dit landschap te bewaren en mooier te maken hebben we besloten een gezamenlijk, regionaal landschapsontwikkelingsplan te maken. In de uitvoering van dit plan willen we graag aanhaken bij de ons omringende gemeenten en de vele andere uitvoerders in het landelijk gebied.

1.2 De doelen van ons regionaal landschapsontwikkelingsplan

Onze regio ligt bepaald niet in de luwte als het gaat om de verandering van het landschap. Daarin zijn twee hoofdlijnen aan te geven.

De eerste hoofdlijn heeft te maken met de kenmerken van ons landschap. Grote delen daarvan kenmerken zich van oorsprong door kleinschalig agrarisch cultuurlandschap met een sterk verspreide bewoning over het gebied. Er zijn duidelijk dorpen maar er zijn ook heel veel woningen en boerderijen die in linten en zwermen liggen. Die kleinschaligheid en dichte bewoning wringt vaak met de huidige wensen voor het gebruik. Schaalvergroting bij agrariërs leidt tot grotere agrarische bedrijfsgebouwen en rationele grote, rechte kavels. Vele agrarische bedrijven verdwijnen en in de vrijkomende schuren komen allerlei andere soorten bedrijven of, wat nog vaker voorkomt, de bedrijfsgebouwen worden gesloopt in ruil voor de bouw van een nieuwe woning. Nieuwe bewoners willen een paardenbak naast hun huis, agrarisch grond is duur, dus hij wordt intensiever gebruikt. Door de autonome ontwikkeling van schaalvergroting en functiewijziging verandert de oorspronkelijke schaal en samenhang van het landschap.

De verandering van het landschap is in belangrijke mate het gevolg van beslissingen van de grondeigenaren. De vraag is: levert deze autonome ontwikkeling wel het landschap op dat de samenleving wil? Want de oorspronkelijke samenhang in het landschap verzwakt, er komt steeds meer bebouwing en het landschap vervlakt.

¹ Onder de autonome ontwikkeling van het landschap wordt in dit LOP de geleidelijke verandering van het landschap verstaan. Het landschap reageert vaak traag op veranderingen in gebruik. Er zijn nu nog restanten van het agrarisch gebruik van een eeuw geleden. Een directe koppeling van de verandering van het landschap aan de verandering in gebruik is daarom lastig. Maar de veranderingen in gebruik zijn uiteindelijk wel de motor achter verandering van het landschap.

Doelstelling 1:

Met het LOP willen we als gemeenaten in de autonome ontwikkeling van het landschap sturen op behoud en op ontwikkeling van landschappelijke samenhang. Tevens willen we ontstening van het buitengebied stimuleren en willen we de karakteristieke kenmerken² van ons landschap ontwikkelen.

De vraag is dan wel: hoe sturen we? Gaan we zelf, als overheden, landschappen aanleggen (hagenprojecten bijvoorbeeld), gaan we faciliteren, gaan we verbieden, of gaan we groepen organiseren? Dit zijn wezenlijke vragen, want het gaat hier immers om een 'autonome ontwikkeling' waar we als overheid niet veel grip op hebben. Een deel van deze doelstelling kan ook beter via het planologisch instrumentarium gerealiseerd worden (bestemmingsplannen en aanlegvergunningen).

De tweede hoofdlijn is dat de regio in een kleine lawine van veranderingsprojecten zit. Diverse hogere overheden (Rijk en Provincie) hebben belangen in ons gebied en hebben een beleidsopgave op het gebied gelegd voor een aantal sectorale onderwerpen. Zij voeren deze bovendien voor een deel zelf uit. Het gaat dan om de uitvoering van Ruimte voor de Rivier, het Reconstructieplan Veluwe, de Kaderrichtlijn Water, de realisatie van

de Ecologische Hoofdstructuur, etc. En ook wij zelf sturen een aantal veranderingsprojecten aan.

Deze veranderingsprojecten omvatten grote delen van het plangebied van dit landschapsontwikkelingsplan. Van noord naar zuid gaat het dan om de volgende belangrijke veranderingsprojecten: de hoogwatergeul Veessen-Wapenveld, de aanleg van de ecologische poorten op de flank van de Veluwe (Wisselsepoort, Beekbergerpoort, Hattermerpoort), het landbouwontwikkelingsgebied Vaassen, een cluster van ontwikkelingen binnen de stedendriehoek zoals een recreatiegebied en een zoekgebied voor glastuinbouw en de dijkverlegging in de Voorster Klei.

Al deze projecten worden in hun eigen planprocessen uitgebreid en met vele betrokkenen besproken. Maar is er wel zicht op de samenhang en de gevolgen voor het totale landschap? En is het wel mogelijk om vanuit een regionaal landschapsperspectief bij te sturen op die planprocessen?

Doelstelling 2:

Met het LOP willen we het landschapsbelang inbrengen in alle ruimtelijke veranderingsprojecten in het gebied. Daartoe willen we een 'landschapspapstok' bieden die gebruikt kan worden in al de gebiedsprocessen.

Uiteindelijk gaat het in het landschapsontwikkelingsplan om de vraag hoe we, als overheden en burgers van dit gebied, een goed en aantrekkelijk landschap voor het gebied van de Veluwe tot de IJssel kunnen maken. Het antwoord op die vraag is niet een-twee-drie te geven en is ook niet objectief vast te leggen. Wij bepalen immers gezamenlijk (burgers en overheden) hoe we dat zien.

Doelstelling 3:

Juist omdat we ons landschap gezamenlijk bepalen hebben we behoefte aan een structuur, een aanpak, om het goede landschap te maken. En wat goed is bepalen we gezamenlijk. Dat is het overkoepelende doel van het LOP en ook de belangrijkste reden om het op regionaal niveau aan te pakken. We richten ons daarbij op instrumenten, partijen en een aanpak voor de uitvoering van het landschapsbeleid.

1.3 Beleidsbetekenis van dit LOP

benoemd. Daarbij is onderscheid gemaakt in landschapseenheden en waardevolle landschapseenheden. De kaart zelf laat bovendien nauwkeurig zien waar de verschillende onderdelen van ons landschap liggen. chapsbeleid willen gaan organiseren en financieren.

² Karakteristieke kenmerken. Onder 'kenmerk' verstaan we een eigenschap van het landschap, bijvoorbeeld dat er dijken voorkomen met bomen er op. Een karakteristiek kenmerk is een kenmerk dat ofwel bijna alleen hier voorkomt (zeldzaamheid) ofwel vaak in deze regio voorkomt (typerend) ofwel in een vaste combinatie met andere kenmerken hier voorkomt (samenhang).

1. De eerste doorwerking van dit LOP heeft te maken met onze rol als toetser van autonome ontwikkelingen. Voor deze rol is de visie op het gewenste landschap de basis. Op basis van dat beeld kunnen we aangeven of bepaalde initiatieven van burgers wel of niet passen in het landschappelijk doel. In deze rol zullen we waar nodig suggesties doen voor aanpassing van de initiatiefvoorstellen.
2. De tweede doorwerking van dit LOP heeft ook betrekking op het LOP als toetsingskader, maar dan van landschapssturing op de talloze ontwikkelingsprojecten in de regio. Daar worden twee instrumenten voor aangereikt: de landschapsvormkaart en de kaart van de waardevolle open gebieden (voor een toelichting op deze kaarten; zie hoofdstuk 3). De landschapsvormkaart beschrijft een groot aantal karakteristieke kenmerken van het landschap. Daarmee worden nationaal of internationaal waardevolle elementen in ons landschap benoemd. De kaart met waardevolle open gebieden geeft die delen van het landschap aan waar het handhaven van openheid wenselijk is. De waarderingen verwerkt in deze kaarten kunnen leiden tot het besluit om die waardering expliciet mee te laten wegen in ruimtelijke vragen over de toekomstige inrichting van de regio en om deze elementen in toekomstige bestemmingsplannen buitengebied en stedelijke beheerbestemmingsplannen als landschappelijke waardevol aan te geven.
3. Als ontwikkelingskader heeft de derde doorwerking te maken met onze rol als uitvoerder en onze rol als initiator. De basis voor de uitvoering van die rol wordt in het LOP gelegd met een visie op het gewenste landschap (hoofdstuk 5). Vanuit die visie formuleren we in dit LOP een uitvoeringsstrategie en, als apart document, een uitvoeringsprogramma waarmee we onszelf binden. Daarin staat bijvoorbeeld waar we wegen willen beplanten en waar we openheid willen beschermen. Er is een gezamenlijk uitvoeringsprogramma en een uitvoeringsprogramma per gemeente. Het gezamenlijk uitvoeringsprogramma richt zich onder andere op de coördinatie van het landschapsbeleid in de regio. Het gemeentelijke uitvoeringsprogramma kan verschillen per gemeente. Met het besluit om dit LOP vast te stellen spreken de raden de intentie uit om waar mogelijk gezamenlijk of gemeentelijk te gaan uitvoeren of te initiëren en om finan-

ciële middelen vrij te maken om het uitvoeringsprogramma ook werkelijk te realiseren.

4. Een vierde doorwerking ontstaat door het voorstellen van de gemeente Voorst om het LOP vast te gaan stellen als structuurvisie. De gemeente Voorst zal dit doen conform de gemeentelijke inspraakverordening. Met het vaststellen van het LOP als structuurvisie wordt onder andere bovenplanse verevening mogelijk, waardoor gelden beschikbaar kunnen komen ten behoeve van een groen- of landschapsfonds.

1.4 De aanpak en opzet van het LOP

Voor dit LOP is door de gemeenten een gezamenlijke startnotitie opgesteld. In deze startnotitie werd aangegeven dat de behoefte van de gemeenten voor een LOP niet gericht was op een nieuwe integrale visie op het landschap. De plandichtheid in het gebied is al zo groot dat er inhoudelijk nauwelijks ruimte is voor een integrale visie. Dit LOP geeft de landschappelijke context voor de vele ruimtelijke ontwikkelingen in het plangebied. Er is nadrukkelijk voor gekozen om niet de gebruikelijke inhoudelijke scenario's voor de regio op te stellen. Juist met het beschrijven van de wisselwerking tussen landschapsontwikkeling en de actoren in dit proces met hun verschillende rollen willen we in dit Landschapsontwikkelingsplan een voortvarende landschapsaanpak tot stand brengen.

Bij aanvang van het opstellen van het LOP is gekozen voor een aanpak, waarbij de partijen die met landschapsontwikkeling bezig zijn een belangrijke plek innemen en waarin de uitvoering van de vele ontwikkelingsprojecten die al 'op de plank' lagen het beginpunt van het denkproces waren. Op deze manier werd invulling gegeven aan de behoefte van de gemeenten om 'landschap' als een specifiek belang toe te voegen aan de autonome ontwikkeling van dat landschap en aan de gebiedsprocessen die voor de ontwikkelingsprojecten worden doorlopen. De vorm en opzet van dit LOP is het gevolg van deze keuzes.

Hoofdstuk 2. De regionale context

In hoofdstuk 2 wordt een regionaal landschappelijk kader geschetst. Dit biedt een beeld van de samenhang in lopende en geplande ontwikkelingen. In dit regionale kader worden de veranderingsvragen in de regio op de hoofdkenmerken van het landschap gelegd en daaruit worden hoofdpogingen voor ons

landschap geformuleerd. Dit hoofdstuk is nodig als opstap naar de landschapsvormkaart van hoofdstuk 3. In die kaart worden de bouwstenen van het landschap van de regio geïntroduceerd. Duidelijk wordt dat die bouwstenen een sterke onderlinge samenhang hebben, zeker in de relatie tot de bewoningsgeschiedenis. Die samenhang wordt in hoofdstuk 2 geschetst.

Hoofdstuk 3. Kernkwaliteiten van het landschap

In hoofdstuk 3 wordt de landschapsvormkaart gepresenteerd. Hier wordt uitgelegd hoe hij in elkaar zit. De landschappelijke hoofdkenmerken van alle onderdelen van de kaart worden beschreven, waarmee de kernkwaliteiten van ons landschap worden benoemd. Daarbij is onderscheid gemaakt in landschapseenheden en waardevolle landschapselectementen. De kaart zelf laat bovendien nauwkeurig zien waar de verschillende onderdelen van ons landschap liggen.

Hoofdstuk 4. De landschapsontwikkelingsvisie

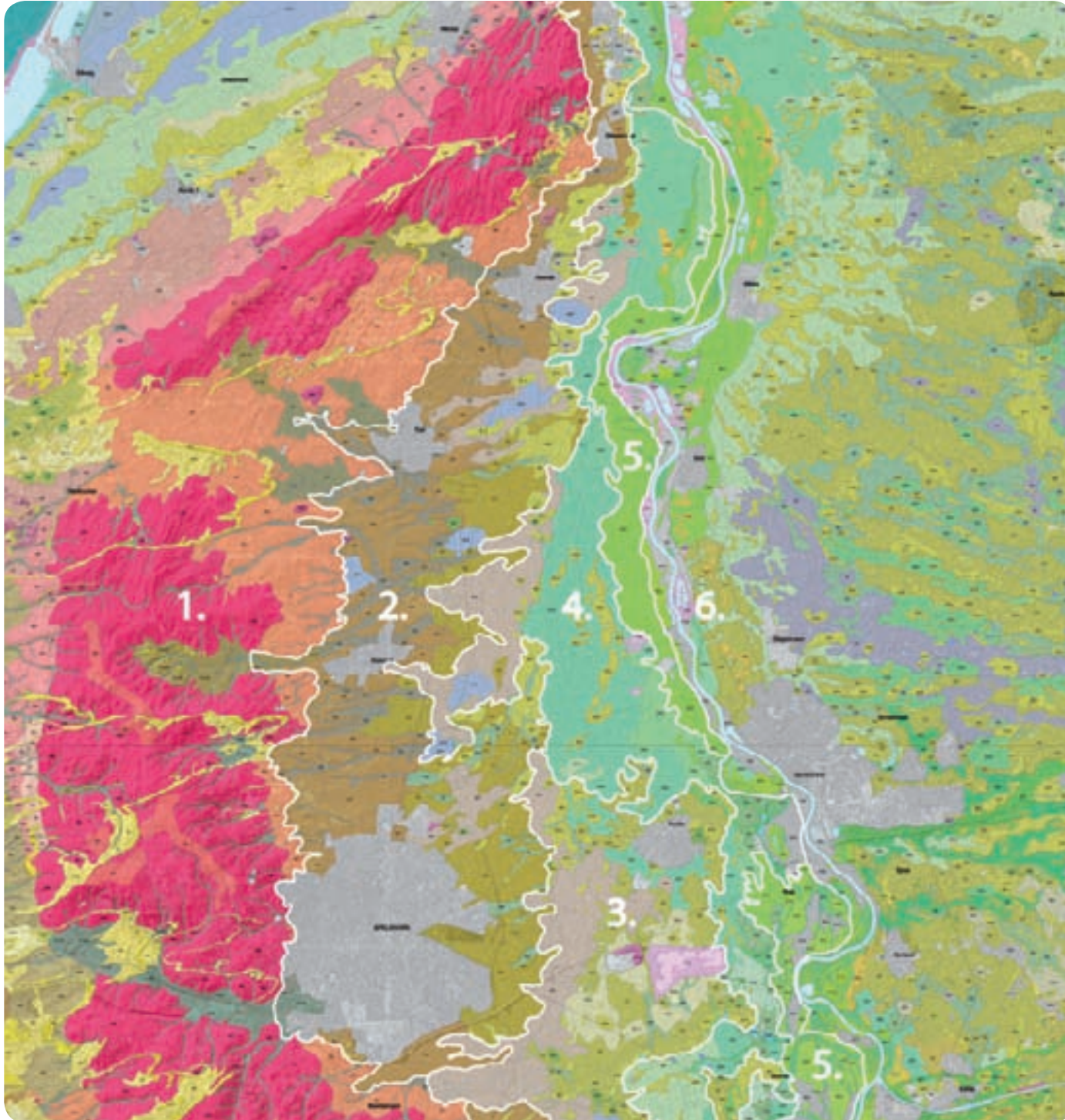
Hoofdstuk 4, de landschapsontwikkelingsvisie, vormt de beleidskern van dit LOP. Hier worden per onderdeel van de landschapsvormkaart concrete voorstellen voor behoud en ontwikkeling benoemd. Aangegeven wordt welke ingrepen en welk beleid de kernkwaliteiten kunnen versterken. Zo wordt onze visie op het omgaan met landschappelijke kernkwaliteiten nauwkeurig vastgelegd.

Hoofdstuk 5. Actoren in het landschap

In hoofdstuk 5 wordt een beeld geschetst van de georganiseerde partijen of actoren die betrokken zijn geweest bij het opstellen van dit LOP en in het algemeen betrokken zijn bij de ontwikkeling van het landschap. Deze actoren beïnvloeden het landschapsbeeld allemaal op hun eigen manier. Ze worden in dit hoofdstuk niet alleen genoemd, aangegeven wordt ook wat de doelstellingen van deze spelers zijn en waar ze zich vooral op richten. Dit overzicht komt in het uitvoeringsprogramma goed van pas, omdat die onder andere gericht is op de organisatie van de uitvoering van het landschapsbeleid.

Hoofdstuk 6. Uitvoeringsstrategie

In dit laatste hoofdstuk wordt aangegeven hoe we als gemeenten, met het oog op een grotere effectiviteit, de uitvoering van het landschapsbeleid willen gaan organiseren en financieren.

Geomorfologische kaart

1. De Veluwe
2. De Flank vna de Veluwe
3. Gebiede met zandopduiking
4. Rivierkommen of veenontginningen
5. De oeverwal
6. (Ingepolderde) uiterwaardengebied

2 De regionale context

2.1 Inleiding

Het landschap is het resultaat van de wisselwerking tussen natuurlijke processen enerzijds en ingrepen van de mens anderzijds. Het ontstaan van het landschap van Veluwe tot IJssel is zeer gevarieerd en de processen die tot dit landschap hebben geleid zijn complex. In dit LOP wordt geen uitvoerig verslag gedaan van al deze processen, want veel is al beschreven in de talloze plannen die voor de regio zijn opgesteld. Dit hoofdstuk richt zich op de hoofdlijnen van kenmerken en processen die het landschap van Veluwe tot de IJssel tot op de dag van vandaag hebben gevormd en nog vormen.

Om grip te krijgen op de hoofdlijnen moeten er drie zaken verduidelijkt worden:

- Ten eerste een globale beschrijving van het landschap zelf, een regionaal beeld.
- Ten tweede een schets van de ontwikkelingsdynamiek in het landschap van de regio.
- Ten derde een beoordeling van de opgave waar wij als gemeenten voor staan.

De volgende paragraaf, paragraaf 2.2, is gewijd aan de beschrijving van het landschap van de Veluwe tot de IJssel. Deze beschrijving geeft een beeld van de onderdelen van het landschap en er wordt gewezen op karakteristieke kenmerken. Daarnaast wordt de samenhang tussen fysieke processen en de invloed van bewoners op de vorming van het landschap beschreven. De paragraaf eindigt met de recente ontwikkelingen in het gebruik en daarmee wordt een achtergrond voor de lopende plannen gegeven die in paragraaf 2.3 worden behandeld.

In paragraaf 2.3 wordt een beeld geschetst van de huidige ontwikkelingsdynamiek, die bestaat uit de actuele (beleids-)plannen en processen en de specifieke opgaven per gemeente. Niet geheel

verrassend blijkt dat er zeer veel ruimtelijke dynamiek is in de regio en dus ook in het landschap. Maar deze dynamiek is niet overal gelijk van aard. Daarom wordt de vraag gesteld wat de kern van de landschappelijke dynamiek is en welke invloed deze dynamiek zal hebben op het landschap van onze regio.

In paragraaf 2.4 worden kenmerken (de situatie) en plannen (de ontwikkelingen) gezamenlijk tegen het licht gehouden. Wat betekenen de ontwikkelingen voor het huidige landschap en omgekeerd, wat is er vanuit het huidige landschap te zeggen over de ontwikkelingen? Dat zijn de vragen die hier gesteld worden. In het landschap van Veluwe tot IJssel zijn deelgebieden te onderscheiden met een eigen mix van kenmerken en plannen. Uit die mix kunnen de opgaven geformuleerd worden die we ons als gemeenten willen stellen en waarop we in de visie antwoord zullen geven.

2.2 Het regionale landschap

Ontstaansgeschiedenis

In hoofdlijnen is het landschap van Veluwe tot IJssel door drie natuurlijke landschapsvormende processen ontstaan.

1. Belangrijk voor de vorming van het landschap was de voorlaatste ijstijd (200.000 – 130.000 v.Chr.) toen landijs zich verplaatste door het IJsseldal en materiaal naar de zijkanen opstuwde. Zo ontstond onder andere de stuwwal van de Veluwe, die plaatselijk bijna 100 meter hoog is.
2. Tijdens de laatste ijstijd (90.000-10.200 v.Chr.) hadden erosieprocessen door wind en water grote invloed op het landschap, waardoor bijvoorbeeld dekzandruggen, zandopduikingen en beekdalen werden gevormd.

3. Een derde kracht die veel invloed heeft gehad op de vorming van ons landschap is de rivier de IJssel. Tot enkele eeuwen geleden had de rivier nog vrij spel en waren er regelmatig overstromingen. In dit proces zijn de komgebieden en de oeverwal ontstaan. Pas na de bedijking (vanaf de 14de eeuw) is de natuurlijke vorming van het rivierenlandschap min of meer tot stilstand gekomen. Alleen de uiterwaarden kennen nog natuurlijk dynamiek.

Tot op de dag van vandaag is de rijke schakering in de vorm van het landschap van Veluwe tot IJssel goed herkenbaar. Voor een goed begrip van het huidige landschap is inzicht in de vorm van het onderliggende landschap belangrijk. De geomorfologische kaart van de regio geeft in één oogopslag een beeld van die vorm. Daarin zijn de volgende zones van west naar oost te onderscheiden:

1. De Veluwe: de hoge delen van de stuwwal waar nu hoofdzakelijk het bos- en natuurgebied de Veluwe (of Centraal Veluws Natuurgebied) op ligt.
2. De Veluweflank: de lage delen van de stuwwal. Door de ligging tussen hoog en laag zijn de flanken van oudsher bewoningsgebied en er is hier dan ook een keten van dorpen ontstaan (Heerde, Epe, Vaassen, Apeldoorn, Beekbergen, Loenen, etc.). Het landschap op de flank is zeer gevarieerd, door de afwisselende aanwezigheid van dorpen, infrastructuur, oude bouwlanden, landgoederen, dekzandruggen, beekdalen en (sprengen)beken, en heideontginningen.
3. Een overgangsgebied met zandopduikingen ligt globaal tussen Vaassen en Twello. Hier wisselen kleinschalige zandopduikingen met bebouwing en de meer open en lager gelegen graslanden elkaar af. Bijzonder is ook het voorkomen van veel landgoederen op de opduikingen.

Elburg

Harderwijk

Haarlem

Halsberghe

Herde

Feyr

Narech

Kanneberg

Vosjen

Nyenbrack

Garderen

Apeldoorn

Beekbergen

Barnesfeldt

Scharpeel

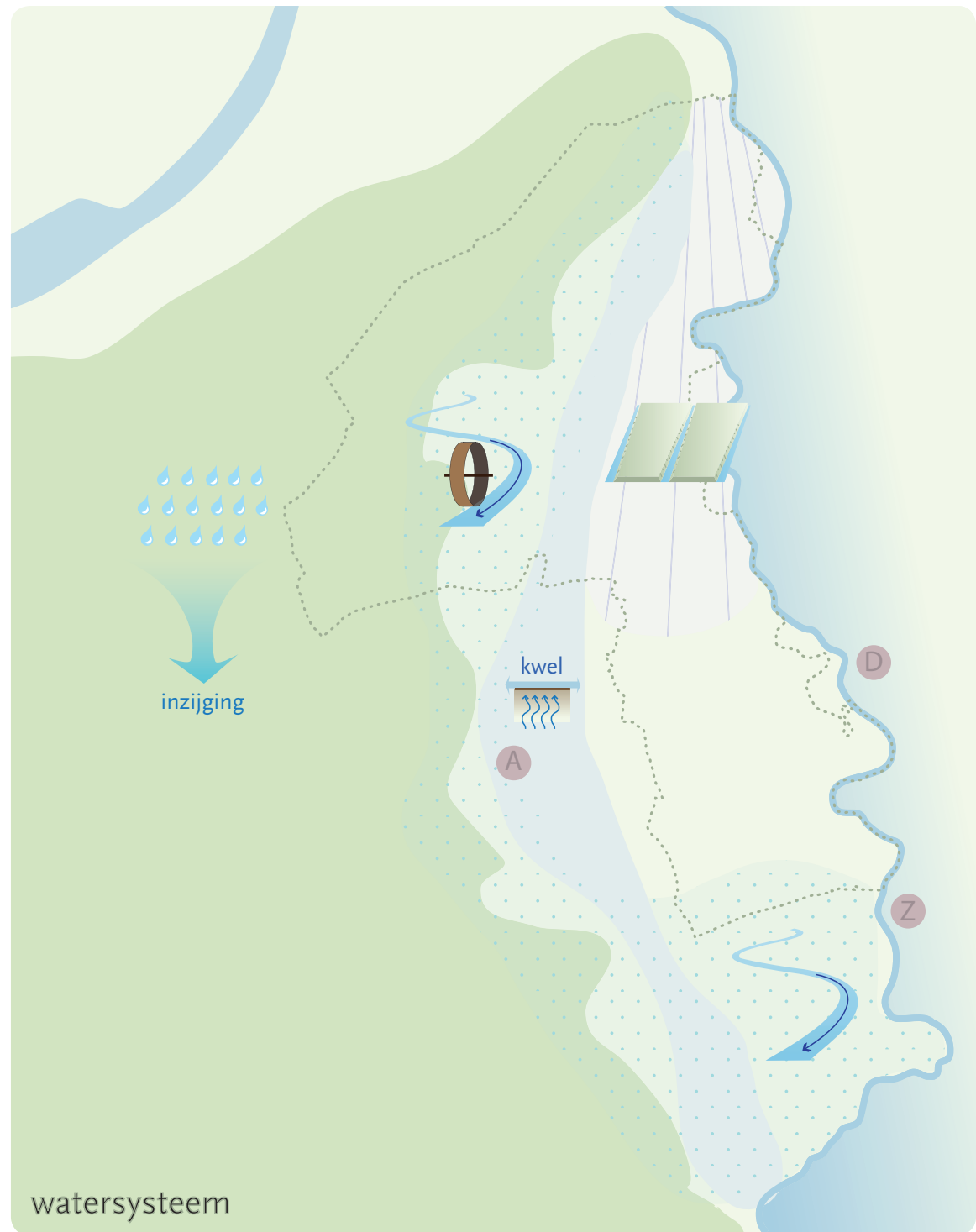
Bruck

4. Een tamelijk open en redelijk vlak rivierkome- of veenontginningsgebied ligt globaal tussen Twello en Wapenveld. Het gebied is nat en bestaat daardoor hoofdzakelijk uit graslanden. Bijzonder is de aanwezigheid van weteringen en ontginningslinten.
5. De oeverwal langs de IJssel is door de relatief hoge ligging ook een vroeg bewoond gebied. Hier liggen nu kernen als Voorst, Wilp, Terwolde en Veessen. Karakteristiek is de aanwezigheid van een dijk die de oeverwal legt op de grens van binnen- en buitendijks gebied.
6. Het buitendijkse gebied, inclusief de ingepolderde uiterwaarden is het gebied waar de rivier en overstromingen invloed hebben of hadden. In dit gebied komt veel microreliëf voor en door de kans op overstromingen is er weinig bebouwing. In dit landschapsontwikkelingsplan werkt de geomorfologie sterk door in de afbakening van de landschapseenheden op de zogenaamde landschapsvormkaart die in hoofdstuk 3 wordt geïntroduceerd.

Watersysteem

De opbouw van het watersysteem tussen Veluwe en IJssel is complex en zeer kenmerkend. Bepalend is de inzijging van de neerslag op hogere delen, zoals de Veluwe en de hogere zandgronden (dekzandruggen en oeverwallen). In de lager gelegen komgebieden tussen de Veluwe en IJssel komt dat water weer aan het oppervlak en treedt kwel op. Dit kan diepe kwel zijn, komende vanaf de Veluwe, of het kan gaan om lokale kwel, afkomstig uit dekzandruggen en oeverwallen. Ook komt bij hoog water lokale kwel vanuit de IJssel voor.

De stromingsrichtingen van het grondwater zijn terug te vinden in het systeem van het oppervlaktewater. Regenwater gevallen op de Veluwe zijgt voor een deel in, maar stroomt deels ook via beken (ontspringen vanuit natuurlijke bronnen) en sprengbeken (ontspringen vanuit gegraven bronnen) af naar de lager gelegen komgebieden. Oorspronkelijk kwam dit water uit in watergangen die in de komgebieden afstroomden in noordelijke richting. Later zijn deze natuurlijke stromen vergraven en zijn weteringen (Nieuwe Wetering, Grote Wetering, etc.), de Griff en het Apeldoorns Kanaal ontstaan. Veel beken ten noorden van Apeldoorn komen uit in de Griff. De weteringen voeren het overige water naar het noorden af. In droge perioden wordt het Toevoerkanaal ten noorden van Twello gebruikt voor inlaat van water uit de IJssel.

Ten zuiden van Apeldoorn komen enkele beken uit in, en voeden daarmee, het Apeldoorns Kanaal. Maar ook stromen enkele beken onder het kanaal door. Samen met de beken die ontspringen op de dekzandruggen rond Twello en Brummen stromen deze beken in oostelijke richting naar de

IJssel. Oorspronkelijk liepen de beken ten zuiden van Apeldoorn van Veluwe (of oeverwal) tot IJssel. Ook nu loopt een aantal beken nog door tot de IJssel, ook al liggen ze soms in een sifon onder het Apeldoorns Kanaal.

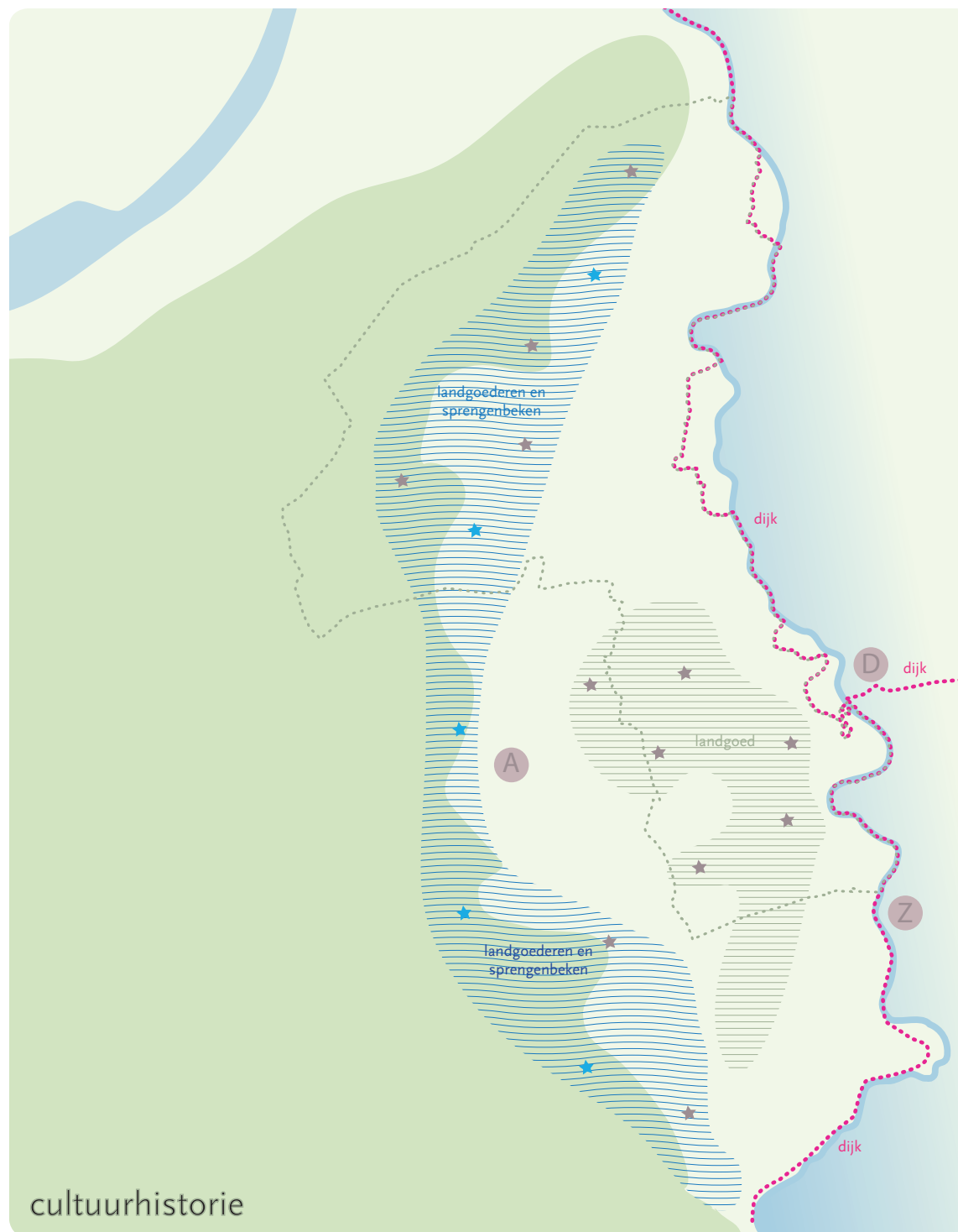
De invloed van de mens

Het landschap is niet alleen door de natuurlijke processen gevormd, maar voor een belangrijk deel ook door de mensen die er woonden en die het gebied gebruikten. Vooral de ingrepen van de afgelopen 1000 jaar werken door in het huidige landschap. De vorm van het landschap heeft geleid tot de specifieke bewonings- en ontginningspatronen, die we nu om ons heen zien.

In het landschap van Veluwe tot IJssel wisselen droge en natte plekken elkaar vaak op korte afstand af. Veel van de natte plekken zijn niet alleen nat omdat ze laag liggen maar ook omdat er veel kwel uit de Veluwe aanwezig is. Droge plekken moesten om die reden duidelijk hoger liggen om aantrekkelijk te zijn als vestigingsplaats voor mensen. Belangrijke vestigingsvoorwaarde was lange tijd ook, dat op korte afstand zowel goede (drogere) plekken voor akkerbouw en tuinbouw als goede (nattere) plekken voor weiland aanwezig waren. Met de nabijheid van beide gronden kon zowel aan akkerbouw worden gedaan als vee worden gehouden als onderdeel van het zogenaamde gemengde, zelfvoorzienend bedrijf. Op basis van deze 'woonwensen' werden vooral de Veluweflank, de oeverwal en dekzandruggen bewoond. Deze agrarische leefwijze was gangbaar tot het begin van de twintigste eeuw.

De hogere plekken zijn vaak al duizenden jaren in gebruik. De lage gronden werden vanuit de hoge delen ontgonnen. Mensen bouwden op de rand van hoog en laag hun boerderijen en er werden wegen aangelegd. Vaak wisselen op de overgang ook het verkavelingspatroon en de beplantingen. Het hoge land werd via het zogenaamde potstalsysteem³ verder opgehoogd door toevoeging van heideplaggen met mest en zo ontstonden de oude bouwlanden of enken. Veelal zijn de hoge delen relatief klein van omvang, waardoor een sterk samenhangende ruimtelijke en sociale eenheid ontstond. Ook nu nog hebben die hoogtes en de bijbehorende buurtschappen en dorpen vaak eigen namen.

De eerste bewoningssporen liggen op de Veluwe en dateren uit het Midden-Paleolithicum (250.000 – 12.000 v.Chr.). Met name de op de Veluwe zijn de veel voorkomende grafheuvels een herinnering aan deze vroege beschavingen. Bewoning van de dekzandruggen en de oeverwal dateert veelal uit het Laat-Paleolithicum (ca. 12.000 – 9000 voor

Christus). Blijkens diverse plaatsnamen moet het landschap er rond het jaar 1000 bosrijk hebben uitgezien. In de Vroege Middeleeuwen is het gebied meer permanent bewoond geraakt en zijn met name rond Twello en op de Veluweflank veel

landgoederen ontstaan. In de 11e eeuw worden de eerste sprengen gegraven voor de olie- of graanmolens, maar het merendeel is aangelegd in de 16e en 17e eeuw toen de Veluwse papierindustrie belangrijk begon te worden.

³ Potstalsysteem: dit is het landbouwkundige systeem waarbij voedingsstoffen uit de natuur door het grazen van schapen geconcentreerd worden in de zogenaamde potstal. De mest van de schapen die in de stal terechtkomt, wordt vermengd met plaggen van de heide (woeste grond). Het mengsel wordt dan op de akker (es of enk) uitgespreid. Dit systeem werd voor de komst van de kunstmest op veel zandgronden toegepast. (<http://www.geo-informatie.nl/Projects/Manolo/technasium1/excursiegids/begrippenlijst.htm>)

In de periode tot de 14e eeuw is er sprake van gestage groei van het aantal (veen)ontginningen. In de 14e eeuw wordt Nijbroek gesticht en worden de buitendijkse gebieden, dat wil zeggen de gebieden die tussen de IJssel en de Veluwsche Bandijk liggen, in cultuur gebracht. Na de Middeleeuwen ontstond op de inmiddels bedijkte oeverwal langs de IJssel een keten van IJsselhoeven. Deze historische boerderijen zijn nog steeds beeldbepalend in dit deel van het landschap van Veluwe tot IJssel.

In de 19de eeuw werden naast de oude hoge gronden, ook de hoger gelegen zeer droge en arme heidegronden en de relatief laag gelegen natte heide- en broekgebieden ontgonnen. Op de hoge droge gronden werd veel bos aangelegd, zo is de bosrijke Veluwe ontstaan. Op de lage natte gebieden, werden hooi- en graslanden gerealiseerd. De hoofdlijnen van dit historische landschap is nog goed terug te herkennen in de topografische kaart van rond 1900. Kenmerkend voor deze periode is ook de stichting van veel landgoederen die verbonden zijn met het oprichten van houtplantages, vooral op de Veluwe.

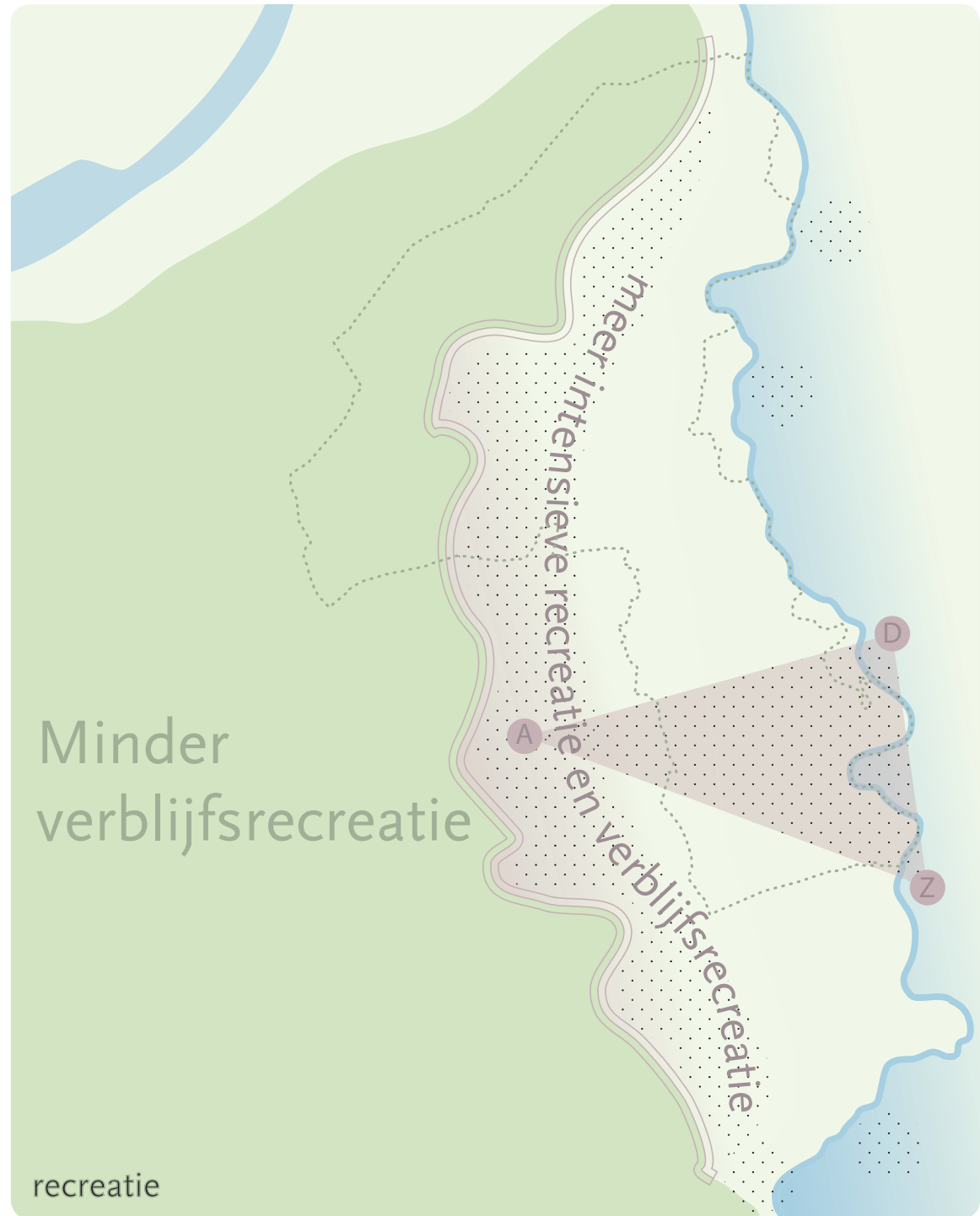
2.3 Ontwikkeling van functies

In de afgelopen 100 jaar is de invloed van de mens op het landschap nog groter geworden. De motor daarachter is onze behoefte om onze omgeving optimaal te benutten voor functies als wonen, werken, recreatie, voedselproductie en natuurbeleving.

Wonen en werken

Na de Tweede Wereldoorlog is het aantal inwoners van Nederland sterk gestegen en is er overal in Nederland een enorm woningbouwprogramma gerealiseerd. Ook in het landschap van Veluwe tot IJssel zijn de kernen gegroeid tot een kralensnoer op de oeverwal en vooral op de Veluweflank. Lange tijd gebeurde dit nog op de hogere, drogere gronden, maar tegenwoordig is er gebrek aan ruimte en wordt er ook in de lagere, natte delen gebouwd. Waar nog wel op de hogere delen wordt gebouwd, vindt dat vooral plaats op de oude bouwlanden die tegen de dorpen aan liggen. Veel van deze bouwlanden, of bolle akkers, verdwijnen daardoor of verliezen hun agrarisch karakter.

Een recente tendens op het gebied van wonen, is de behoefte om meer landelijk te wonen. Nederlanders willen niet langer in een klein rijtjes-huis wonen, maar in een behoorlijk huis met een

behoorlijk stukje grond. Vooral in het buitengebied vindt daardoor geleidelijk toename van bebouwing plaats en vooral op de Veluweflank, waar al veel verspreide bebouwing voorkomt, wordt de druk op het toelaten van wonen in het buitengebied steeds groter.

Recreatie

Al lange tijd is de Veluwe, en dan vooral het bos- en natuurgebied, een zeer gewilde vakantiebestemming. Er zijn dan ook vele campings, speeltuinen, uitzichttorens, wandelroutes, trimbanen, bezoekerscentra, maneges, vakantiewoningen, groepsaccommodaties, etc.

In de afgelopen decennia worden natuurwaarden en natuurbeleving steeds belangrijk gevonden en dat gaat niet altijd goed samen met intensieve vormen van recreatie. Er is daarom binnen het kader van 'Veluwe 2010' een groei- en krimpbeleid geformuleerd, dat onder andere tot doel heeft om, waar mogelijk, intensieve- en verblijfsrecreatie uit de bossen te verplaatsen en deze onder te brengen buiten het Centraal Veluws Natuurgebied (CVN). De druk van inplaatsing van intensieve- en verblijfsrecreatie komt nu vooral te liggen op de flanken van de Veluwe, daar waar ook de druk van wonen, werken en vervoer al hoog is.

Een andere ontwikkeling die plaatsvindt is het groeiende besef dat vooral mensen die in de steden wonen, door de snelle groei van de stad het contact met natuur en buitengebied dreigen te verliezen. Bovendien verliest het landschap rond de stad in het groeiproces aan kwaliteit. Daarom zijn rond de steden projecten gaande van versterking van landschap in combinatie met vergroting van het recreatieve netwerk en recreatieve voorzieningen.

Een laatste ontwikkeling, die al lange tijd gaande is, is de landelijke toename van dagrecreatie op het platteland en in natuurgebieden. In het landschap van Veluwe tot IJssel is dat niet anders. In toenemende mate zijn bestaande netwerken voor fietsers en voetgangers en ook voor gemotoriseerd verkeer niet meer toereikend. Vooral op het platteland worden lokale wegen recreatief gebruikt, wat kan leiden tot conflicten met andere weggebruikers. Overheden richten zich dan ook steeds meer op het versterken van het netwerk van paden, zowel in noord-zuidrichting als in oost-westrichting. Om recreatie bovendien enigszins te bundelen (te zoneren) en autoverkeer buiten het gebied te houden worden steeds vaker transferia aangelegd, zoals in Heerde bij het Heerderstrand.

Landbouw

Landschappelijk zeer beeldbepalend en altijd in beweging is de functie landbouw. Algemeen bekend is de tendens dat enerzijds steeds meer landbouwbedrijven verdwijnen, maar dat anderzijds de resterende bedrijven steeds groter worden. Dit is ook in het landschap van Veluwe tot IJssel het geval. Vooral de melkveehouderij heeft een sterke positie in het gebied en is voor het behoud van graslanden en open landschappen van groot belang. Meer in het algemeen speelt de landbouw een zeer belangrijke rol in het beheren van de diverse landschappen binnen de regio.

Op de bedrijven die opgeheven worden komen de bedrijfsgebouwen leeg te staan. Soms gaat het om grote bebouwde oppervlaktes. De toekomst, het toekomstig gebruik, van deze vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen (VAB) is een beleidsvraag op zich en belangrijk voor het landschap.

Een andere tak die zich steeds verder uitbreidt is de tuinbouw w.o. boom- en heesterteelt. Deze neemt toe op de traditionele akkerbouwgronden van de dekzandruggen, maar verplaatst zich ook geleidelijk naar voorheen natte gebieden als het wettingengebied. In combinatie met teeltondersteunende voorzieningen heeft deze vorm van landbouw een steeds groter wordend effect op ons landschap.

Naast de ontwikkeling in de melkveehouderij en groei van de tuinbouw is er een ontwikkeling binnen de intensieve veehouderij. Ook rond de Veluwe speelt dat, in het kader van de Reconstructie, intensieve veehouderijen worden beperkt in hun groei of worden verplaatst buiten de directe nabijheid van natuurgebieden. Tegelijkertijd wordt ruimte aangeboden in landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's). In het landschap van Veluwe tot IJssel is dit het LOG Beemte-Vaassen. Hier zal dus een aantal grote veehouderijbedrijven het landschapsbeeld gaan bepalen.

De agrariërs die hun bedrijf niet opschalen in de agrarische sector doen dat soms wel in andere sectoren zoals zorg of recreatie. Deze 'verbreding' was, bedrijfseconomisch gezien, oorspronkelijk een bijzaak. Maar er is een duidelijke tendens naar professionaliseren, waarbij het agrarisch gebruik een decor is waartegen een ander soort bedrijf wordt gerund. Ruimtelijk heeft dit vaak veel gevolgen, want deze functies vragen specifieke voorzieningen.

Paardenhouderijen zijn een specifieke vorm van verbreding. De paardensector is lange tijd verguisd vanwege de bouw van grote rijstallen en de aanleg van verlichting. Maar langzaam is het een van de grootste agrarische sectoren geworden. En het is een agrarische sector die belang heeft bij de aanleg van landschapselementen, paden en verbindingen naar bossen.

Natuur

De Veluwe is het grootste laaglandnatuurterrein van Noordwest-Europa en meet ongeveer 1000 km² (Wikipedia). Het maatschappelijk doel van de Veluwe verschuift (o.a. door de aanwijzing als natura-2000 gebied) steeds meer van bosbouw en recreatie naar natuur. Onder het kopje recreatie is al aangegeven dat dit voor recreatie tot het 'krimp en groei' beleid geleid heeft. Het bosbeheer wordt steeds natuurlijker en minder gericht op productie, hoewel dit per beheerder verschillend is.

Naast de uitplaatsing van recreatie van de Veluwe is rondom de Veluwe nog een belangrijke ontwikkeling voor natuur gaande. Rondom de Veluwe zijn namelijk acht gebieden aangewezen als ecologisch poortgebied tussen de Veluwe en omliggende natuurkerngebieden. De poorten vormen de verbindingen tussen de Veluwe en de Oostvaardersplassen, Utrechtse Heuvelrug, Salland, Montferland en zelfs het Reichswald in Duitsland.

Binnen het plangebied van dit LOP zijn drie gebieden als poort aangewezen; de Hattermerpoort, de Wisselsepoort en de Beekbergsepoort, waar honderden hectare nieuwe natuur zullen moeten worden gerealiseerd. De poorten moeten als onderdeel van de ecologische hoofdstructuur (EHS) verbindingen tussen natuur- en bosgebieden mo-

gelijk maken en daarmee behoud van biodiversiteit stimuleren. De zoekgebieden voor de realisatie van de poorten zijn zeer groot en kunnen op grote delen van het landschap invloed hebben.

Een tweede ontwikkeling die momenteel volop gaande is en veel invloed heeft op de functie natuur, zijn plannen die samenhangen met verbetering van waterkwaliteit en –kwantiteit, en veiligheid. Langs zeer veel watergangen vindt een meer ecologische inrichting plaats, waaronder langs (sprengen)becken, het Apeldoorns Kanaal, enkele weteringen en ook de IJssel in combinatie met het project ‘Ruimte voor de Rivier’. Daarnaast worden allerlei maatregelen genomen tegen verdroging en ten gunste van natte natuur, zoals het bevorderen van waterbuffering in veen- en broekgebieden en de infiltratie van beekwater op de Veluwe.

‘Ruimte voor de rivier’ is een geheel eigen lijn van ontwikkelingen en grote ingrepen in het Nederlandse waterbeheer, met als doel de afvoer van water via de grote rivieren, dus ook de IJssel, duurzaam veilig te stellen. Dit beleid slaat op verschillende plekken neer in het landschap van de regio zoals een mogelijke nevengeul bij Zutphen, dijkverlegging in de ingepolderde uiterwaarden bij Voorst en de hoogwatergeul bij Wapenveld. In het belang van een goede doorstroming van het rivierwater bij hoogwater is het beleid in de uiterwaarden gericht op het tegengaan van ‘remmende’ beplantingselementen in die uiterwaarden. Dit kan ten koste gaan van kenmerkende landschapselementen als meidoornhagen, maar komt ten goede aan openheid en graslanden en aan de waarde voor weidevogels en ganzen.

2.4 Regionale ontwikkelingsdynamiek

Inleiding

Naast de vele autonome ontwikkelingen staan onder invloed van de beleidsmatige ontwikkeling van functies veel veranderingsprojecten in de regio op stapel. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van die ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen zijn een gegeven, ze zijn geen nieuw beleid, en het LOP wil deze ontwikkelingen dan ook niet ter discussie stellen. De beschrijving van de dynamiek wordt hier slechts gebruikt om te illustreren dat veel ontwikkelingen gaande zijn in ons landschap, die vanuit de sector landschap de nodige aandacht vragen.

Ten eerste wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste beleidsontwikkelingen, die de motor zijn achter de veranderingen. Daaruit komt een aantal concrete projecten naar voren. Ten tweede wordt een kaart geïntroduceerd waarop een breed pallet van plannen en projecten is aangegeven en waaruit ter illustratie een totaalbeeld van de dynamiek te destilleren is.

Belangrijke beleidsontwikkelingen

Naar aanleiding van de algemene ontwikkeling van functies is al een aantal belangrijke beleidsplannen genoemd, die door de uitvoering ervan van grote invloed zullen zijn op het landschap van Veluwe tot IJssel. Naast deze plannen zijn er nog meer belangrijke beleidslijnen, die er voor zorgen dat er allerlei veranderingen in ons landschap zullen plaatsvinden. Bij elkaar levert dit het volgende overzicht op:

- De realisatie van de ecologische poorten: Hattemer-, Wisselse- en Beekbergsepoort
- De hoogwatergeul Veessen-Wapenveld, maar ook de dijkverlegging Voorsterklei
- Het landbouwontwikkelingsgebied (LOG) bij Vaassen in het kader van de Reconstructie
- Plannen gericht op waterkwaliteit en -kwantiteit. Belangrijke opgaven zijn de herinrichting van beken- en sprengen, het Apeldoorns Kanaal, sommige weteringen en waterberging (tegengaan van verdroging) in veen- en broekgebieden.
- Het versterken van de recreatieve bereikbaarheid en dooradering van het landschap van Veluwe tot IJssel, in aanvulling op de Veluwe
- Stedelijke uitbreidingsplannen rond de meeste kernen in het landschap van Veluwe tot IJssel.
- De aanwijzing van de regio Veluwe/IJsselvallei als Nationaal Landschap.
- Maatregelen in het kader van Veluwe 2010.
- De ontwikkeling van de regio Stedendriehoek, die is verwoord in twee structuurvisies.
- Het aanpakken van de zogenaamde ‘ver-’ thema’s, zoals verdroging, vermesting, verstoring, verrommeling, etc.

Concreet leidt dit tot, onder andere, de volgende projecten.

- Aanleg van de Hattemerpoort.
- De hoogwatergeul Veessen-Wapenveld.
- Zoekzones landschappelijke versterking.
- Natuurontwikkeling Gulbroek.
- Natuurtransferium Heerderstrand.
- Realisering van de Wisselsepoort en ecologische verbindingzones: verwerven, realiseren, functieveranderen, ontwikkelen en inrichten van ca. 1000 ha nieuwe natuur.
- Ontsnippering tot aan de IJssel door aanleg van ca. 3 ecopassages onder/over wegen en kanalen, (ver)plaatsing wildrasters.
- Behouden en versterken van de landschappelijke overgang tussen Veluwe en IJsselvallei door uitwerking van de groene wiggen en zoekzones landschapsversterking.
- Structuurverbetering grondgebonden landbouw (incl. kavelruil en nevenfuncties).

- Bieden van ontwikkelingsmogelijkheden intensieve veehouderij in het LOG of elders op sterlocaties in het landschap van Veluwe tot IJssel.
- TOP-gebieden met anti-verdrogingsbeleid: Tongerense veen, Wisselse veen en Vossenbroek.
- Uitbreiding van recreatiegebied Bussloo.
- Aanleg ecologische verbindingzone (EVZ) de Fliert.

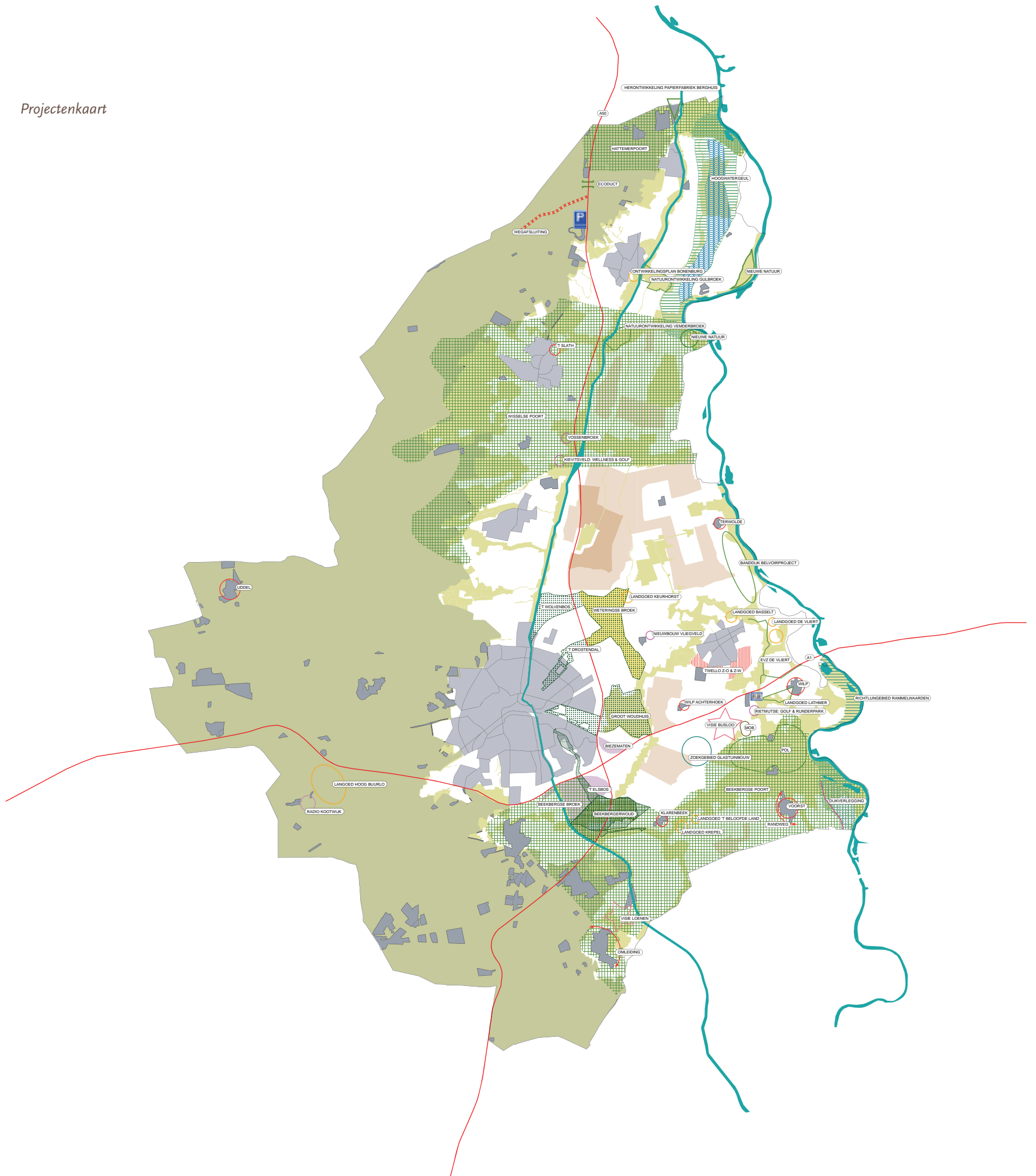
De kaart van lopende projecten

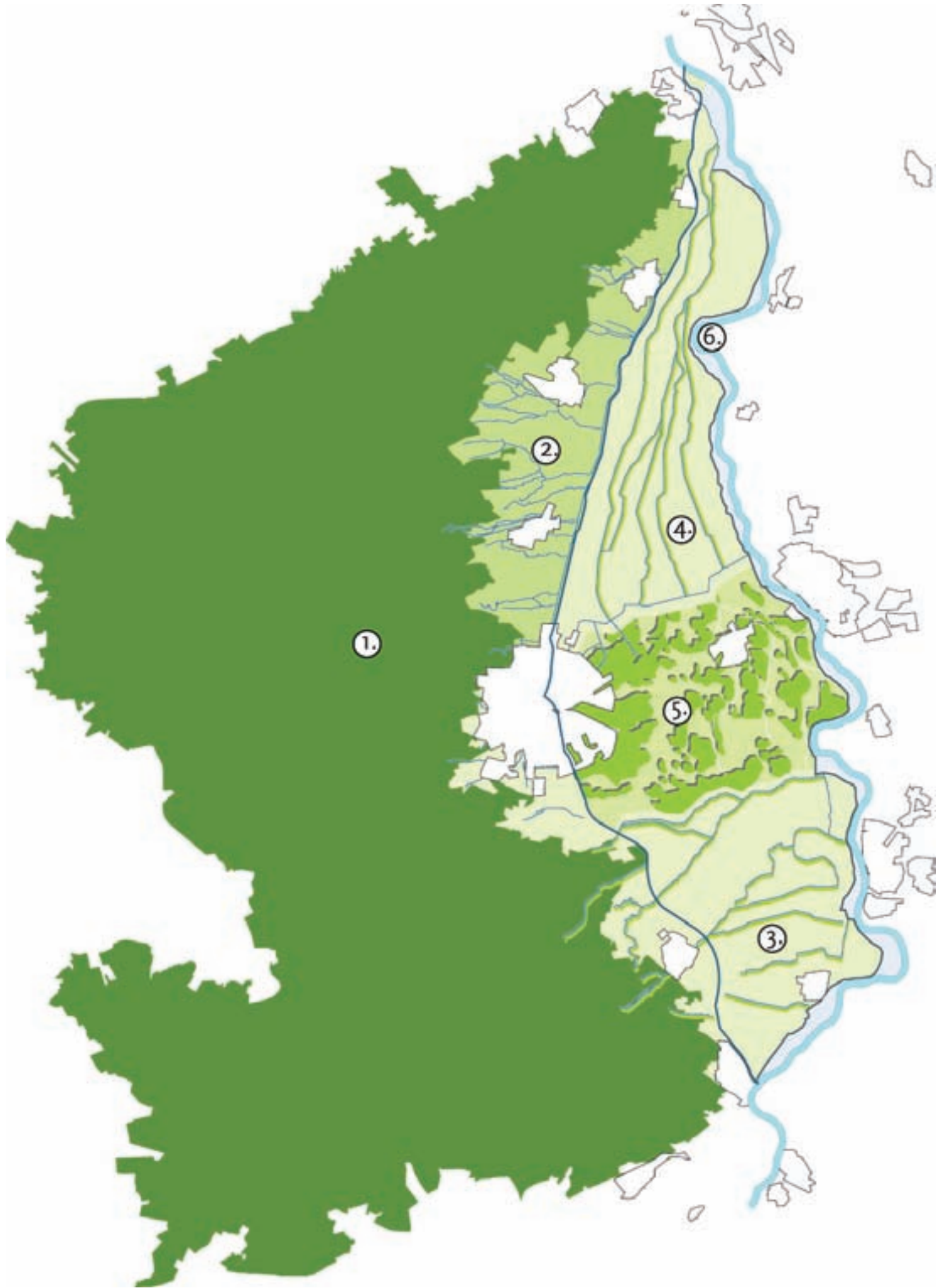
In 2007, bij het begin van het opstellen van dit LOP, zijn alle op dat moment lopende projecten (in allerlei uitvoeringsstadia) in het landelijk gebied geïnventariseerd en op een projectenkaart gezet. Zie hiernaast het resultaat. Deze kaart is daarmee een soort ‘Nieuwe Kaart van Nederland’. Deze kaart verandert voortdurend, want sommige projecten worden afgeblazen en andere worden opgestart. Maar het beeld is goed bruikbaar voor een analyse van de ontwikkelingsdynamiek van de regio.

1. Om te beginnen valt vooral op dat werkelijk overal in het gebied plannen en projecten lopen. Tussen alle projecten door zijn er slechts spaarzame restanten van ‘witte ruimte’, waar op dit moment weinig tot geen dynamiek is.
2. Er is een aantal projecten dat grote gebieden beslaat en daardoor grote delen van het landschap van Veluwe tot IJssel zal gaan beïnvloeden. Het belangrijkste daarvan is de realisatie van de ecologische poorten. Maar ook de hoogwatergeul Veessen-Wapenveld en het LOG bij Vaassen beslaan vele hectaren.
3. Een derde punt dat opvalt is het grote aantal projecten rondom Twello. Dit is simpel te verklaren door de druk die op dit landelijke gebied wordt uitgeoefend vanuit de Stedendriehoek. Voor veel vragen op het gebied van wonen, werken, vervoer, recreëren en voedselproductie wordt naar dit gebied gekeken en doordat het ook om veel grootschalige vragen gaat kan de uitwerking op dit deel van het landschap van Veluwe tot IJssel enorm groot zijn.

Diverse van deze projecten sturen aan op daadwerkelijke functieverandering: het huidige gebruik wordt vervangen door een ander gebruik. De projectenkaart is daarmee een goede illustratie van de sterke beleids- en ontwikkelingsdruk op het gebied.

Projectenkaart

2.5 De landschappelijke opgave

Hoofdpijnen van de opgaven in ons landschap

Wij als gemeenten denken dat op basis van landschapskenmerken, autonome ontwikkelingen en een overzicht van veranderingsprojecten 6 deelgebieden te onderscheiden zijn waar landschappelijke vraagstukken zich tegen dezelfde achtergrond afspelen. Dit zijn:

1. Het infiltratiegebied van de Veluwe dat grotendeels samenvalt met het natuurgebied Veluwe (CVN) en waar de natuur in vrijwel alle beleidslijnen en plannen voorrang krijgt. Afgezien van kleine gebieden met een woon-, recreatie- of agrarische functie is dit deelgebied Veluwe zeer eenduidig in verschijningsvorm en functie. Wij ondersteunen de betekenis van de Veluwe als historisch natuurgebied en willen daarom de kenmerken van natuur en cultuurhistorie verder versterken.
2. De Veluweflank ten noorden van Apeldoorn kenmerkt zich door de sprengbeken die uitkomen in de Grift en de sterke afwisseling in het landschap tussen hoge en lage delen. Ontwikkelingen in dit deelgebied blijven grotendeels beperkt tot de realisatie van de ecologische poorten, herstelprojecten van de sprengbeken en de autonome groeiprocessen rond de kernen. Wij stellen ons hier het doel om enerzijds voor natuur een verbinding tussen Veluwe en IJsselvallei te maken en anderzijds voldoende ontwikkelingsruimte te behouden voor cultuurhistorische waarden én de vele mensen die hier wonen.
3. De zuidelijke Veluweflank en een deel van het landschap tot de IJssel vormen samen het gebied waar beken stromen van Veluwe tot IJssel. Ook hier willen wij voor water en natuur goede verbindingen tussen Veluwe en IJssel (in de Beekbergsepoort) realiseren, waarbij er voldoende ruimte moet blijven voor de mensen die er wonen en werken.
4. De noordelijke helft van het landschap van de regio is te typeren als karakteristiek rivierengebied, bestaande uit open komgebieden, oeverwallen en uiterwaarden. Zeer kenmerkend is ook de aanwezigheid van een stelsel van weteningen. Op dit gebied komen grootschalige projecten af, namelijk de hoogwatergeul, de poorten en het LOG. Ons doel is hier om ondanks deze projecten het gebied duurzaam voor landbouw te laten doorontwikkelen, plaatselijk de kenmerkende openheid te behouden en het gebied als aantrekkelijk woon- en uitloopgebied te versterken.

5. Een karakteristiek gebied is het gebied tussen Vaassen en Twello bestaande uit zand-opduikingen en grillige laagtes waar het water geen duidelijke richting heeft. De hoogteverschillen zijn subtiel evenals de landschappelijke overgangen. Dit gebied staat, mede vanuit de Stedendriehoek, sterk onder druk van groene en stedelijke functies. De opgave is hier om deze vaak grootschalige projecten een goede plaats te geven tussen het subtiel spel van bewoonde zandopduikingen en landgoederen.
6. Een eigen kenmerkend systeem is dat van de buitendijkse gebieden. Het gebied ontleent zijn kwaliteit aan de dynamiek van het watersysteem en de natuur- en landschapswaarden die daar mede door ontstaan zijn. Deze waarden zijn het uitgangspunt, maar de uitdaging is om plaatselijke veranderingen door bijvoorbeeld rivierverruiming of recreatieve initiatieven in te passen in dit kwetsbare gebied.

De gekozen strategie

Omdat onze regio een duidelijk afgebakende en herkenbare landschappelijke regio is en er zo veel ontwikkelingen op regionaal niveau zijn, is het verleidelijk om sturing op het landschap op regionaal niveau in te steken. Vragen als 'passen functies wel op een bepaalde plek?', 'hoe is de samenhang met andere functies?' en 'zijn keuzes vanuit die samenhang wel duurzaam?' komen dan op. Op regionaal niveau zijn dit belangrijke vragen met antwoorden die ook heel grote gevolgen hebben. De discussie die erbij hoort is complex, wordt op talloze plekken gevoerd en is vaak onderdeel van planprocessen waar integrale afwegingen kunnen worden gemaakt.

Waar het gaat om de veranderingsprojecten wordt er in hoofdpijnen vanuit twee niveaus op al deze ontwikkelingen gestuurd. Vanuit het Rijk en de Provincie wordt gestuurd op de projecten die met 'Ruimte voor de Rivier' samenhangen en op de uitbouw van de Veluwe als belangrijkste landnatuurgebied van Nederland. Vanuit de Stedendriehoek wordt gestuurd op veel projecten in dat deel van het plangebied. Rijk, Provincie en Stedendriehoek bestrijken samen veruit het grootste deel van de veranderingsprojecten.

Op een enkele (kleinere) uitzondering na kan daar in het kader van dit landschapsontwikkelingsplan geen zinvolle bijdrage aan geleverd worden. Veel beslissingen zijn op hoofdpijnen al genomen. En waar dat nog niet zo is worden er integrale plannen opgesteld zoals de Regionale Structuurvisie

Stedendriehoek. In die plannen wordt het landschapsbelang meegenomen in de afweging.

De vraag is wel hoe deze projecten worden uitgevoerd. Op welke manier wordt bij de concrete invulling van de projecten het landschapsbelang meegenomen en zit daar een zekere consistentie achter? Hier zijn de drie doelstellingen van dit LOP (zie paragraaf 1.2) weer van toepassing:

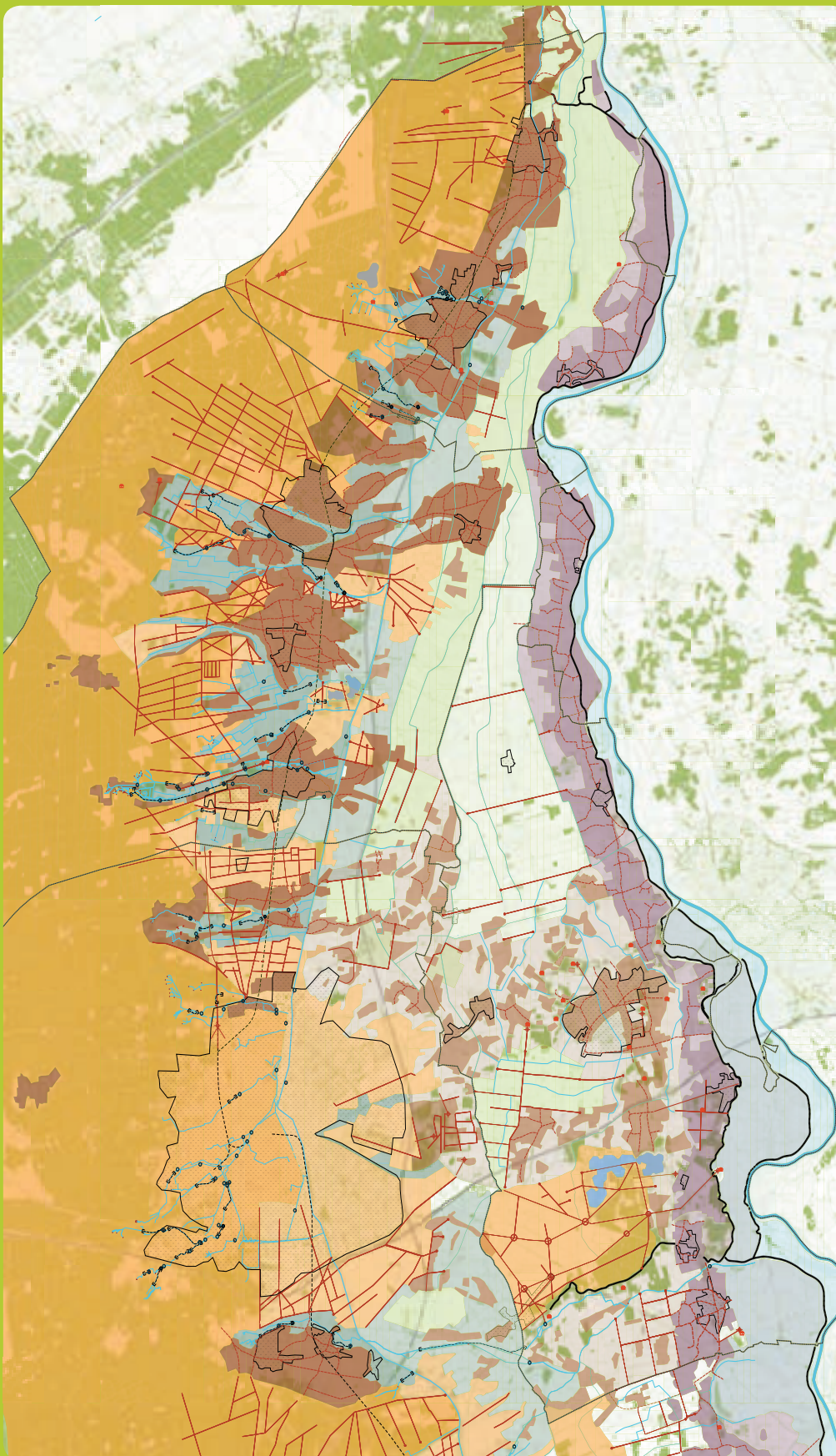
De opgave is om bij al de veranderingsprojecten het landschapsbelang in te brengen in de planprocessen, en om een instrument te ontwikkelen waarmee dat actief en effectief kan.

Maar de veranderingen in het landschap zijn maar voor een deel het gevolg van ontwikkelingsprojecten. De autonome ontwikkeling is voor het landschap net zo belangrijk. Vervlakking, verstening, verrommeling hebben een sterke autonome component. Dit kenmerk van landschapsontwikkeling gaat heel ver. Als 10.000 eigenaren van gebouwen in onze regio besluiten om hun kozijnen paars te schilderen of, minder gek, als 10.000 grondeigenaren besluiten een bruine beuk te planten, dan hebben zij een enorme invloed op het landschap van de regio. Sturing op dit autonome proces is daarom voor ons als gemeenten belangrijk.

De opgave is daarom, om als gemeenten in de autonome ontwikkeling van het landschap te sturen op behoud en op ontwikkeling van landschappelijke samenhang. Daarnaast moet ontstening worden gestimuleerd en moeten de karakteristieke kenmerken van ons landschap ontwikkeld worden.

Daar ligt nog een derde opgave achter. Juist omdat het landschap wordt bepaald door de mate waarin alle actoren in samenhang hun acties uitvoeren, naar elkaars werk kijken en met elkaar praten is het gevoel van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het landschap cruciaal.

De algemene opgave is dan ook om een goed landschap te maken. En wat goed is bepalen we gezamenlijk. Voor ons als gemeenten houdt dit in dat we bij het ontwikkelen van ons landschap het als onze verantwoordelijkheid zien om maatschappelijke, professionele en overheidspartijen bij elkaar te brengen en op regionaal niveau samen te werken aan ons landschap.

De legenda van de 'landschaps-
vormkaart' vindt u aan de achter-
flap van het boek.

3 De kernkwaliteiten van ons landschap

3.1 Inleiding

Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven is er voor gekozen niet op het regionale niveau te sturen op het landschap, maar op het lokale schaalniveau. Op lokaal niveau vinden namelijk de meeste ontwikkelingen plaats (zowel autonoom als in projecten) en daar is het landschapsbelang dan ook het beste in te brengen. In Hoofdstuk 1 zijn twee inhoudelijke doelstellingen voor het landschapsontwikkelingsplan aangegeven die een rechtstreekse vertaling zijn van de opgave die we onszelf gesteld hebben.

Om uitvoering te kunnen geven aan de doelstellingen is in dit LOP een aantal keuzen gemaakt in de wijze waarop de kernkwaliteiten van het landschap beschreven en gewaardeerd worden. Daartoe zijn twee instrumenten ontwikkeld waarmee de doelstellingen concreet kunnen worden ingevuld. Dit zijn de 'landschapsvormkaart' als ontwikkelings- en toetsingsinstrument en de 'waardevolle opengebiedenkaart' als beschermingsinstrument. We lichten deze twee instrumenten in dit hoofdstuk nader toe.

Beschrijving van landschapseenheden

Bij de beschrijving van het landschap is er voor gekozen om uit te gaan van 'landschapseenheden'⁴. Onder een landschapseenheid wordt een kenmerkende combinatie van hoogteligging, bodemgebruik, beplanting, wegenpatroon, verkavelingspatroon en bebouwingspatroon verstaan. Deze kenmerkende combinatie zorgt er over het algemeen ook voor dat binnen een landschapseenheid een herkenbaar en samenhangend landschapsbeeld bestaat.

De landschapseenheden die in dit LOP onderscheiden worden zijn:

1. Droge heideontginningen
2. Dekzandruggen en oude bouwlanden
3. Natte heideontginningen
4. Beekdalen
5. Hooilanden
6. Broeken (meer of minder planmatig)
7. Veenontginning Nijbroek
8. Kampenontginningen (hoge en lage delen)
9. Oeverwal (hoge en lage delen)
10. Ingepolderde uiterwaarden
11. Uiterwaarden

De landschapseenheden zijn zo nauwkeurig mogelijk in het gebied begrensd. Door de indeling in landschapseenheden worden de landschappelijke vraagstukken beleidsmatig hanteerbaar. Binnen een landschapseenheid spelen namelijk steeds vergelijkbare vraagstukken, waarop dan een antwoord kan worden gegeven dat past binnen de kenmerken van die eenheid. De nauwkeurige begrenzing is belangrijk voor de eigenaren en gebruikers van het landschap, omdat zij zo altijd weten welk beleid waar van toepassing is.

Waardering van landschapskenmerken of-elementen

Bij de waardering is er voor gekozen om binnen de landschapseenheden de waardevolle landschapskenmerken in de vorm van elementen aan te geven. Landschapskenmerken zijn waardevol wanneer ze:

- Kenmerkend / karakteristiek zijn voor de landschapseenheid.
- Maar ook als ze kenmerkend zijn voor de regio, zoals bijvoorbeeld de sprengbeken en de weteringen.
- Landschapskenmerken zijn ook waardevol als ze op een bijzondere samenhang duiden, zoals de landgoederen en de Veluwe Bandijk.
- Zeldzaamheid is ook een reden voor een hoge waarde van landschapskenmerken.

De waardevolle landschapselementen die onderscheiden worden zijn:

1. De ontginningsassen
2. De (spreng-)beken
3. Watermolens
4. Landgoederen, buitenplaatsen en kastelen
5. Zichtassen
6. Oude wegen
7. Oude spoorlijn
8. Het Apeldoorns Kanaal
9. De weteringen
10. Veluwe Bandijk / IJsseldijk

⁴ Onder landschapseenheid wordt een kenmerkende combinatie van hoogteligging, bodemgebruik, beplanting, wegenpatroon, verkavelingspatroon en bebouwingspatroon verstaan.

De landschapsvormkaart

Als instrument is in dit LOP de 'landschapsvormkaart' ontwikkeld (zie pagina 72-79). Deze heeft twee hoofdkenmerken. Ten eerste is dit de kaart waarop de landschapseenheden zijn aangegeven. Ten tweede zijn op de kaart de waardevolle landschapskenmerken aangegeven.

De landschapsvormkaart is een kaart die de vorm van het landschap nauwkeurig beschrijft en die gebruikt dient te worden in de ontwerpfase van een project. Deze kaart zal na vaststelling van dit LOP fungeren als de landschappelijke onderlegger voor de uitvoering van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio. De landschapsvormkaart beschrijft ook een groot aantal karakteristieke kenmerken van het landschap. Daarmee worden nationaal of internationaal waardevolle elementen in ons landschap benoemd. Die waardering kan de keuzes die in de ruimtelijke ordening worden gemaakt beïnvloeden. Het LOP is in dat geval een sectorplan dat de waarde aangeeft.

De waardevolle open-gebiedenkaart

Een bijzondere landschappelijke waarde is landschappelijke openheid⁵. Deze is niet op dezelfde manier in een kaart aan te geven als de andere waardevolle landschapskenmerken, omdat openheid een subjectief begrip is en moeilijk exact te begrenzen is. Daarom is er naast de landschapsvormkaart een kaart van 'waardevolle open gebieden' ontwikkeld (zie pagina 82-83). De kaart met waardevolle open gebieden geeft die delen van het landschap aan waar het handhaven van openheid wenselijk is.

⁵ Landschappelijke openheid is de concrete 'leegheid' van het landschap: hoe ver kun je ongehinderd kijken? en kan dat in alle richtingen? Landschappelijke openheid wordt vaak verward met planologische openheid. Met dat laatste begrip wordt de onbebouwdheid van een gebied bedoeld

3.2 De landschapseenheden

1. Droge heideontginningen
2. Dekzandruggen en oude bouwlanden
3. Natte heideontginningen
4. Beekdalen
5. Hooilanden
6. Broeken (meer of minder planmatig)
7. Veenontginning Nijbroek
8. Kampenontginningen (hoge en lage delen)
9. Oeverwal (hoge en lage delen)
10. Ingepolderde uiterwaarden
11. Uiterwaarden

3.3 Droge bos- en heideontginningen

De droge bos- en heide-ontginningen liggen hoofdzakelijk op de hoge delen van de stuwwal en vallen grotendeels binnen het Centraal Veluws Natuurgebied (CVN). Sommige liggen in de gebieden die al langere tijd voor landbouw gebruikt worden. De droge bos- en heide-ontginningen bestaan uit gebieden die relatief recent (voornamelijk in de 19de eeuw) zijn ontgonnen. Het zijn gebieden die door de ongunstige landschappelijke situatie (het zijn zeer droge en arme zandgronden) lang onontgonnen en onbebouwd zijn gebleven. Op deze hoog gelegen gronden en de overgang naar de randen van de stuwwal zijn wel veel sporen te vinden van vroege menselijke activiteit, teruggaand tot de prehistorie. Voorbeelden zijn Celtic Fields, grafheuvels en drie soorten oude wegen: hessenwegen, Hanzewegen en koningswegen.

Door overbegrazing van vee zijn sinds de Middeleeuwen op deze 'woeste' gronden uitgestrekte heidevelden ontstaan. Omdat in de 19de eeuw de behoefte aan hout toenam werden heidegebieden ontgonnen en werd uitgebreid naaldbout aangeplant. De bosaanplant verliep planmatig; de aanplant is in lange rechte rijen, waardoor ook de paden in lange rechte lijnen tussen de bospercelen doorlopen. Deze ontginningswegen beginnen over het algemeen aan de rand van het bos, daar waar de oude gronden op de flank overgaan in de hogere gronden van de stuwwal. Kenmerkend is de scherpe overgang tussen slingerende paden op de oude gronden en de lange rechte paden van de ontginning. Het bebossen van de woeste gronden was er de reden van dat in deze nieuwe bossen indrukwekkende landgoederen⁶ ontstonden. Deze landgoederen waren het domein van de grootgrondbezitters, die woonden te midden van hun 'bosplantages'. Veel tuinen bij de buitenplaatsen⁷ werden naar de mode van de 19de eeuw aangelegd in landschapsstijl.

⁶ Met landgoed wordt hier een complex bedoeld dat kan bestaan uit een groot stuk grond (meerdere hectares), bossen, landerijen en daarop een buitenplaats, landhuis, grote boerderij, kerk of kasteel (Bron: Wikipedia).

⁷ Onder een buitenplaats wordt hier het (heren-)huis zelf verstaan met bijbehorende tuinen. Buitenplaatsen worden soms aangezien voor kastelen, maar een kasteel is over het algemeen een adellijk bezit, terwijl een buitenplaats veelal eigendom was van leden van de burgerij (Bron: Wikipedia).

Delen van de woeste gronden zijn al in de middeleeuwen ontgonnen en in gebruik genomen voor akkerbouw. Daardoor zijn midden op de Veluwe enkele kernen met landbouwgronden ontstaan, zoals bij Gortel en Niersen. Deze niet beboste ontginningen behoren tot de droge heideontginningen. Rond Gortel en Niersen komen niet alleen jonge ontginningsbossen voor, maar ook oude bossen. Sommige waren jachtdomein van de adel, andere oude bossen hebben hun oorsprong in de middeleeuwen, toen het bos werd gebruikt voor het leveren van hout. Vaak was er sprake van gemeenschappelijk bezit van boeren, verenigd in bosmaatschappen. Deze bossen worden aangeduid met de term Malebossen en zijn te herkennen aan zeer grillig gevormde beuken (vervormd door het kappen van de rechte takken). Deze gebieden vallen vanzelfsprekend buiten de droge ontginningen. Zij zijn onontgonnen gebied. Bij de begrenzingen van deze legenda-eenheid is uitgegaan van de topografische kenmerken van oude kaarten. Die laten zien waar de heide begint zowel in kleuren als in padenpatronen. Over het algemeen is op de heideontginningen de hoofdopzet van de ontginningswegen aangegeven. De eindpunten van de ontginningswegen zijn met een rode punt aangegeven.

Bron: Atlas Gelderse buitenplaatsen

Kaart ± 1900

3.4 Dekzandruggen en oude bouwlanden

Op de flank van de Veluwe liggen hogere zandgronden, met daarop veel kernen en oude bouwlanden. Het betreft hier de onderzijde van de helling van de stuwwal en de dekzandruggen. De dekzandruggen liggen over het algemeen in een dwarsrichting (oost-west) op de Veluwe en zijn tamelijk langgerekt. De oude gronden van de Veluweflank bestaan uit relatief grote eenheden, die al vroeg bewoond zijn geraakt. Voorbeelden van relatief grote dekzandgebieden zijn die rond Epe, Vaassen, Emst, Oene en Heerde. De kleinere dekzandruggen zijn herkenbaar aan de dwars op de Veluwe lopende wegen, bebouwing en beplanting langs de randen. Een van de mooiste voorbeelden van een dergelijke dekzandrug met oud bouwland is de Dijkhuizer Enk. De overgang naar de lagere gebieden is over het algemeen vrij scherp. Rond de dekzandruggen wisselen diep ingesneden beekdalen en hoge gronden elkaar op korte afstand af.

Op enkele plaatsen (bijvoorbeeld ten noorden van Heerde) komt langs de randen van de dekzandruggen en oude bouwlanden ook nog een jongere overgangszone voor. Door gebrek aan ruimte op de oude bouwlanden is hier vanaf de 18de eeuw een kleinschalige mix van individuele boerderijen, erfbeplantingen, bosjes, houtwallen, sprengen en akkertjes ontstaan. Deze gebieden zijn redelijk aantrekkelijk maar ze zijn plaatselijk ook sterk verrommeld.

Kenmerkend voor de hogere zandgronden is de aanwezigheid van bebouwingslinten (tegenwoordig vaak kernen) en een groot complex of collectief van oude bouwlanden bij het dorp. Kenmerken van oude bouwlanden zijn de bolle ligging, grote open percelen met randbeplantingen (houtwallen), laanbeplantingen en steilranden. Delen van deze bouwlanden zijn inmiddels bebouwd geraakt. Oorspronkelijk hadden ieder dorp en buurtschap hun eigen beeld en sociale identiteit, maar tegenwoordig kun je de ene maar moeilijk van de andere onderscheiden. De Hoorn is een goed bewaard voorbeeld, waar nog prachtig te zien is hoe bijzonder deze gebieden kunnen zijn.

Over het algemeen loopt de hoofdontsluiting (met lintbebouwing) evenwijdig aan de stuwwal, op de rand van hoog naar laag, of tussen de bouwlanden door. Vanuit de kern waaieren wegen en linten vervolgens uit. Op veel plaatsen worden de dekzand-

ruggen doorsneden door het Apeldoorns Kanaal, zoals bij Markluiden en Oene.

Samenvattend liggen deze kenmerkende eenheden op de Veluweflank, op de dekzandruggen of direct op de overgang van de Veluwe naar het landschap van de IJssel. Over het algemeen zijn deze eenheden onmiskenbaar uit de oude kaarten te herleiden. Sommige overgangen naar de Veluwe zijn iets minder duidelijk. Deze zijn afgeleid uit de knikken in de wegen of ontginningsassen. Binnen deze landschapseenheid zijn de oude wegen en paden aangegeven met een rode stippellijn (de zwarte stippellijn is de oude spoorlijn). Dit patroon is kenmerkend, zeker voor de grotere bouwlandcomplexen.

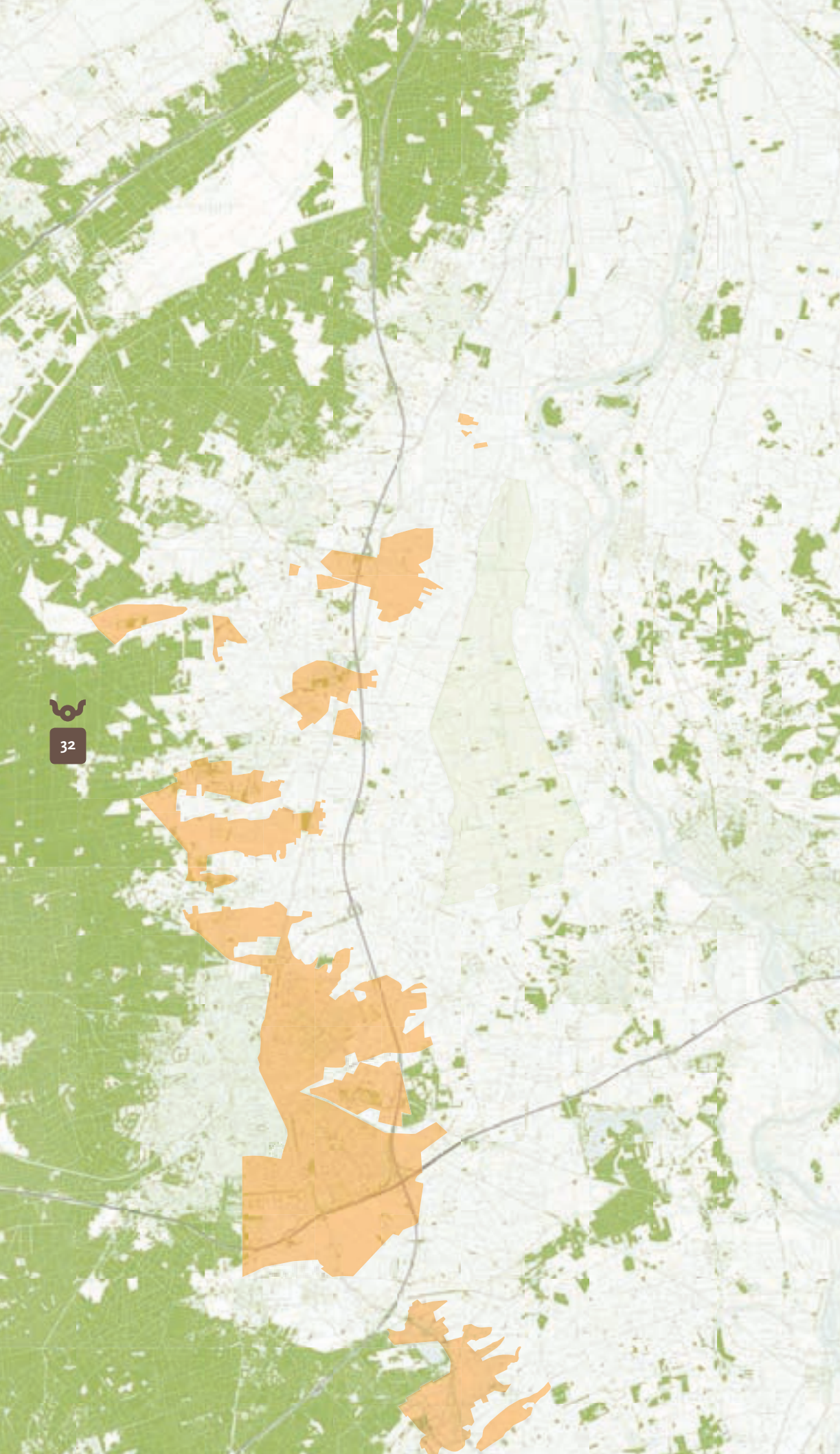
Bron: *Ons eigen landschap ANWB 1910*

'Bij Emst'

kaart ±1900

3.5 Natte heideontginningen

Net als de droge heideontginningen zijn de natte heideontginningen van relatief jonge datum en ontstaan in de 19de of begin 20ste eeuw. Lange tijd bleven de natte heidegebieden onontgonnen en onbebouwd door de relatief ongunstige landschappelijke situatie. Veel natte heideontginningen zijn kleinere, geïsoleerde gebieden, meestal gelegen tussen de lager gelegen beekdalen en hoger gelegen oude bouwlanden en dekzandruggen. Deze gebieden waren door kwel en afstromend water erg nat. Bovendien was de zandbodem zeer arm. Pas toen verbeterde ontwatering en bemesting in de 19de eeuw mogelijk werd, zijn de natte heidegebieden ontgonnen.

Vergelijkbaar met de droge heideontginningen, vond de ontginning plaats vanuit lange ontginningsassen. Soms ook lopen de lijnen van de droge heideontginningen vanuit het CVN door in die van de natte heideontginningen en ontstaan erg lange lijnen.

Een bijzonder voorbeeld van een buiten het CVN gelegen natte heideontginning is het Appensche en Gietelse Veld. Op het Appensche Veld is in de 19de eeuw productiebos aangeplant bij landgoed de Poll. Het Gietelse Veld heeft een afwijkend, eigen ontginningspatroon. Hier is geen sprake van haakse patronen, maar van diagonale lijnen en ruitvormige of driehoekige percelen tussen de wegen.

De natte heideontginningen zijn nu hoofdzakelijk in gebruik als grasland en de ontginningsassen zijn nog herkenbaar in het verkavelings- en wegenpatroon. Sommige van deze gebieden zijn maar klein en toch goed herkenbaar aan het ontginningspatroon. Langs veel wegen staat inmiddels verspreide (agrarische) bebouwing, waardoor het gebied geleidelijk aan kenmerkende openheid heeft verloren.

Deze landschapseenheid is de minst scherp aan te geven legenda-eenheid. Op zich zijn de gebieden goed te herkennen aan het ontginningsstelsel en dat is ook typerend, maar de precieze grens is vaak een keuze die meestal alleen op basis van wisselingen in het verkavelingspatroon is gemaakt. Soms staan er ook ketens van boerderijen op de grenzen. De hoofdopzet van het ontginningsstelsel is met rode lijnen aangegeven.

3.6 De beekdalen

Een zeer kenmerkend onderdeel van de (relatief) lager gelegen en natte gebieden, zijn de beekdalen. Binnen het landschap van Veluwe tot IJssel komt een rijke schakering van west naar oost lopende beken en beekdalen voor. Ten noorden van Apeldoorn liggen vooral door de mens aangelegde sprengbeken, die uitmonden in de Grift of het Apeldoorns Kanaal. Ten zuiden van Apeldoorn zijn er naast sprengbeken ook natuurlijke (laagland-)beken, die als belangrijk kenmerk hebben dat zij van nature uitmonden in de IJssel. Uitzondering daarop zijn de beken die zijn ontstaan in het dekzandgebied rond Twello. Deze beken stromen evenwijdig aan de IJssel en wateren af in de weteringen.

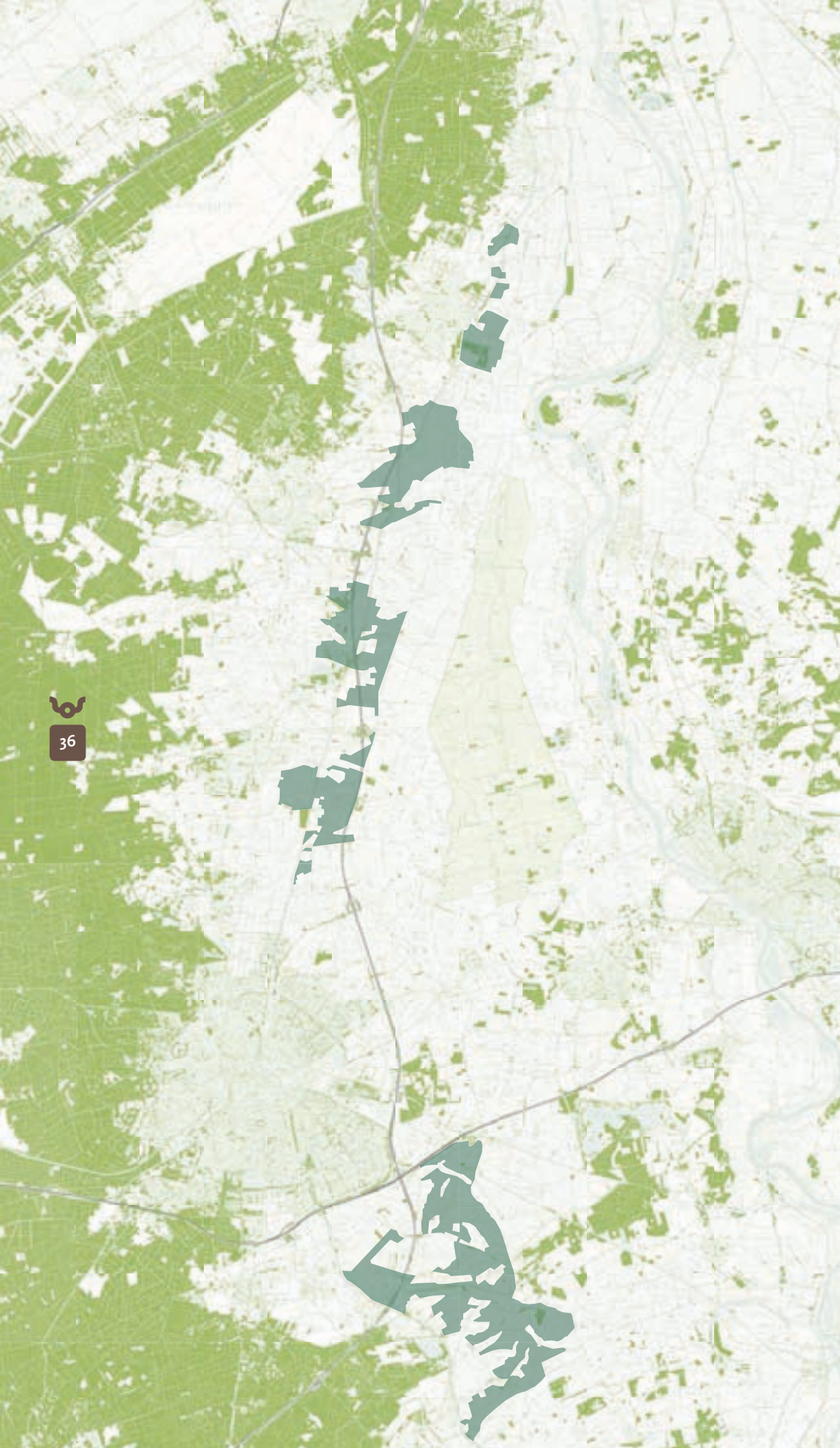
De beekdalen ten noorden van Apeldoorn zijn over het algemeen vrij smal en worden in de bovenloop vaak aan drie zijden omsloten door de bossen van het CVN. Ze hebben daardoor een besloten karakter. Op de overgang van de boven- naar middenloop komen sprengbeken soms samen in een grote natte vlakte of veenkom. Voorbeelden zijn het Wisselse Veen en Tongerense Veen tussen Epe en Vaassen. De midden- en benedenloop van de beekdalen ligt vaak in de nabijheid van de hogere oude gronden en soms in kernen. De beken en dalen hebben hier vaak een slootachtig karakter en zijn slecht herkenbaar in het landschap. Ten zuiden van Apeldoorn zijn de beekdalen vaak ondiep en iets breder dan in de noordelijke IJsselvallei. De beken hebben vaak een gekanaliseerd profiel en zijn door een het sterk wisselende landschapsbeeld langs de beken vaak niet goed herkenbaar in het landschap.

De beekdalen zijn van oorsprong bijzonder nat (hoge grondwaterstanden, kwel en toestromend oppervlaktewater). Hoewel nog steeds nat, is het watersysteem tegenwoordig vaak sterk beïnvloed door grondwaterverlaging en onttrekking van grond- en oppervlaktewater. Meer en meer wordt echter herstel van het watersysteem nagestreefd en vindt (natte) natuurontwikkeling in de beekdalen plaats, soms ten koste van de cultuurhistorische waarden van beek en beekdal. Door de natte ondergrond is het grondgebruik overwegend grasland. In het verleden lagen weiden en hooilanden in de beekdalen en kwam langs de perceelsgrenzen veel kavelbeplanting voor, die thuishoort op zeer natte gronden (onder andere veel elzensingels). Veel van deze beplantingen zijn inmiddels verdwenen.

Samenvattend gaat het hier over de beekdalen aan de rand van de Veluwe die zeer goed op de oude kaarten te herkennen zijn (niet altijd in het veld). Soms zijn ze zeer complex van vorm en vernauwen of verwijden extreem. Ten oosten van Twello loopt de beek de Fliert naar het weteringengebied.

Bron: Google Earth

3.7 Hooilanden

Aansluitend op de beekdalen liggen onder aan de helling van de Veluwe, op de overgang naar de veel vlakkere vallei, gebieden waar water van oorsprong stagneerde. Dit zijn de hooilanden. De hooilanden waren vroeger zeer nat, doordat er veel kwel opborrelende vanuit de stuwwal en doordat beken de velden soms overstroomden. Kleine stukken van de hooilanden zijn behouden gebleven, zoals de Loenense Hooilanden. In het verleden kwamen langs de randen van hooilandpercelen en op de overgang van hoog naar laag veel kavelbeplantingen voor, maar met de komst van prikkeldraad zijn deze beplantingen grotendeels verdwenen.

De hooilanden zijn open gebieden op de overgang van de zandgronden naar het meer open rivierlandschap. Ook het Apeldoorns Kanaal ligt op de rand van het zandgebied en loopt vaak langs of door deze hooilanden. De structuur van de hooilanden wordt bepaald door het rationele en relatief grootschalige agrarische landschap. Plaatselijk komen enkele boerderijen voor.

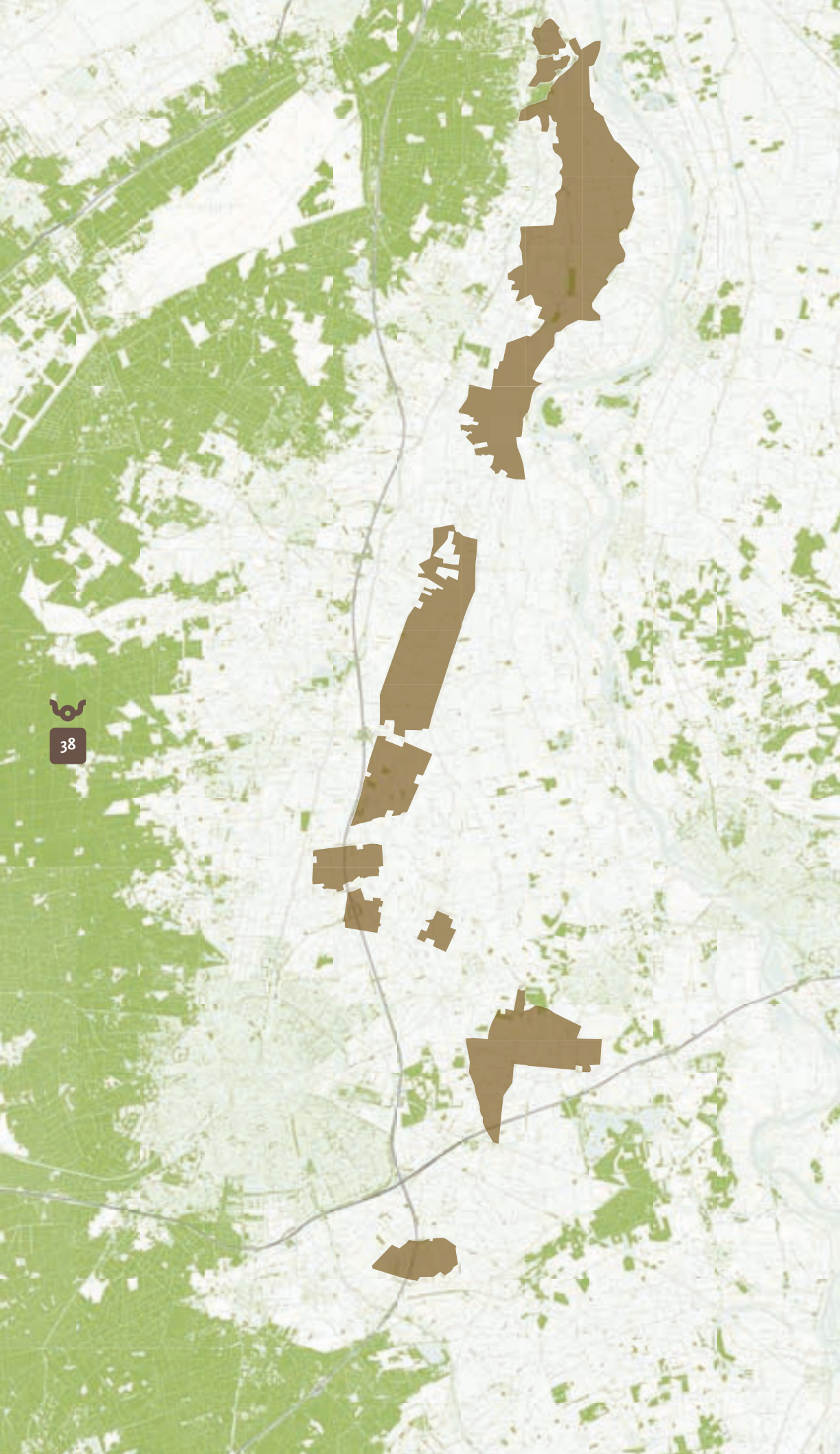
De hooilanden zijn vooral aan het kavelpatroon te herkennen. Ze zijn beetje bij beetje ontgonnen, de kavelvormen en -richtingen zijn onregelmatig en aan de randen komen allerlei geleidelijke overgangen naar de hogere gronden voor. Door de natte ondergrond zijn hooilanden vaak gebieden, waar bebouwing vrijwel ontbreekt en waar wegen doodlopen.

Ook nu nog zijn hooilanden natte gebieden, hoewel de hoeveelheid kwel sterk is afgenomen. Desondanks zorgt kwel nog steeds voor een relatief voedselarme situatie van zowel sloten als graslanden en dat verklaart de vele bijzondere planten en dieren die er voorkomen. Door de bijzondere waterkwaliteit en de aanwezige of potentiële natuurwaarden, zijn veel hooilanden aangewezen als (onderdeel van) natuurontwikkelingsgebied.

Bron: Google Earth

3.8 Broeken (meer of minder planmatig)

Een vrij groot deel van de lage gebieden tussen de Veluwe en de oeverwal zijn min of meer planmatig ontgonnen. Over het algemeen zijn dit de gebieden waarvan de naam op 'broek' eindigt (dit geldt overigens ook voor veel van de hooilanden). Ze worden ook vaak aangeduid als de 'komgebieden' en zijn onderdeel van het rivierengebied. Het zijn de natte en open gebieden achter de oeverwal, waar de rivier in het verleden veel klei heeft afgezet. Sommige gebieden zijn sterk planmatig ontgonnen als samenhangende 'concessie', andere delen zijn stukje voor stukje ontgonnen en vertonen minder duidelijke samenhang.

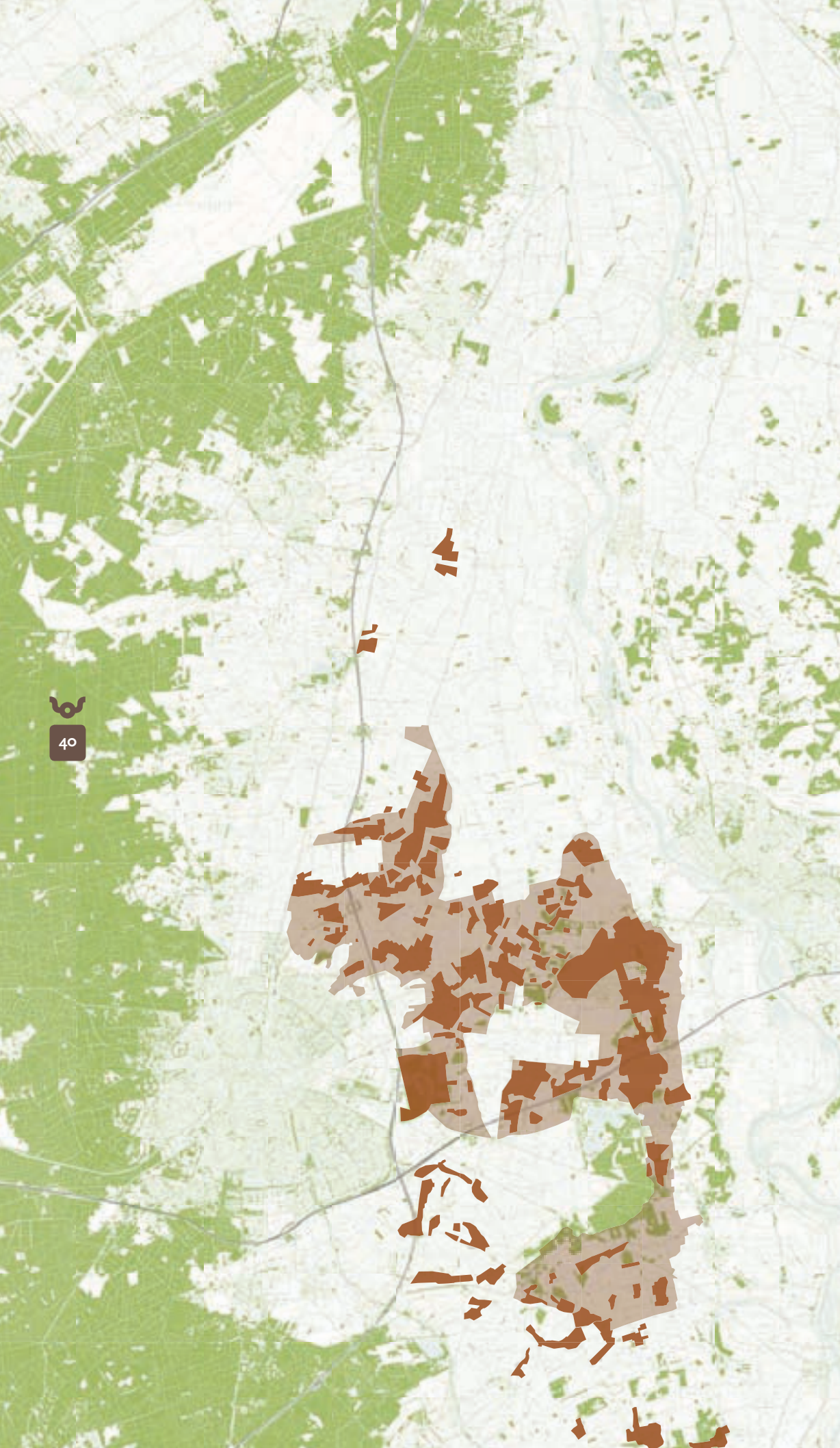
Toch zijn de broeken als een geheel te herkennen aan de kenmerkende verkaveling. Omdat het om natte gebieden gaat is de verkaveling meestal fijnmazig; de kavels (of 'slagen') zijn zeer lang en er zijn veel sloten nodig om het gebied bruikbaar te maken. Een deel van deze gebieden kende behalve sloten ook een groot aantal hagen. In de zomer vielen de sloten periodiek droog zodat een aanvullende veekering moest worden aangelegd. Veel van deze hagen zijn inmiddels uit het landschap verdwenen. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit grasland. Vooral de melkveehouderij heeft in deze gebieden een sterke basis.

De planmatige ontginningen liggen als 'blokken' tussen de hogere delen van het plangebied. Sommige zijn klein, andere zijn groot. De datering van de ontginningen is zeer verschillend en varieert van de 14de eeuw tot meer recente ontginningen uit de 19de eeuw. Op de vormkaart staan de volgende blokken apart aangegeven: Aardebroek, Vaassense broek, Emsterbroek, Overbroek, Neerbroek, Voorbroek en het gebied rond 'Groot Lochem'. Langs de randen van de blokken, op de aanhaking naar het hogere rand liggen allerlei 'passtukken' waar de verkaveling een eigen richting heeft.

Kenmerkend voor planmatige broekontginningen zijn de haaks op elkaar staande hoofdrichtingen van ontginningsbases en kavels (slagen). De verkavelingen en de wegen (vaak op dijkjes) vormen een grid. De wegen zijn de ingangen van de blokken en sluiten altijd aan op oude wegen op de hogere gebiedsdelen. Deze aansluitpunten zijn bijzondere punten. Een tweede weg, haaks op de eerste gaf vervolgens de toegang tot de percelen. Hier en daar werd een gebied vanuit de hogere gronden

opgezet, zoals Harrelaar bij Twello, waar de ontginningsas ook een zichtas op de buitenplaats is. Dit zijn extra bijzondere toegangen. De ontginningsassen staan in de kaart met een rode lijn en de eindpunten zijn aangegeven met een stip.

3.9 Veenontginning Nijbroek

Een bijzondere planmatige broekontginning, zoals hiervoor beschreven bij landschapseenheid de broeken, is het Nijbroek. Bijzonder aan het Nijbroek is de vroege ontginning in de 14e eeuw. Het Nijbroek wordt door de wijze van verkavelen ook wel aangeduid als een veenontginningsgebied, hoewel het feitelijk geen veengebied is.

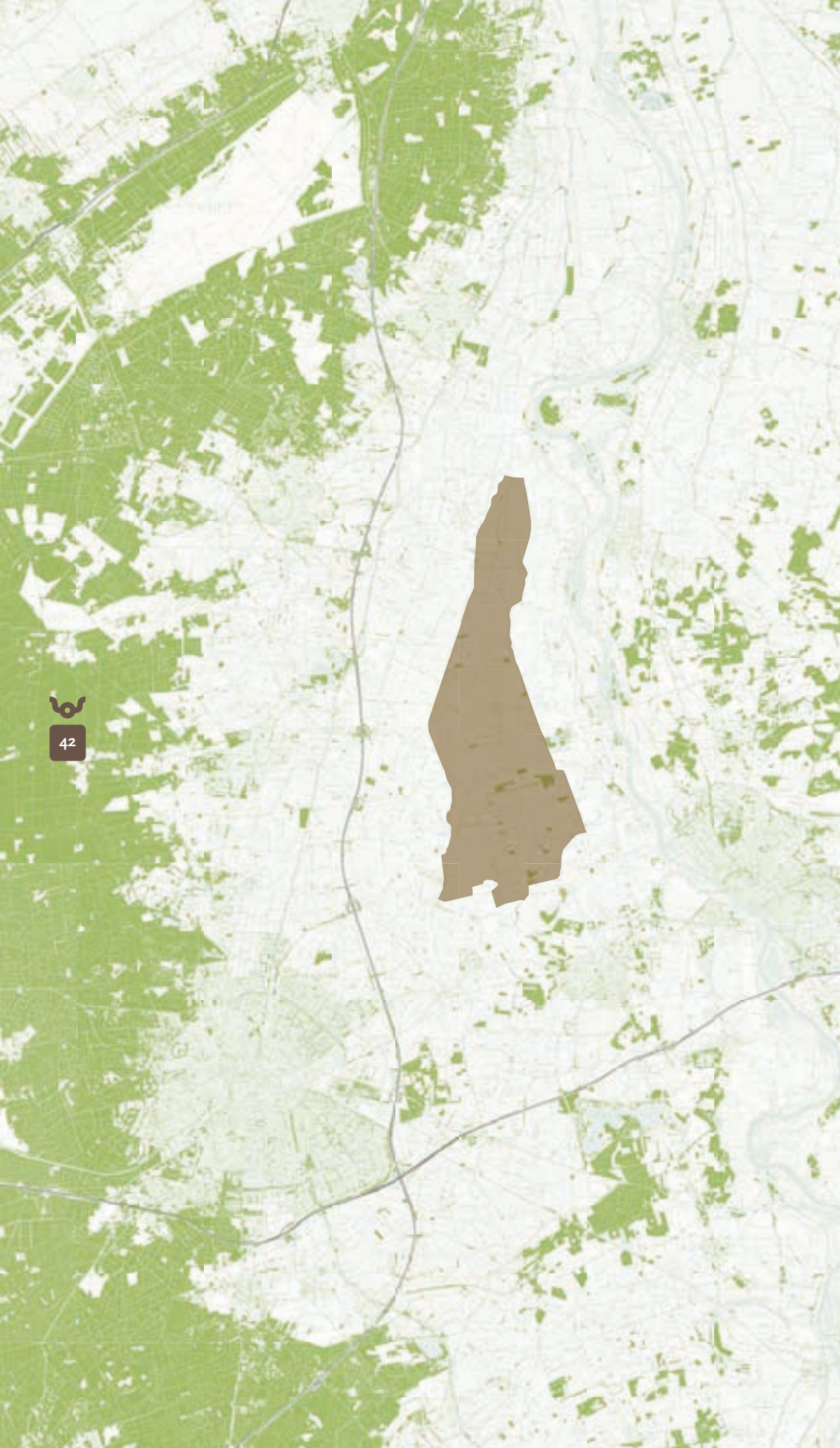
Net als bij de eerder besproken planmatige broekontginningen is voor het Nijbroek de haaks op elkaar staande hoofdrichtingen van ontginningsbases en kavels (slagen) kenmerkend. Vooral in het zuiden van de ontginningseenheid Nijbroek treft men een zeer regelmatige verkaveling aan, met kenmerkende slagen van 60 bij 2250 meter. De verkavelingen en de wegen vormen min of meer een grid. Langs de ontginningsassen Veluwe dijk, Middendijk en Zeedijk ontstond geleidelijk aan verspreide bebouwing, vaak op pollen (verhogingen). Aan de Middendijk groeide verspreide bebouwing uit tot de kern Nijbroek.

Het Nijbroek kende behalve veel sloten ook een groot aantal hagen en is tot 1900 behoorlijk dicht begroeid geweest. In de zomer vielen de sloten periodiek droog zodat een aanvullende veekering moest worden aangelegd. Veel van deze hagen zijn inmiddels uit het landschap verdwenen. Naast hagen komen in het gebied ook bosjes, grienden en eendenkooien voor, vooral in de zuidelijke helft. Het grondgebruik bestaat hoofdzakelijk uit grasland en melkveehouderij bepaalt het beeld.

Bron: Google Earth

3.10 Kampenontginningen (hoge en lage delen)

De landschapseenheid kampenontginningen bestaat uit een gebied ten oosten van Apeldoorns Kanaal, dat als het ware in een band ligt tussen Twello, Wilp Achterhoek, Teuge en de Vecht. De kampenontginningen bestaan uit een afwisselend patroon van hoge zandopduikingen en de ertussen gelegen lage delen.

De hoge delen van deze eenheid bestaan uit 'kampen' die liggen op kleine zandopduikingen te midden van het relatief vlakke landschap van de IJsselvallei. Vaak waren de opduikingen te laag om vroeg in gebruik te zijn. De bewoning is dan ook van jongere oorsprong dan bijvoorbeeld de Veluweflank en de dekzandruggen. De lage zandopduikingen waren, doordat ze net iets hoger liggen dan de omgeving, relatief geschikt voor de bouw van één of enkele boerderijen en de gronden waren vaak net bruikbaar voor akkerbouw. In combinatie met erfbeplanting en beplanting langs percelen en wegen ontstonden groene 'eilanden' te midden van de lager gelegen graslanden.

De oudste kampenontginningen dateren uit het jaar 1000 en zijn gelegen rondom Twello. Rond Twello en het Appensche Veld zijn de opduikingen groot. De opduiking bij Bussloo en Appensche Veld is bijzonder vanwege de als droge heideontginning ontstane bossen en een bijzonder lijnenspel van ontginnings- en zichtassen.

Op de zandopduikingen zijn drie typerende bebouwingspatronen ontstaan. De eerste bestaat uit een patroon van bebouwing langs de weg, maar wel geclusterd en niet gelijkmatig verspreid. Een tweede patroon bestaat uit boerderijen in het veld, meestal in een groepje, met eigen aansluitingen op de weg. Een derde bijzonder patroon betreft de landgoederen ten noorden van Twello, waarbij de buitenplaatsen op een kleine opduiking staan, direct omringd door lage gronden.

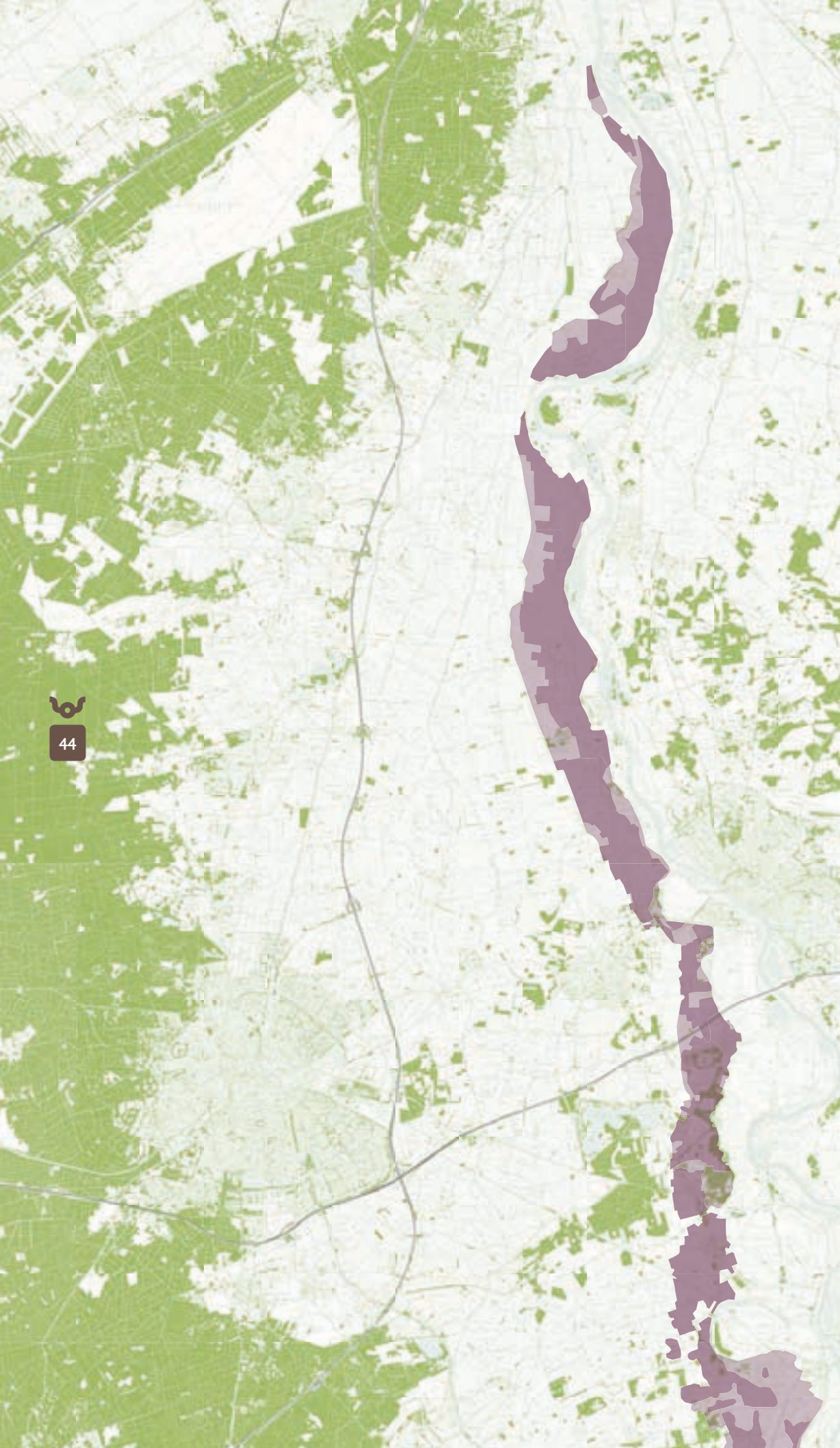
Vanuit de hogere, en dus eerder in gebruik genomen (bewoonde) kampen werden de lager gelegen broekgronden tussen de kampen in gebruik genomen. Vaak ging dit lukraak en zijn perceelsgrenzen 'toevallig' ontstaan waardoor nu veelal een beeld heerst van onregelmatige perceelsbegrenzingsen. Bijzonder aan deze broekontginningen is de samenhang met de buitenplaatsen op de hoge delen. De buitenplaats staat op de zandopduikingen,

maar de bijbehorende bossen liggen in dit verder zeer open lage gebied. De lage delen van de kampenontginningen kunnen heel bijzondere landschappen zijn, zoals het gebied rondom landgoed Hackforts Veenhuis midden in Twello.

De kampen zijn zeer goed herkenbaar op de oude kaarten en alle andere patroonkaarten. Meestal zijn ze makkelijk op perceelsniveau te begrenzen. Bij Twello liggen veel landgoederen en dan zijn er vaak bossen in de lage delen geplant. Het is dan iets lastiger om de precieze grenzen te vinden.

Kaart ±1900

3.11 De oeverwal (hoge en lage delen)

De noord-zuid gerichte oeverwal bestaat uit zandige afzettingen van de IJssel en vormt de overgang tussen het licht glooiende dekzandgebied en de uiterwaarden van de IJssel. Vanaf Twello ligt richting het noorden een aaneengesloten oeverwal langs de IJssel. De loop van de IJssel is hier redelijk stabiel geweest. Dit in tegenstelling tot een meer versnipperde en onduidelijke oeverwal ten zuiden van Twello. Dit is een overgangsgebied. Ten zuiden van Voorst grenst het zandgebied van de Veluwe vaak direct aan het gebied van de IJssel.

De hooggelegen, vruchtbare oeverwallen waren voor de mens aantrekkelijke woonplaatsen. Er werden talrijke boerderijen, nederzettingen, kronkelende wegen (die de oeverwal volgen), onregelmatig gevormde akkers en boomgaarden aangelegd. De dorpen op de oeverwal zijn vaak rond een cluster van boerderijen ontstaan. Veel dorpen op de oeverwal hebben door het grillige wegenpatroon en de ruime opzet een groen, maar enigszins onsamenhangend karakter.

Naast hoge delen bestaat de oeverwal ook uit lager gelegen delen. Dit zijn de gebieden, die zijn ingesloten tussen de zandige rug en de dijk of die de overgang vormen naar de achterliggende broekontginningen. De lagere gedeelten van de oeverwallen werden in veel gevallen als grasland in gebruik genomen. Vooral bij de noordelijke helft van de oeverwal zijn de lage delen helder begrensd door de Terwoldsche Wetering, maar ten oosten van Twello zit daar enige afstand tussen.

Om overstromingen tegen te gaan werden aan de rivierzijde dijken op de oeverwal aangelegd. Ook in het landschap van Veluwe tot IJssel is dit patroon terug te zien. Bijzonder is de aanwezigheid van allerlei bijzonder landschapselementen, zoals kolken, gemalen, IJsselhoeven en landgoederen. Een bijzonder kenmerk zijn de IJsselhoeven op de binnenrand van de oeverwal. Vaak zijn deze boerderijen via een doodlopend en beplant weggetje bereikbaar.

Als element in het landschap is deze eenheid direct afleesbaar uit de bodemkaart en de oude kaarten. Niet overal is de achterrand van de oeverwal scherp. Soms is deze gebaseerd op kleine afwijkingen in patronen, zoals knikken in de verkaveling. De oude wegen zijn met een rode stippellijn op de oeverwal aangegeven.

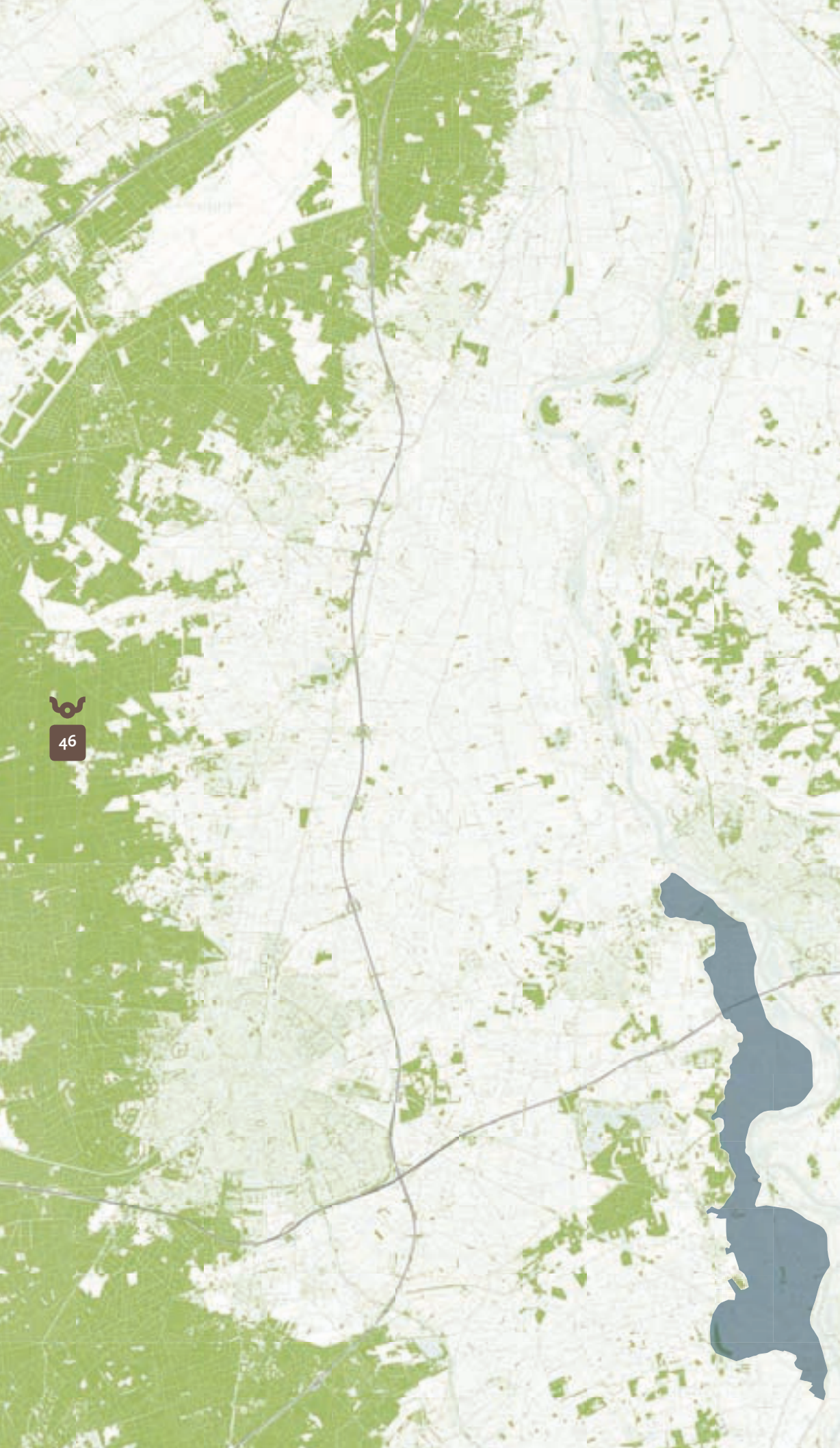

Kaart ±1900

Bron: Google Earth

3.12 Ingepolderde uiterwaarden

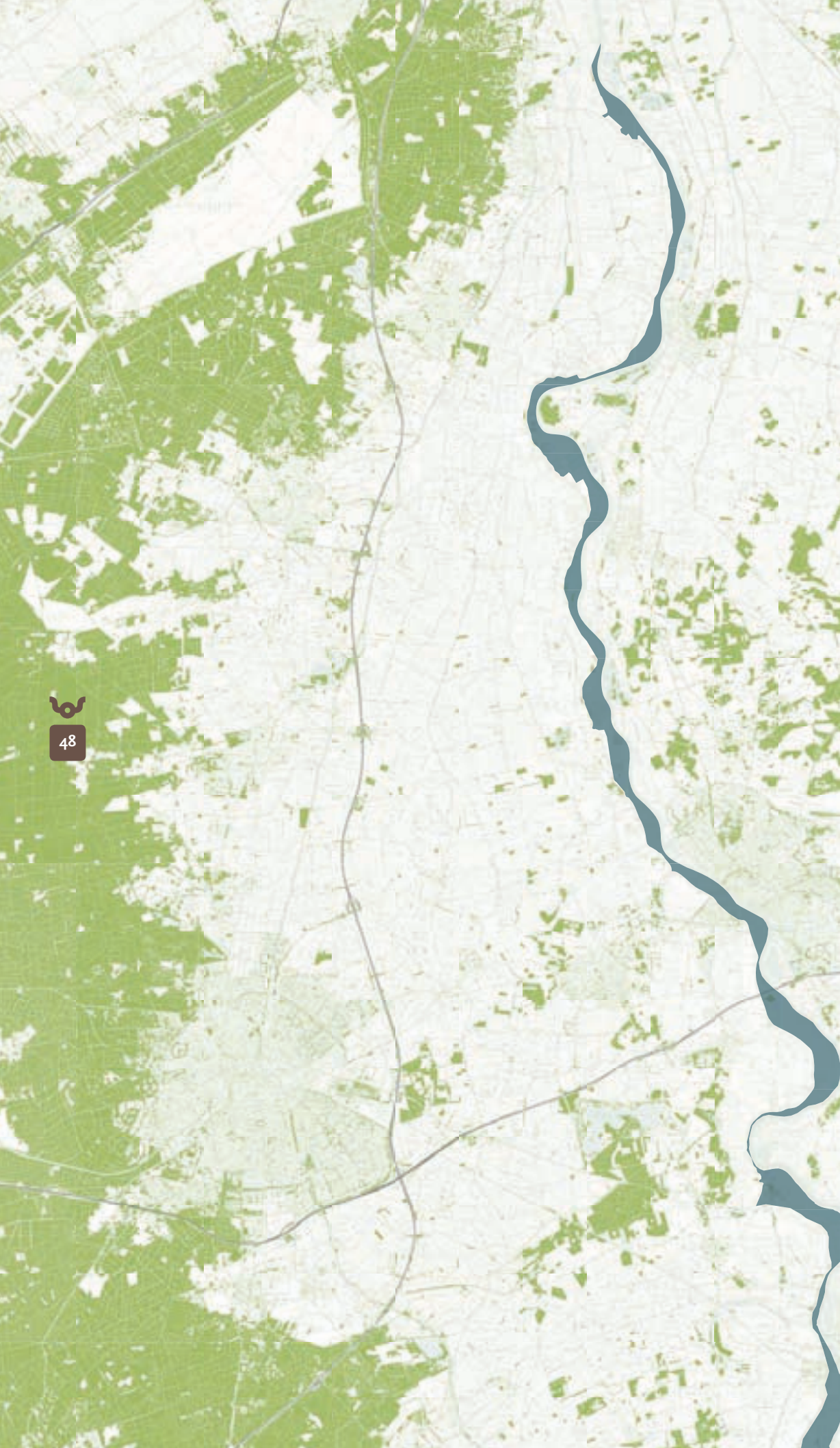
De ingepolderde uiterwaarden bestaan uit de Wilpse, Nijenbeker en Voorster Klei. Deze liggen ten oosten van de oeverwal bij Voorst en Twello. Tot halverwege de vorige eeuw is het grotendeels buitendijks gebied geweest en hier zijn dan ook oude stroomgeulen van de IJssel te vinden.

Deze gebieden hebben nog enigszins het onregelmatige karakter van buitendijks liggende uiterwaarden, maar zijn door het ontbreken van overstromingsgevaar intensief in gebruik voor de landbouw. Het gebied is tamelijk open van karakter, soms afgewisseld met hagen. Vooral in de Wilpsche en Nijenbeker Klei staan nog veel hagen. Aan de noordzijde van de Voorster Klei zoekt de Voorsterbeek zijn weg richting de IJssel. Bebouwing staat verspreid langs de slingerende wegen, vaak op voor buitendijks gebied kenmerkende hoogten of pollen.

Bij Voorster Klei zal een deel van de ingepolderde uiterwaarden in het kader van 'Ruimte voor de Rivier' weer worden teruggegeven aan de IJssel.

Bron: Google Earth

3.13 Uiterwaarden

De jongste afzettingen van de IJssel liggen in de uiterwaarden en rivierbedding. Vooral in de periode na de bedijking, toen de IJssel verhoudingsgewijs door een smal stroombed moest stromen, zijn in de uiterwaarden aanzienlijke pakketten zand en klei afgezet. Op veel plaatsen zijn deze later weggegraven ten behoeve van de baksteenfabricage. Talrijke tichelputten herinneren hier nog aan.

Vaak ontstonden hier en daar hogere zandkopjes of zandruggetjes. De uiterwaarden kenden in hun 'natuurlijke' toestand dan ook een gevarieerd microreliëf. Fraaie restanten van oude hanken (oude riviergeulen) komen nog voor in de Keizers- en Stobbenwaarden en Duurse Waarden. Namen op waard en weerd zijn overigens karakteristiek voor de uiterwaarden en stroomgordels. Met een waard werd vroeger een gebied aangeduid dat aan alle kanten omringd was door oude en jonge rivierlopen.

De vruchtbare, kalkrijke gronden van de uiterwaarden zijn grotendeels al eeuwenlang in gebruik als weiland. De weilanden zijn van groot belang voor weidevogels en ganzen. Op veel plaatsen kwamen vroeger - en ook nu nog - meidoornhagen voor. Ze werden geplant als veekering en voor boerengeriefhout. Hagen in de uiterwaarden staan nu ter discussie, omdat hagen ongunstig werken op de doorstroming van de rivier bij hoog water.

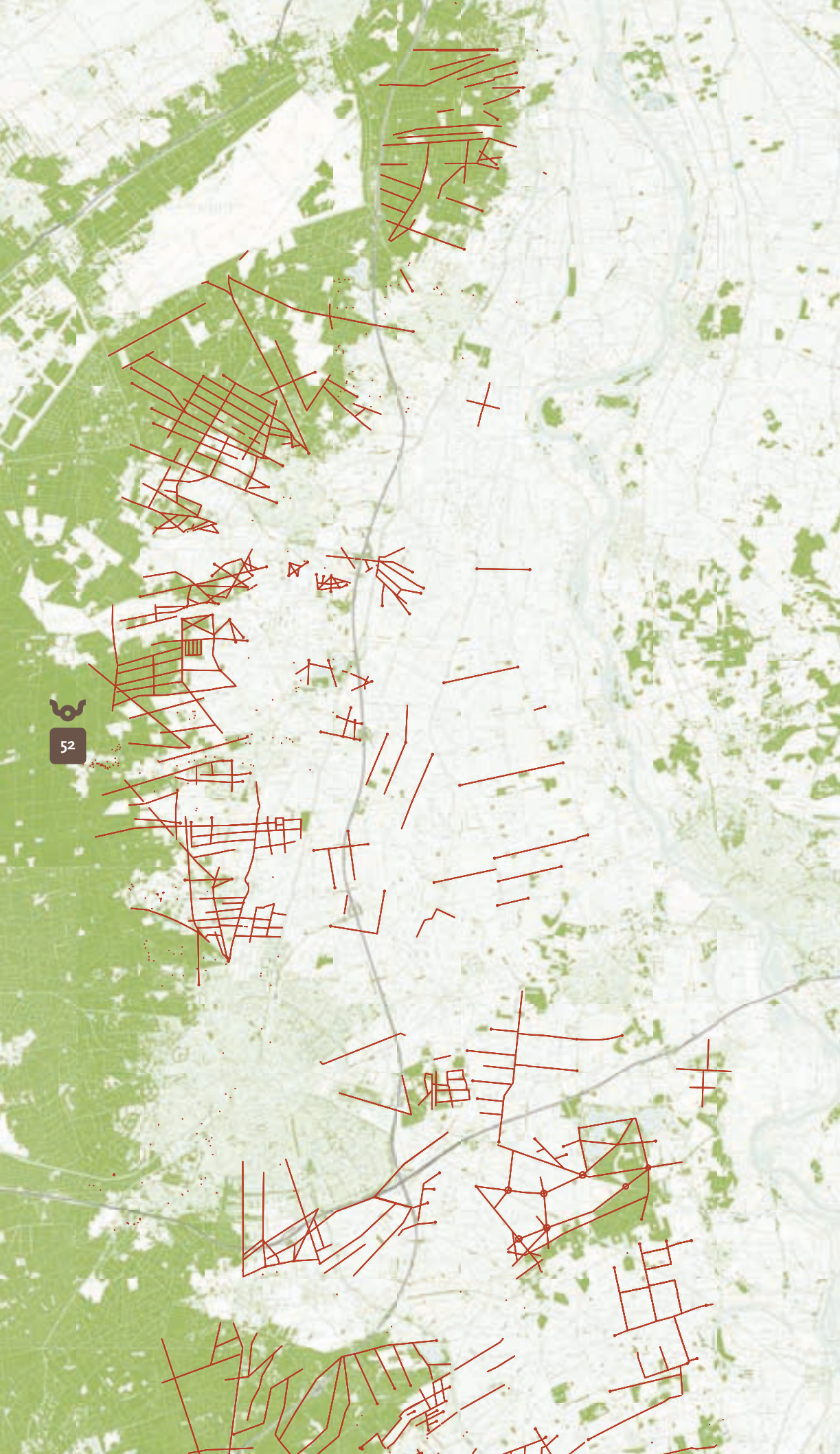

3.14 De waardevolle landschapselementen

De waardevolle landschapselementen die onderscheiden worden zijn:

1. Ontginningsassen
2. De (sprengen-)beken
3. Watermolens
4. Landgoederen, buitenplaatsen en kastelen
5. Zichtassen
6. Oude wegen
7. Oude spoorlijn
8. Het Apeldoorns Kanaal
9. De weteringen
10. Veluwe Bandijk / IJsseldijk

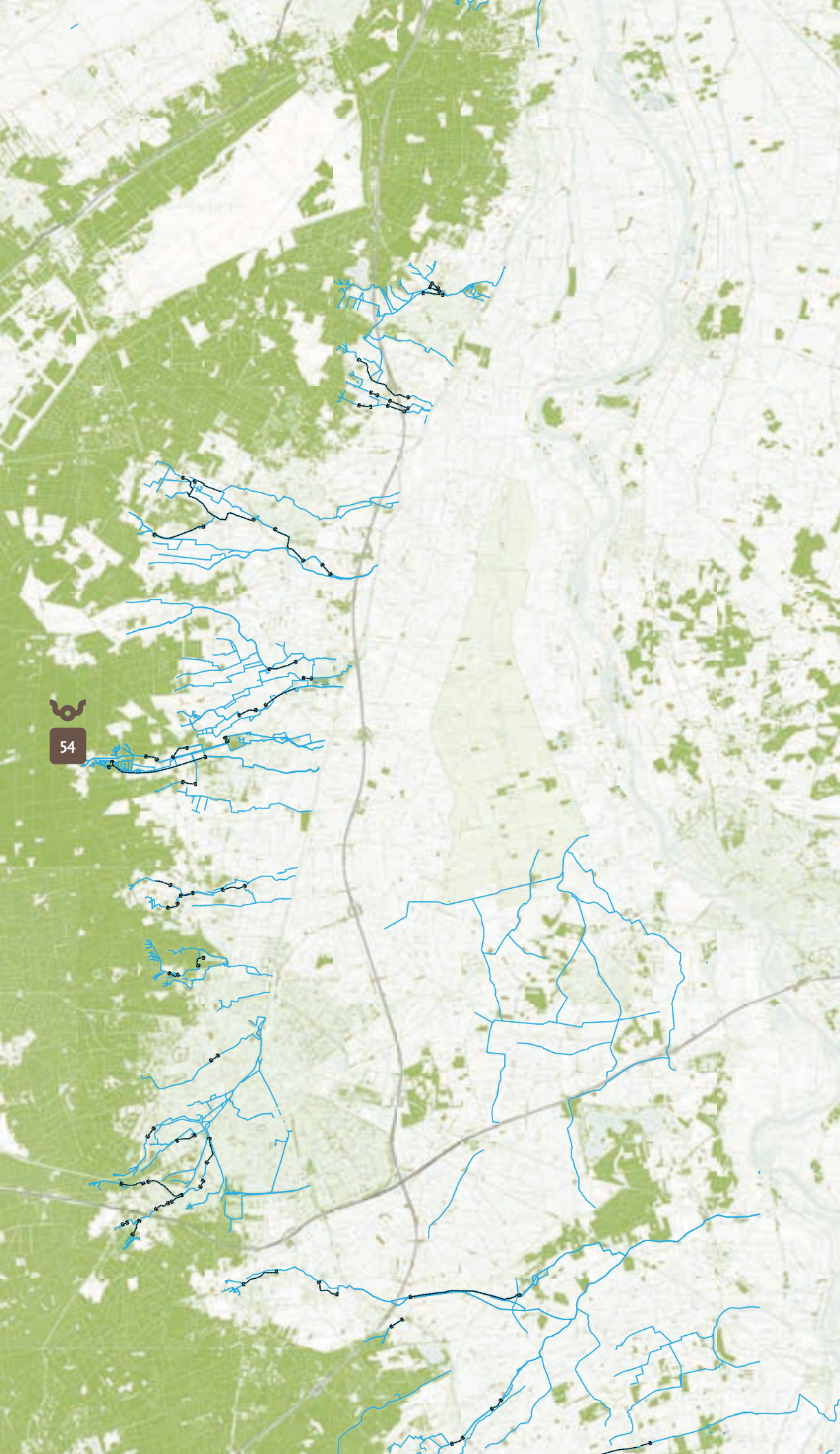
3.15 Ontginningsassen

De ontginningsassen zijn over het algemeen een belangrijk kenmerk van relatief jongere ontginningen en zijn het gevolg van een min of meer planmatige ontginning. Je zult dan ook vrijwel geen ontginningsassen vinden in de oude, geleidelijk gegroeide landschappen op de hogere gronden. Ontginningsassen worden vooral aangetroffen binnen de droge- en natte heideontginningen, de broeken en veenontginning Nijbroek. Voor deze landschapseenheden zijn de ontginningssystemen de beste ingang om te weten hoe het landschap in elkaar zit.

Kenmerkend voor ontginningsassen is de lange rechte lijn, die nu vaak een weg of onverhard pad in het landschap is. De ontginningsassen vormen vaak haaks op elkaar staande ontginningsbases. De assen, de verkavelingen en de wegen vormen vaak min of meer een grid. De ontginningsassen sluiten altijd aan op oude wegen op de hogere gebiedsdelen. Deze aansluitpunten zijn bijzondere punten, omdat de rechte ontginningsas op dat punt vaak overgaat in een slingerende weg over oude bouwlanden. Ook ligt dit punt vaak op de grens tussen bos en landbouwgebied.

Bij het Appensche veld vormen de ontginningswegen een uniek systeem van kruisende assen. De punten waar verschillende lijnen kruisen zijn gemarkeerd met een cirkel.

3.16 De (sprengen-)beken

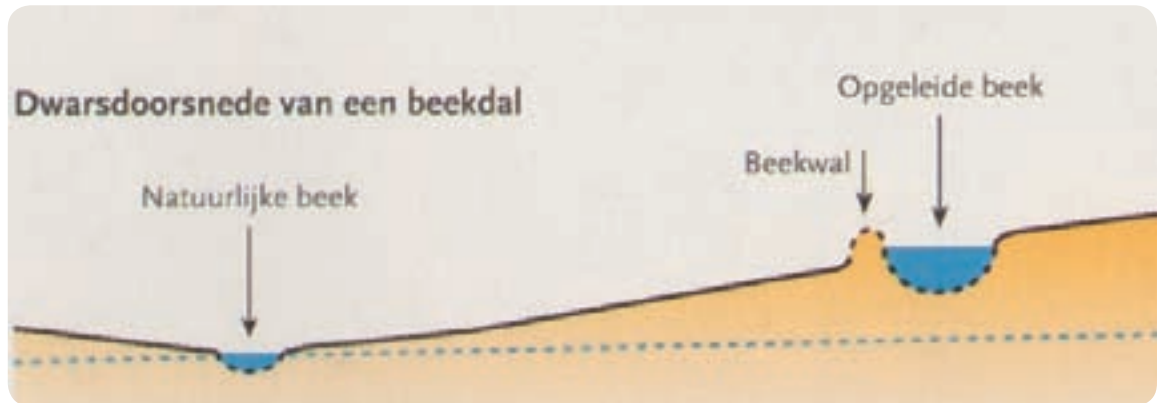
Het stroomgebied op de oostflank van de Veluwe is vermaard om de sprengenbeken en beken die hier al eeuwen liggen. Hoewel ze al eeuwen geleden op natuurlijke wijze zijn ontstaan (beken) of zijn gegraven (sprengen) ten behoeve van watermolens, wasserijen, viskwekerijen en ter verfraaiing van buitenplaatsen en kastelen, waren ze ook bedoeld om de waterhuishouding te regelen voor bijvoorbeeld bebouwing en landbouwkundig gebruik. De meeste beeklopen staan haaks op de Veluwe en vormen oost-westverbindingen. Ter hoogte van Twello lopen ook enkele beken in noord-zuid richting, waarvan de Fliert het meest duidelijke voorbeeld is.

De meeste beken en sprengen zijn ecologisch waardevol, onder andere omdat ze worden gevoed door schoon kwelwater. Van ecologische betekenis zijn vooral die beken, die onder het Apeldoorns Kanaal doorstromen en verbonden zijn met de IJssel. Deze beken vormen samen met beekbegeleidende beplantingen belangrijke ecologische verbindingen. De Voorsterbeek is een mooi voorbeeld van een beek die door de oeverwal snijdt, richting IJssel.

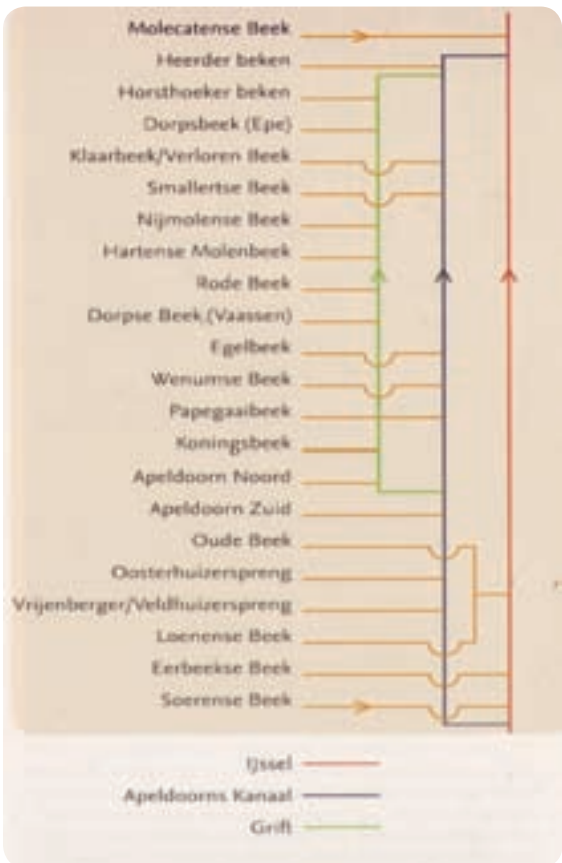
Voor de beken en sprengen op de Veluwe en Veluweflank zijn rijk aan cultuurhistorische waarden. De meeste sprengen zijn tussen de 14e en 19e eeuw gegraven om watermolens aan te drijven. Men groef hoog op de Veluwe een gat tot aan het grondwater: de sprengkop. Het water werd vervolgens geleid via een gegraven spreng of een beek richting de watermolen. Vaak is een stuk van de spreng 'opgeleid'. Men probeerde het water met zo min mogelijk verval af te laten stromen richting een watermolen. Als het water dan bij de molen aankwam, kon het in één keer twee à drie meter naar beneden vallen. Het verval van de spreng werd gereguleerd, door de spreng tussen verhoogde kades te leggen. Dit zijn de opgeleide beken. Men bekleedde de bodem met leem, zodat het water niet weg kon lopen. De stukken opgeleide beek, conform het oorspronkelijke systeem, zijn duidelijk op de landschapsvormkaart aangegeven.

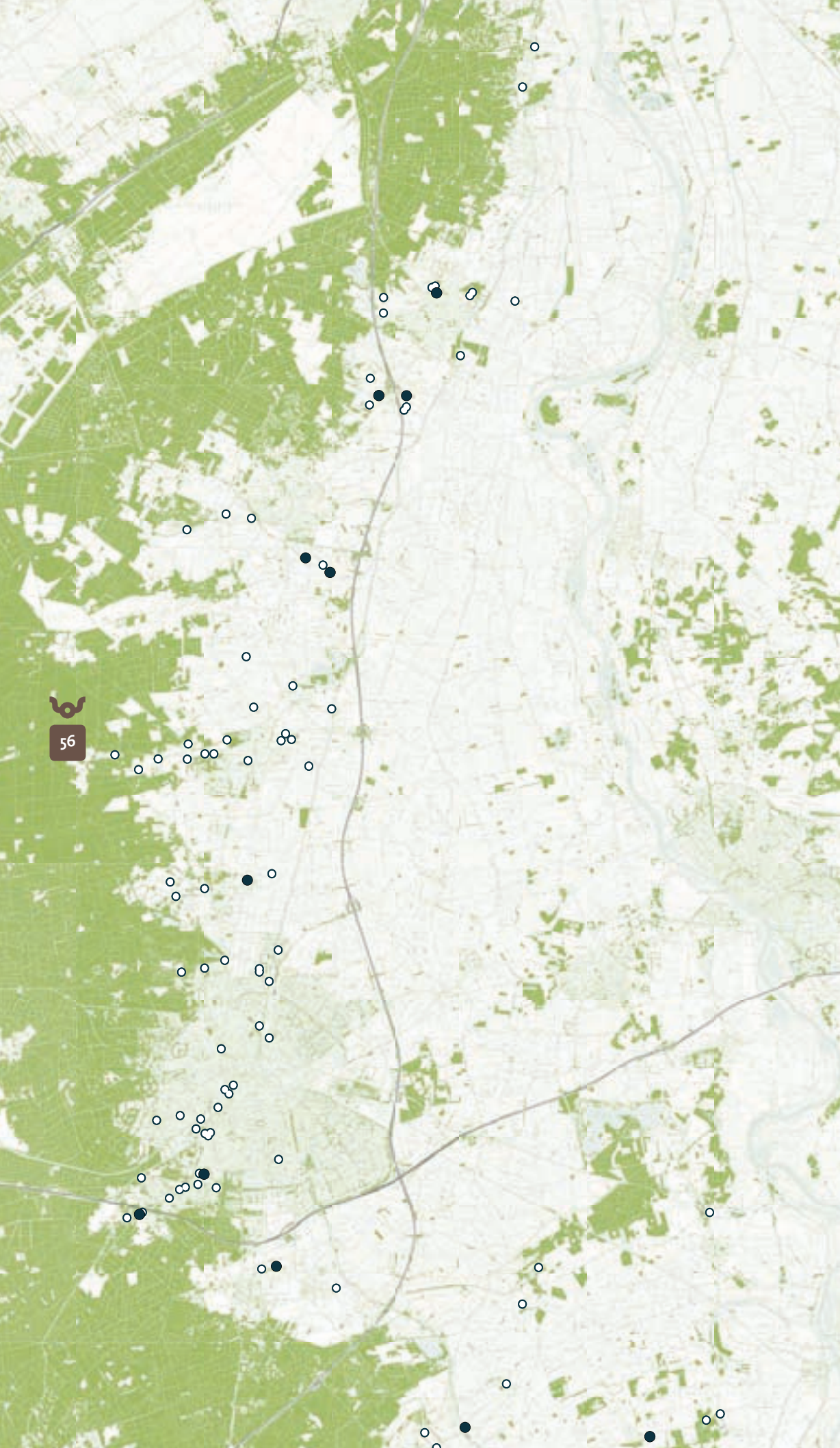

Aanleg Vrijenbergersspreng

Bron: Veluwe beken en sprengen 2007 (afbeeldingen rechtsboven 2x en afbeelding linksonder)

3.17 Watermolens

Binnen het landschap van Veluwe tot IJssel zijn watermolens en de samenhang met het beken- en sprengensysteem onderscheidend. Een watermolen is een molen die de stroming in een beek of rivier door middel van een waterrad omzet in rotatie-energie, die bijvoorbeeld nuttig kan worden gebruikt voor het malen van graan of het persen van olie. De energie kon ook gebruikt worden voor andere industriële toepassingen, zoals het bewerken van metaal (ijzer, koper), vervaardigen van papier (papiermolen) en in de textielnijverheid, zoals een volmolen.

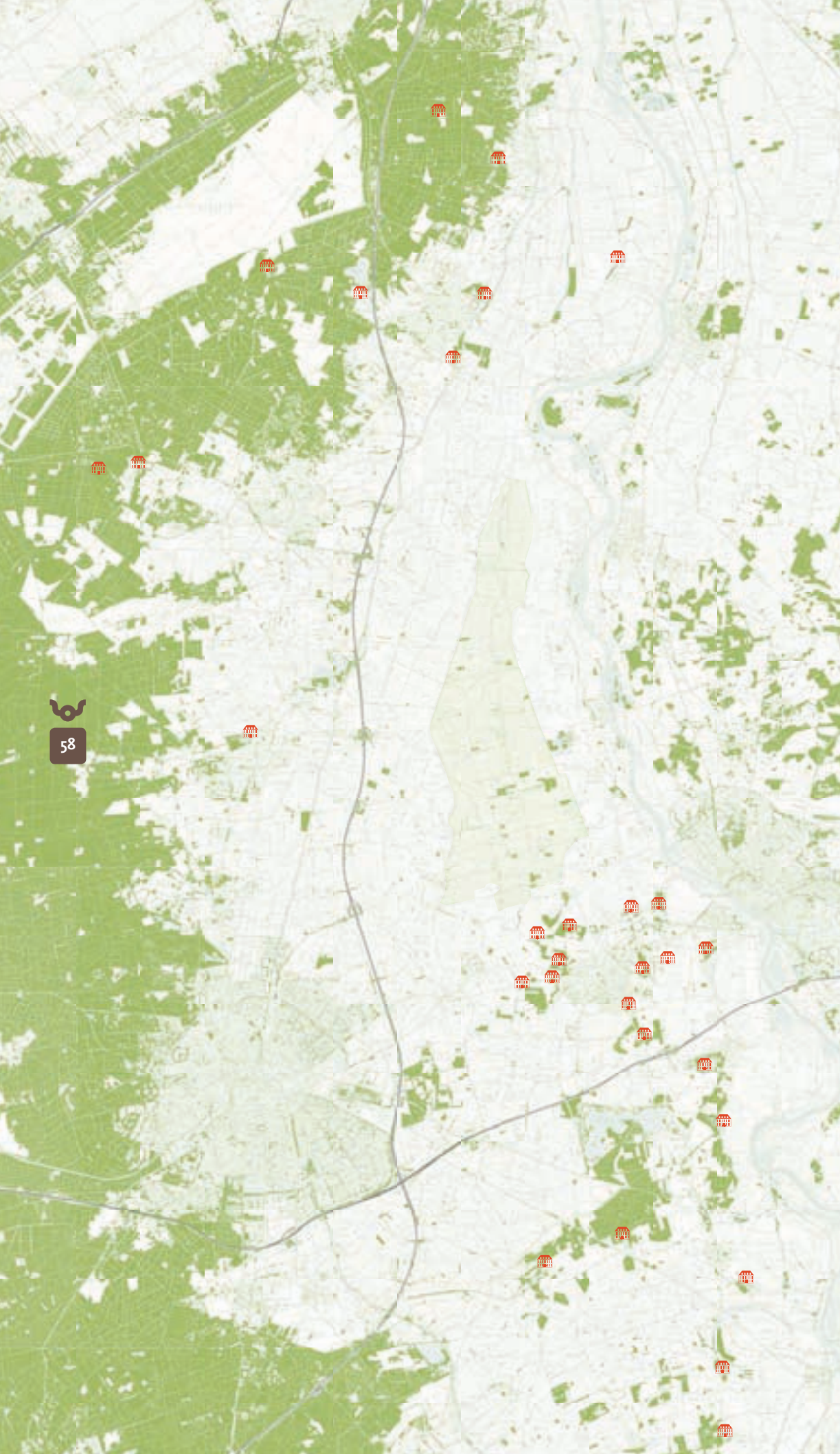
Typerend voor het landschap van Veluwe tot IJssel zijn de watermolens die werden geplaatst langs de sprengen op de Veluweflank. Ze werden veel gebruikt in de papierindustrie en werden vooral in de 17e eeuw opgericht. In 1740 waren er op de Veluwe ruim 170 papiermolens. In 1865 waren er nog maar 94 papiermolens op de Veluwe overgebleven. Veel molens werden in de 19de eeuw omgebouwd tot wasserijen. Inmiddels bestaan veel papier- en watermolens niet meer. Gelukkig zijn verspreid over het gebied nog enkele watermolens bewaard gebleven. Vaak tref je bij deze molens ook nog kenmerkende landschapselementen aan, zoals een wijerd (een stuwvijver), molengoot (leidde water naar het rad), of verlaat (om water weg te laten lopen). Op de kaart hebben we de nog bestaande watermolens en de voormalige molenplaatsen afzonderlijk aangegeven.

Bron: Veluwe beken en sprengen 2007 (afbeelding rechtsboven en afbeelding midden)

3.18 Landgoederen, buitenplaatsen en kastelen

In de verdeling van landgoederen⁸ (met daarop buitenplaatsen of kastelen) en hun landschappelijke situering is binnen het landschap van Veluwe tot IJssel onderscheid te maken in vier hoofdgroepen. Dit zijn de landgoederen op de kampen bij Twello, landgoederen gekoppeld aan de Veluwse Bandijk, landgoederen op de flank van de Veluwe en landgoederen binnen de bossen van het CVN. Landgoederen vertegenwoordigen vaak een mix van landschaps-, natuur- en cultuurhistorische waarden en zijn daardoor van bijzondere betekenis.

Vooral vanaf de 18de eeuw zijn rondom Twello veel landgoederen of buitenplaatsen ontstaan. Populair was de straatweg Apeldoorn-Deventer, waarlangs nu nog een groot aantal landgoederen ligt, zoals Het Hunderen, Parckelaer en Oud Wezeveld. De landgoederen kenmerken zich door de ligging van een huis op de opduikingen met vergezichten richting open polders en bossen in de aangrenzende lager gelegen gebieden.

Een tweede groep landgoederen is te vinden langs de Veluwse Bandijk tussen Klarenbeek en Terwolde. Enkele landgoederen hebben hun oorsprong in de heideontginning van het Appensche en Gietelse Veld. Karakteristiek zijn het vele bos en de kenmerkende rechte lanenstelsels. Voorbeelden zijn Ekeby en Hartelaar. Enkele landgoederen gebruiken zowel het binnendijkse gebied als het buitendijkse gebied en de dijk zelf in hun inrichting, waarbij het waterrijke karakter van de omgeving overal zichtbaar en voelbaar is. Bijzonder karakteristiek zijn de landgoederen die zijn aangelegd op de plaats waar doorbraakkolken langs de Bandijk liggen. Voorbeelden zijn De Poll, Dijkhof en Matanze.

Op de overgang van de Veluwe naar de lagere gronden ligt een derde groep landgoederen. Deze landgoederen maken optimaal gebruik van de landschappelijk overgang tussen hoog en laag, zowel ruimtelijk als functioneel. Het meest bekende voorbeeld is kasteel De Cannenburch, dat schitterend ligt te midden van sprengen. Andere voorbeelden zijn Bonenburg en Vosbergen bij Heerde. Ook Paleis het Loo maakt deel uit van deze groep kastelen en buitenplaatsen.

⁸ Met landgoed wordt hier een complex bedoeld dat kan bestaan uit een groot stuk grond (meerdere hectares), bossen, landerijen en daarop een buitenplaats, landhuis, grote boerderij, kerk of kasteel (Bron: Wikipedia).

Een laatste, relatief jonge groep landgoederen is gelegen in de bossen op de Veluwe. Veel van deze landgoederen hebben hun economische oorsprong in het houden van vee op de heide en in de naaldboomteelt als onderdeel van de droge heideontginning. De huizen liggen verscholen in het bos; soms is een tuin in landschapsstijl rond het huis aangelegd. In veel van deze landgoederen speelt houtproductie nog steeds een rol in de bedrijfsvoering. Voorbeelden zijn Petraea, Welna en Tongeren.

Huis Nijenbeek bij Voorst

Bron: Atlas Gelderse buitenplaatsen

Kasteel Cannenburgh

Huis Beaulieu bij Twello

Bron: Ons eigen landschap ANWB 1910

Huis Hunderen bij Voorst

Huis Vosbergen bij Heerde

3.19 Zichtassen

Een zichtas geeft aan dat vanaf een bepaald standpunt langs een lijn vrij uitzicht wordt geboden op een karakteristiek punt. Dit kan van alles zijn: een waterpartij, een gebouw, een priel in de tuin, etc. In de kaart is een aantal zichtlijnen van en naar buitenplaatsen en kastelen aangegeven, ook als het huis zelf is verdwenen of is verplaatst. Zichtassen zijn vaak belangrijke structuurdragers van de landgoederen. Met de schaalvergroting van de aangelegde tuinen en parken in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw werd de zichtas een belangrijk parkelement. Vaak is de zichtas formeel aangelegd, in de vorm van een laan.

Bij het bepalen van de zichtassen is onder andere gebruik gemaakt van de landgoederenatlas van Gelderland, waarin veel oorspronkelijke landgoedtekeningen zijn opgenomen.

Bron: Google Earth

3.20 Oude wegen

Op de oude bouwlanden, dekzandruggen, zandopduikingen en de oeverwal is het systeem van oude wegen en paden aangegeven, die typerend zijn voor dat specifieke gebied. Het landschap van deze gebieden wordt het beste getypeerd door deze wegen en paden, waarvan sommige nu verdwenen zijn. Over het algemeen hebben de oude wegen een slingerend verloop, waardoor de aanblik op het landschap steeds verandert en afwisselend is. Veel onverharde paden zijn oude paden.

3.21 Oude spoorlijn

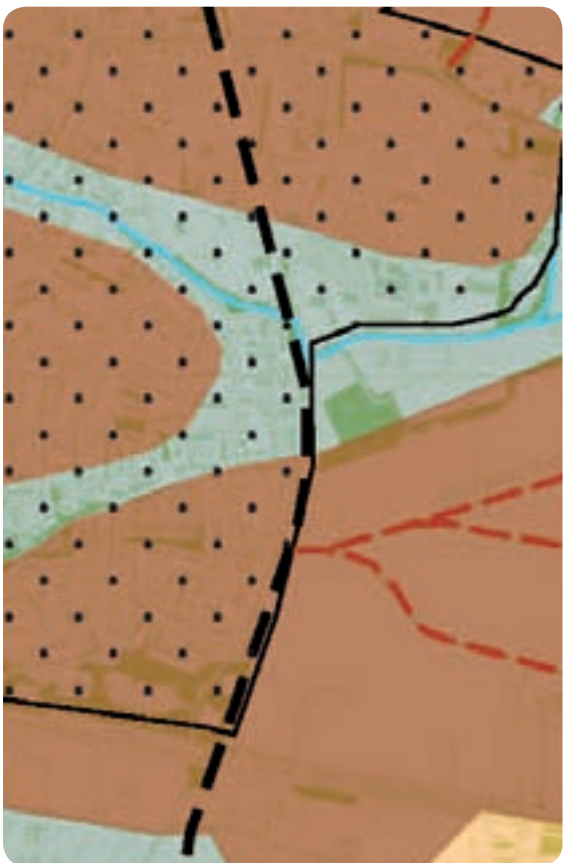
De spoorlijn van Dieren naar Hattem werd geopend op 2 juli 1887. Het 32 kilometer lange traject was bestemd voor zowel passagiers als goederenvervoer. In 1947 eindigde het reguliere personenvervoer en de spoorlijn werd gesloten op 1 augustus 1950.

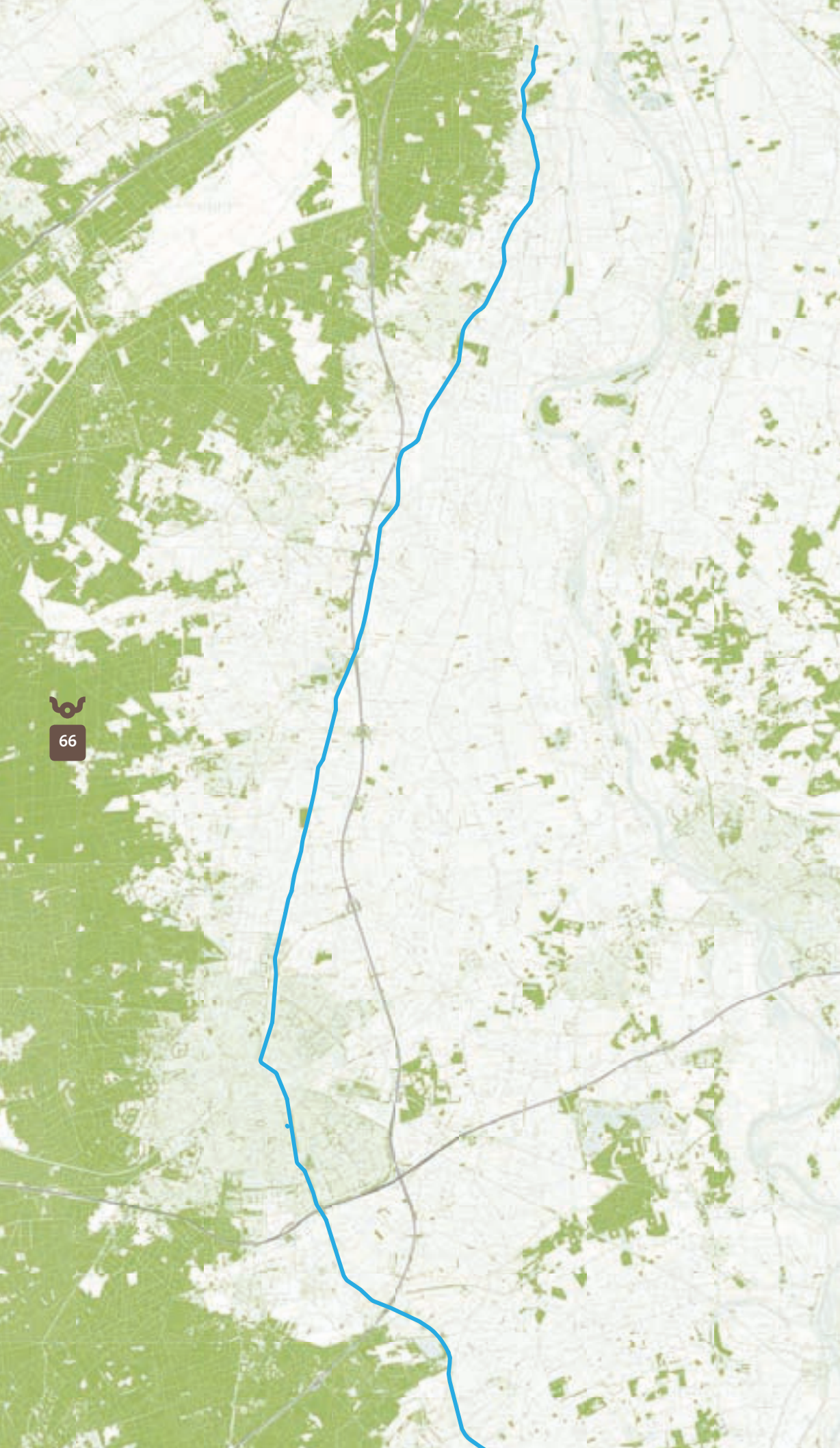
Ondanks het verdwijnen van de spoorverbinding tussen Dieren en Hattem, is het spoortraject nog zeer goed herkenbaar in het landschap. Ten noorden van Apeldoorn is het traject als lijn nog vrijwel overal aanwezig. In het buitengebied heeft het spoor grotendeels plaats gemaakt voor een fietspad en begeleidende beplanting. Binnen enkele kernen, waaronder Heerde, is een deel van het traject verdwenen in een nieuwe woonwijk. Soms ook is de lijn een anonieme ruimte in het stedelijke gebied worden.

Bron: www.meteo-simpelveld.nl

3.22 Het Apeldoorns Kanaal

Het Apeldoorns Kanaal is gegraven in de 19de eeuw en had als doel om de oostelijke Veluwe economisch beter te ontsluiten via de IJssel. Het kanaal ligt op de overgang van de Veluwe naar de dekzandgebieden en volgt vrij nauwkeurig de rand van de Veluwe. De hoogteligging van het kanaal werd zoveel mogelijk op een hoogte gehouden, waardoor zo min mogelijk panden en sluisen noodzakelijk waren. Het deel van Hattem naar Apeldoorn werd in 1829 voltooid. Aan het zuidelijke deel, van Apeldoorn naar Dieren, werd pas in 1858 begonnen. Dit deel werd in 1868 voltooid en in de 20ste eeuw nog een keer gemoderniseerd. Dit deel is dan ook grootschaliger van opzet en kent een doorlopende boombeplanting.

Karakteristiek zijn de rechtstanden waaruit het kanaal bestaat en de knikpunten in het kanaal ter hoogte van kruisingen met beken en hogere dekzandruggen. Het kanaal kruist op deze manier zoveel mogelijk haaks met andere watergangen en wegen. Het Apeldoorns kanaal is de dikke blauwe lijn. De aanleiding voor knikken in de lijn van het kanaal wordt zichtbaar door de combinatie met de dekzandruggen.

Onder andere de Vrijenberger Spreng werd gegraven om het kanaal op het hoogste punt met water te kunnen vullen. Het Apeldoorns Kanaal dreigde zonder die watertoevoer in het betreffende pand te ondiep te worden. Uiteindelijk is van het kanaal weinig gebruik gemaakt, omdat al snel andere vervoersmethoden, zoals het spoor, goedkoper vervoer mogelijk maakten.

Het Apeldoorns Kanaal had en heeft een belangrijke afwaterende functie voor de Veluwe. Waar voorheen veel beken afwaterden in de Grift, doen zij dat nu in het Apeldoorns Kanaal. De Grift loopt direct ten westen van het Apeldoorns Kanaal. Alleen ten noorden van Heerde vallen Grift en kanaal met elkaar samen. Ten zuiden van Apeldoorn passeren enkele beken het kanaal met behulp van een sifon en wateren uiteindelijk zelfstandig af op de IJssel.

Door het instromende beekwater is de waterkwaliteit van het Apeldoorns Kanaal behoorlijk goed. Samen met de natuurlijke oevers heeft het kanaal een belangrijke ecologische functie. De strakke waterlijn met één- of tweezijdige bomenrijen, bruggen en brugwachtershuisjes heeft een hoge cultuur-

historische waarde en vormt bovendien een goed herkenbaar element in het landschap. Het speelt een belangrijke rol bij de beleving van de overgang tussen het Veluwemassief en de IJsselvallei.

Bron: *Ons eigen landschap* ANWB 1910

3.23 De weteringen

In de noordelijke IJsselvallei bevindt zich een min of meer evenwijdig lopend stelsel van weteringen in noord-zuidrichting. Deze weteringen lijken op brede sloten en zorgen voor afwatering van het komengebied richting het noorden. Ze komen samen bij de IJssel ten zuiden van Hattem. Het stelsel van weteringen in het landschap van Veluwe tot IJssel is gegraven vanaf de 14de eeuw, vaak op plaatsen van beekloopjes. Aanleiding was de ontginning van het zeer natte gebied Nijbroek, waarvoor door het laagste punt de Groote Wetering werd gegraven (1328). Deze situatie ontstond omdat de oeverwal van de IJssel steeds hoger werd, waardoor afstroming van het water in west-oost richting niet meer mogelijk was. De Grift en Nieuwe Wetering werden vervolgens gegraven om het vele water dat van de Veluwe afstroomde op te vangen. Later ontstonden de overige weteringen.

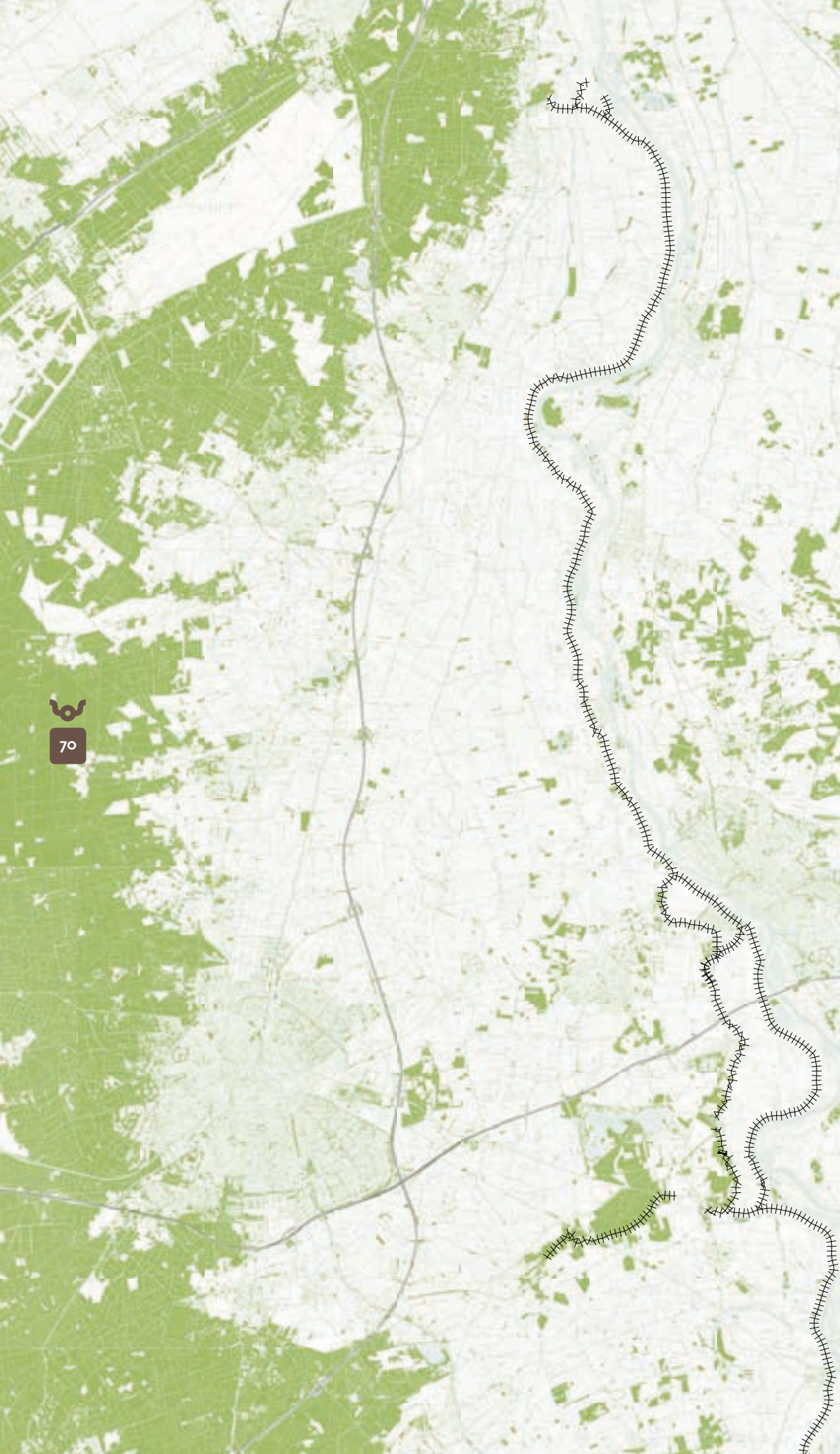
Het verloop van de weteringen in het landschap van Veluwe tot IJssel is in tegenstelling tot veel weteringen in het westen van het land zeer onregelmatig te noemen. Dit komt door de sterke wisseling van de ondergrond, waarbij de weteringen de vele zandopduikingen en dekzandruggen moeten passeren. Van west naar oost bestaat het stelsel uit:

- De Grift: vangt hoofdzakelijk het water uit de sprengbeken ten noorden van Apeldoorn op, het is een verzamelsloot. Ten noorden van Heerde valt de Grift samen met het Apeldoorns Kanaal.
- Nieuwe Wetering: weteringen zoals de Nieuwe Wetering, snijden door verschillen in de ondergrond en verkavelingen heen. Daarbij worden dekzandruggen gepasseerd, wat te zien is aan de knikpunten in de wetering op de overgang van hoog en laag.
- Halve of Kleine Wetering
- Apeldoornse Halve Wetering
- Groote Wetering: valt op doordat deze vooral op de overgang tussen hoog en laag loopt, waarbij de wetering het grillige verloop van dekzandruggen volgt. Door het verschillende grondgebruik van hoog en laag vormt de Groote Wetering vooral in het zuiden een grens tussen verschillende landschappelijke gebieden.
- Nijbroeksche Wetering: lijkt op een poldersloot. Deze wetering ligt vrij in het veld, zodat optimaal water kan worden verzameld uit aangrenzende agrarische percelen.

- Terwoldsche Wetering / Leigraaf: loopt achter de oeverwal en wordt begeleid door de Zeedijk. Samen vormen ze een scherpe overgang tussen planmatige ontginning en oeverwal.

Bij het lijnenstelsel van de weteringen horen ook de naast de weteringen gelegen dijken, die dienden als ontginningsbasis. Voorbeelden zijn de dijken in het Nijbroek, zoals de Kadijk, de Middendijk en de Vloeddijk. Veel boerderijen en bebouwing in het gebied zijn gelegen langs deze dijken. Langs enkele weteringen wordt momenteel gewerkt aan extra ruimte voor water en waterkwaliteit en het maken van natuurvriendelijke oevers.

3.24 Veluwe Bandijk / IJsseldijk

De Veluwe Bandijk / IJsseldijk loopt vanaf Klarenbeek naar Gietelo waar hij bij de uitstroom van de Voorsterbeek naar het noorden buigt en bij Wapenveld weer aansluit op het hoge land van de Veluweflank. Vooral de Veluwe Bandijk (het zuidelijke deel) is werkelijk prachtig om te zien. De dijk is het belangrijkste landschapselement van het gebied, omdat het een groot deel van het totale landschap inzichtelijk maakt. De dijk is tussen Klarenbeek en Voorst niet meer waterkerend, ten noorden van Gietelo is hij dat wel. De dijk valt samen met de belangrijkste landschappelijke hoofdindeling van het lage deel van het landschap van Veluwe tot IJssel, want vanaf de Voorsterbeek naar het noorden begint de oeverwal van de IJssel. Ten zuiden van dit punt staan IJssel en beken van nature direct met elkaar in verbinding. Ten noorden daarvan is de oeverwal een barrière voor het water en hier stroomt het in noordelijke richting af.

De grond waar de dijk op ligt bestaat tussen Klarenbeek en Gietelo uit zand. Naar het noorden wordt het kleipakket in de ondergrond steeds dikker. Omdat een dijk op een zandige ondergrond heel gemakkelijk ondergraven wordt (door zandmeevoerende wellen ontstaat een proces dat 'piping' heet) zijn er in het zuidelijk deel van de dijk geweldig veel doorbraakkolken (wielen, waaïen). Veel van die doorbraakkolken zijn aanleiding geweest voor de aanleg van landgoederen. Daarom ligt er langs de dijk tussen Voorst en Terwolde een hele keten van landgoederen en zijn een bijzondere dijk en wandelroute ontstaan met bomen erop. De meeste van deze landgoederen gebruiken zowel het binnendijkse gebied, het buitendijkse gebied als de dijk zelf in hun inrichting.

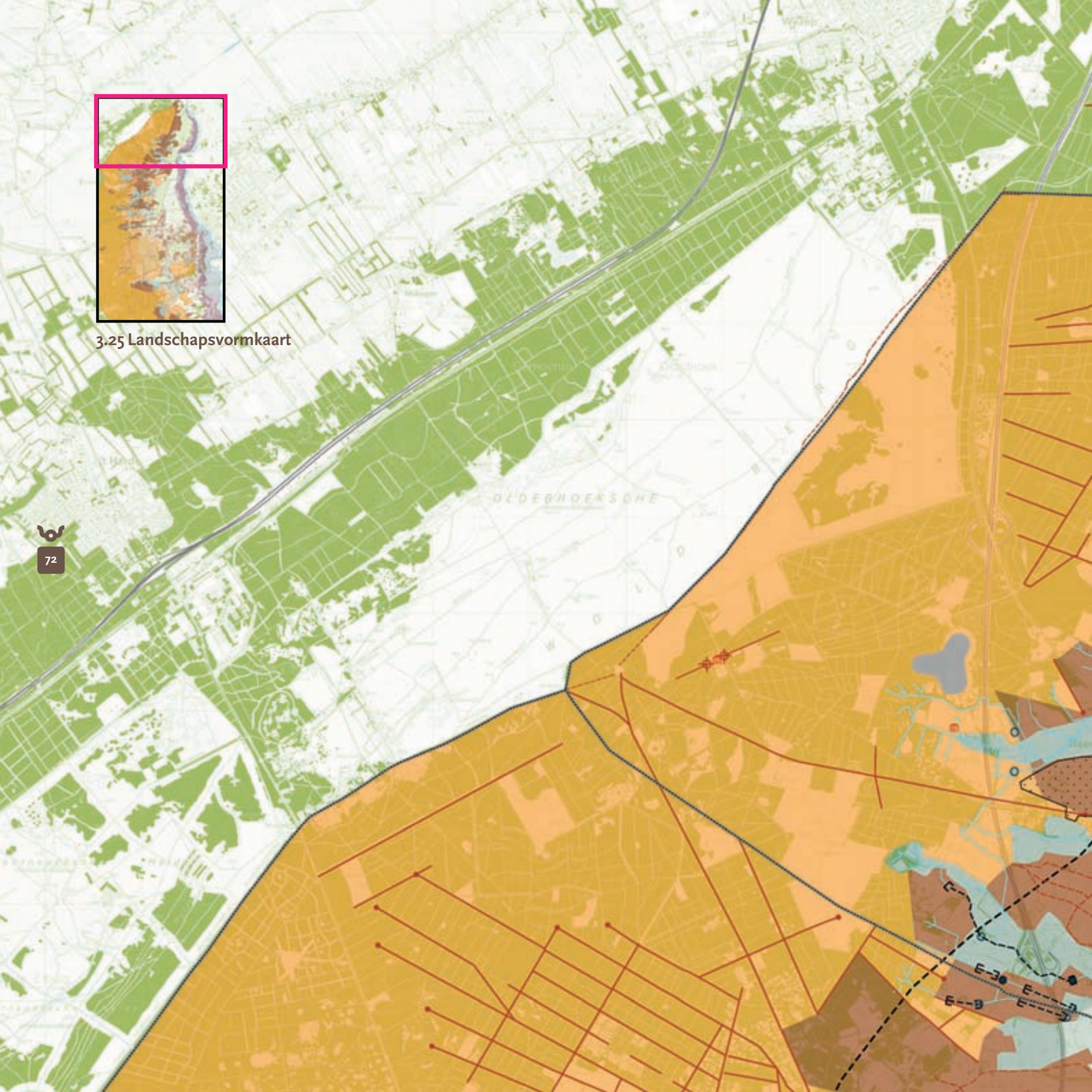
Ten westen van Gietelo valt de dijk samen met de drukke hoofdweg en is de continuïteit van de dijk moeilijk zichtbaar. Dit stuk dijk (Appensche dijk) ligt verscholen in het bos. De enk van Gietelo zelf is zo hoog dat daar even geen dijk nodig is. Ongeveer vanaf Terwolde is de oeverwal zo dik dat het aantal kolken afneemt en de dijk een 'normale', druk bereden rivierdijk wordt. In het noordelijk deel zijn er zeer oude en nauwelijks herkenbare oude rivierlopen die verdwenen zijn onder de oeverwal. Maar op die plekken was de dijk kwetsbaar en grillig. Ten noorden van Wapenveld loopt de dijk de Veluwe in.

Hier stroomt het grootste deel van het water via gemaal Veluwe de IJssel in. Het passeren van de weteringen door de dijk is een markant punt.

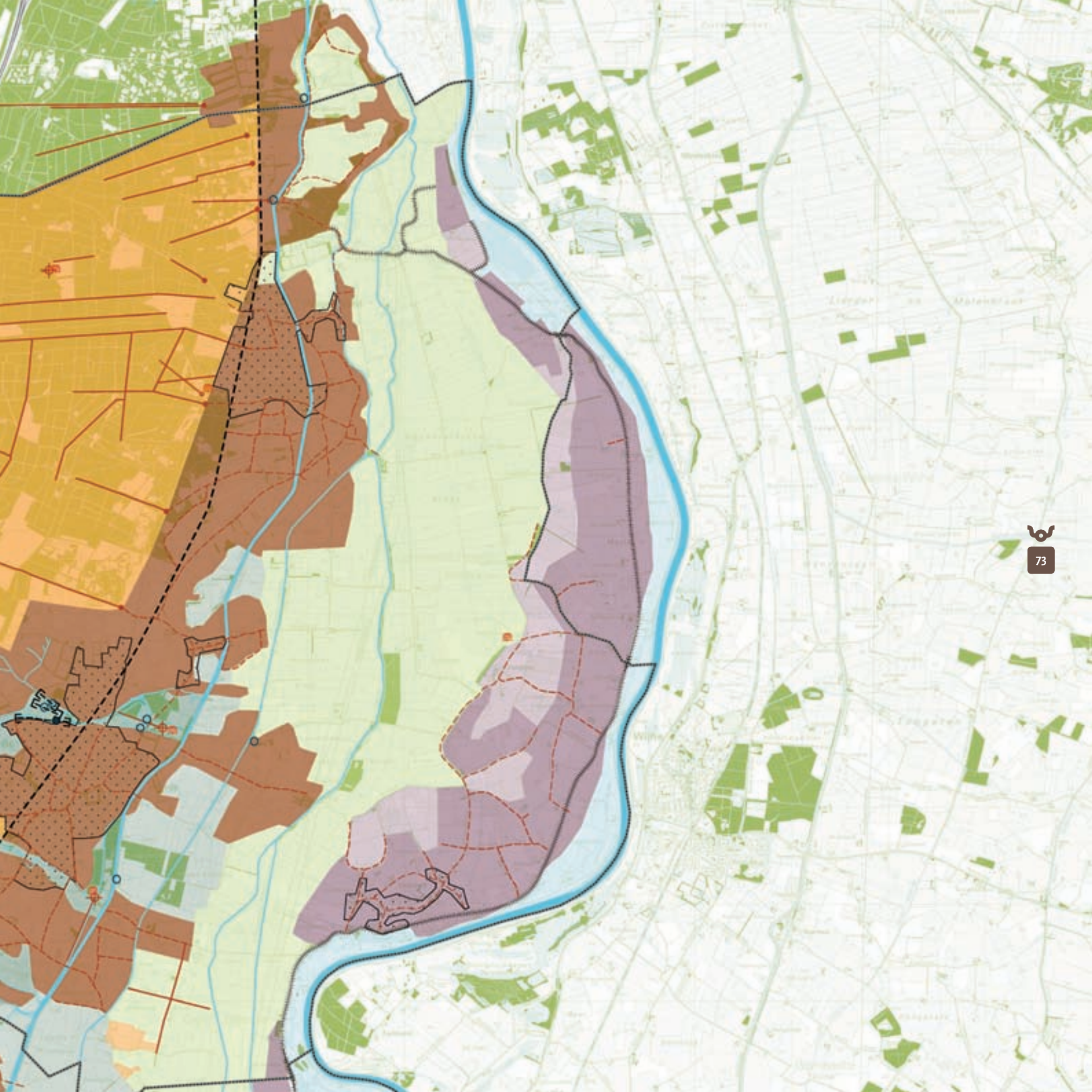

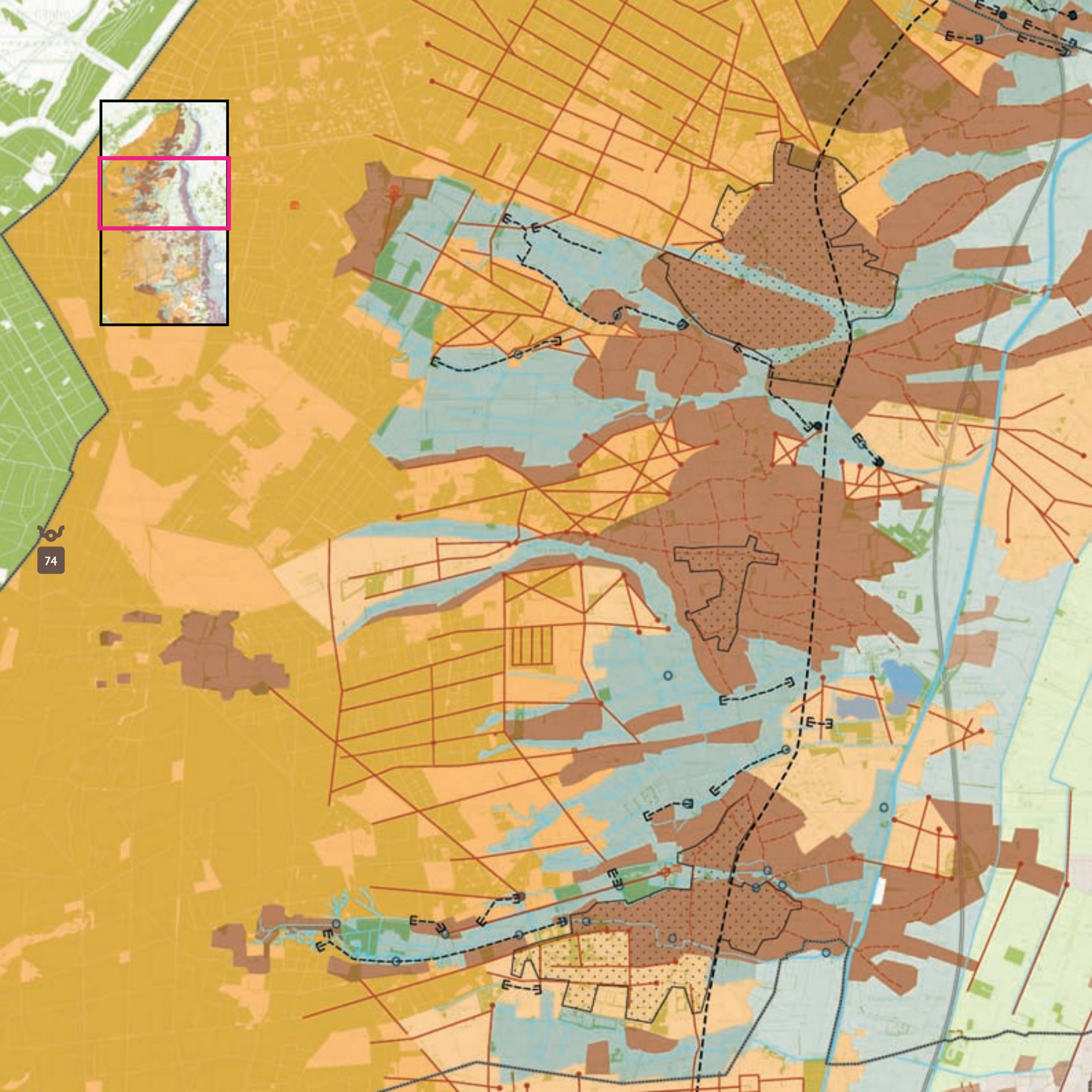

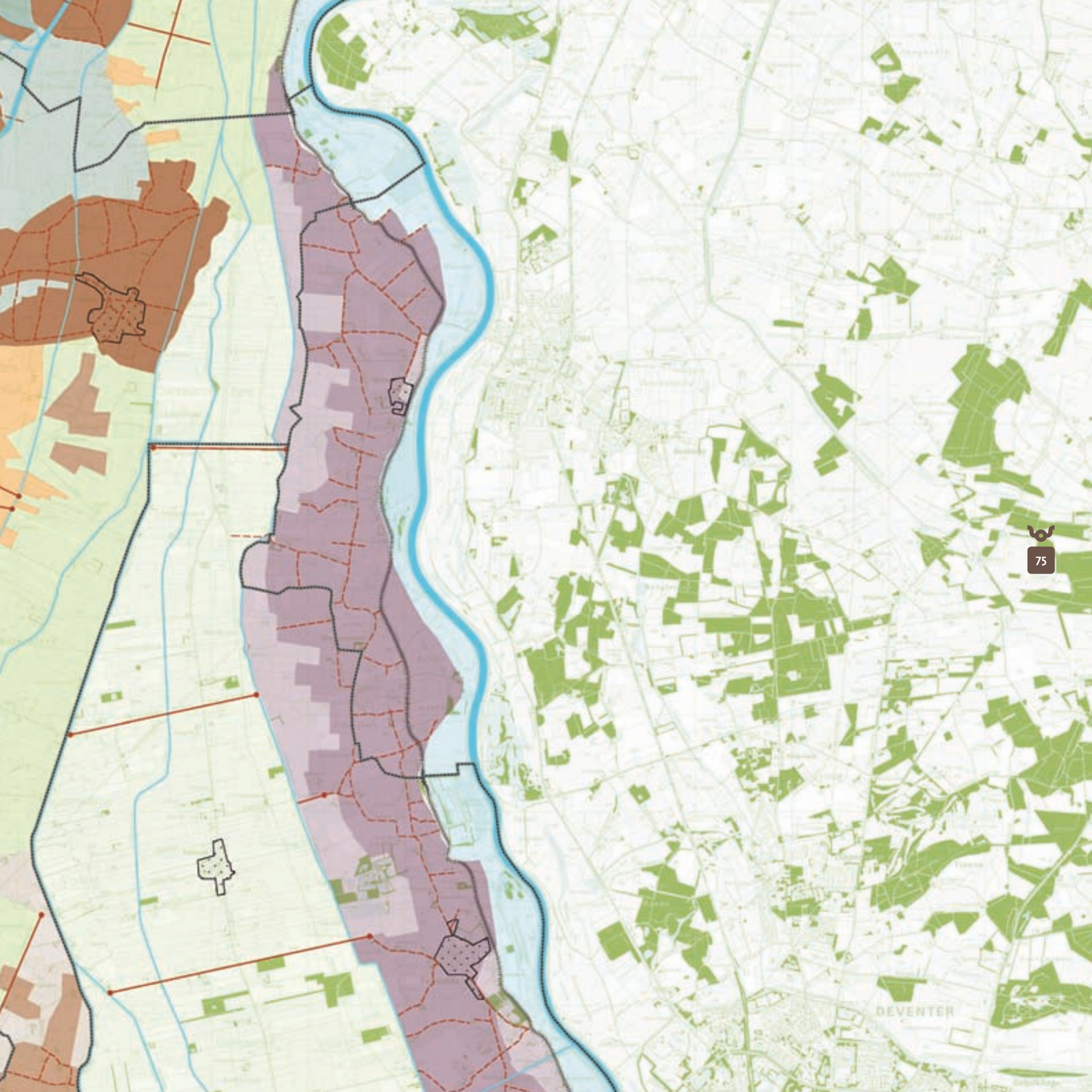
3.25 Landschapsvormkaart

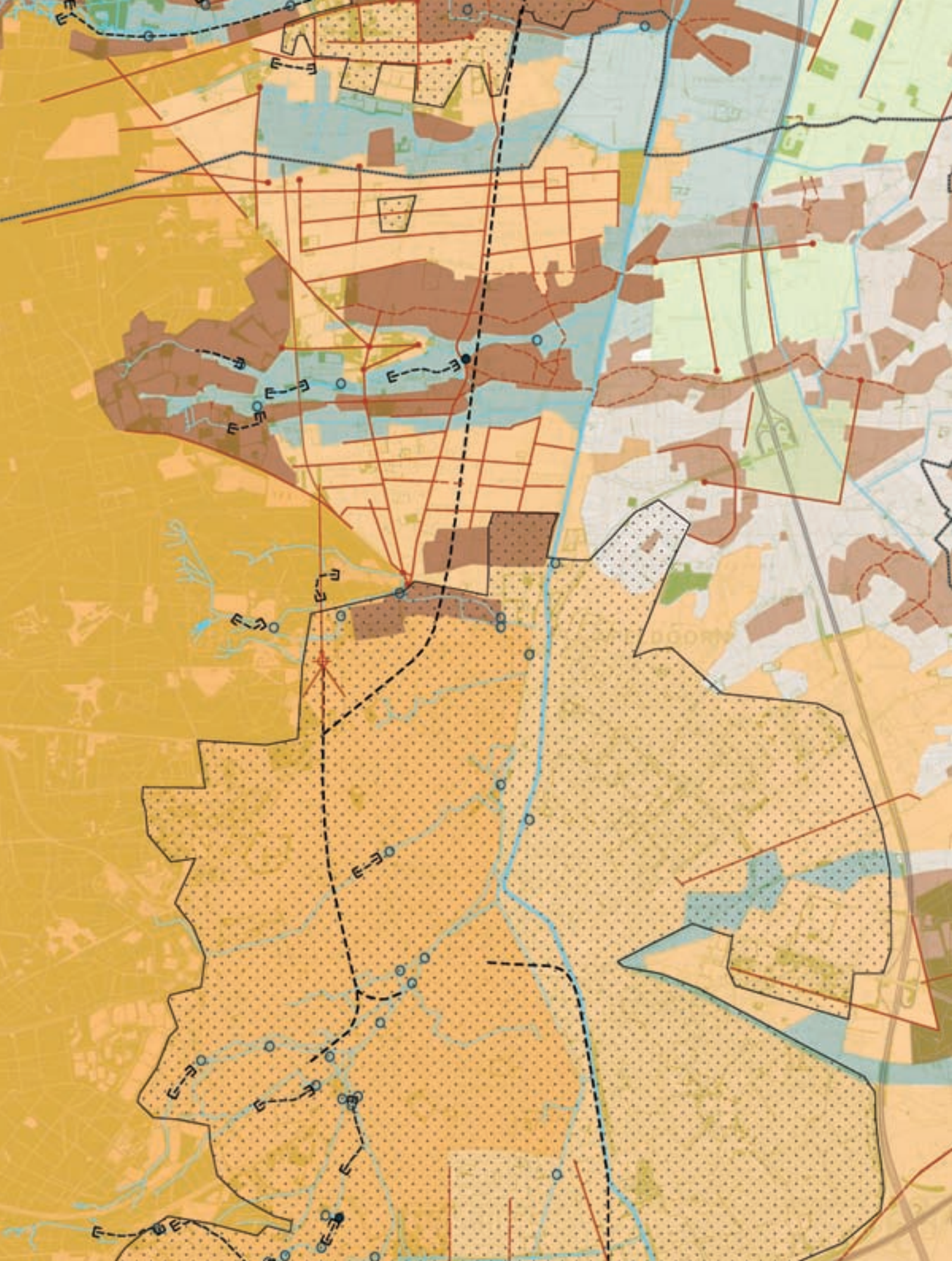

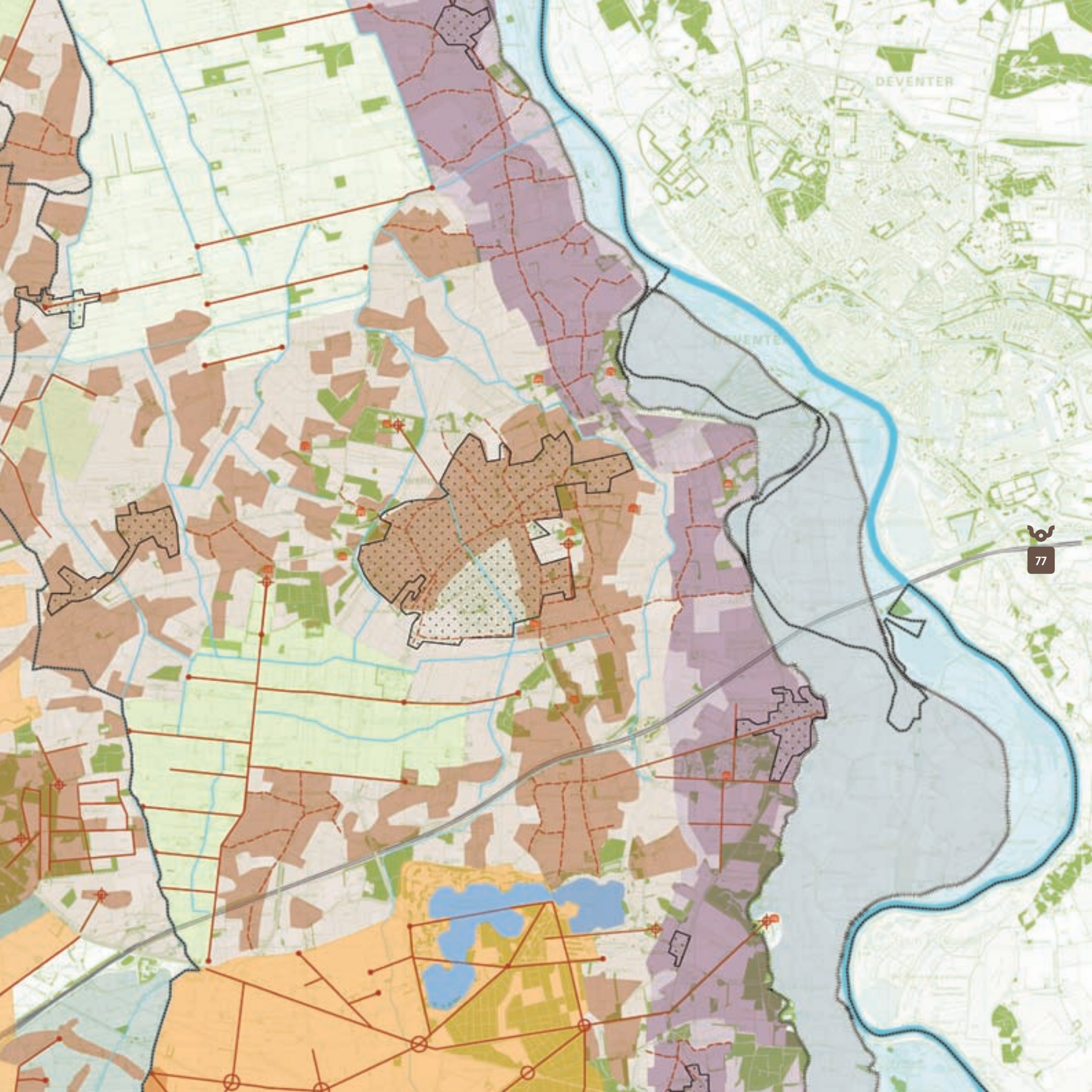

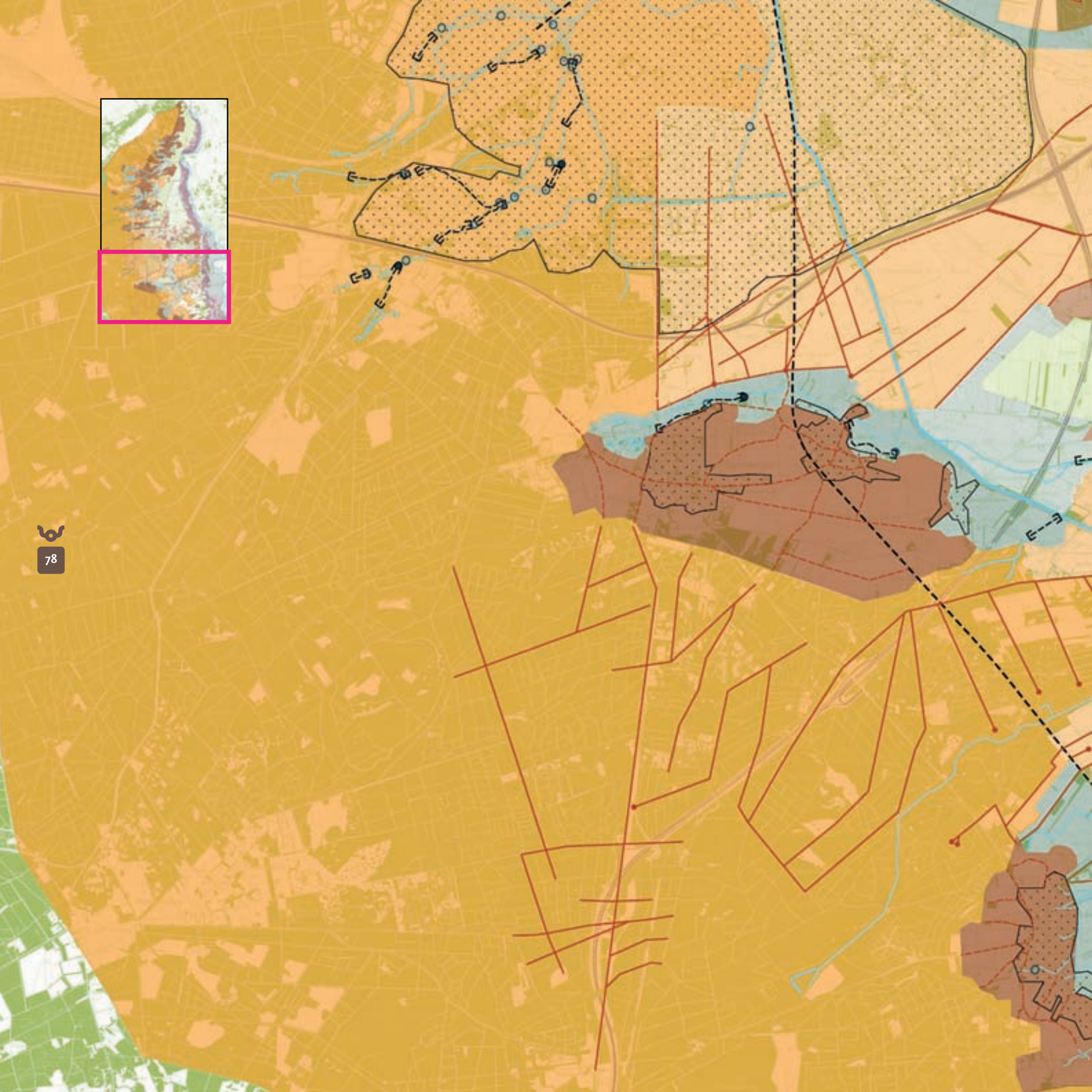

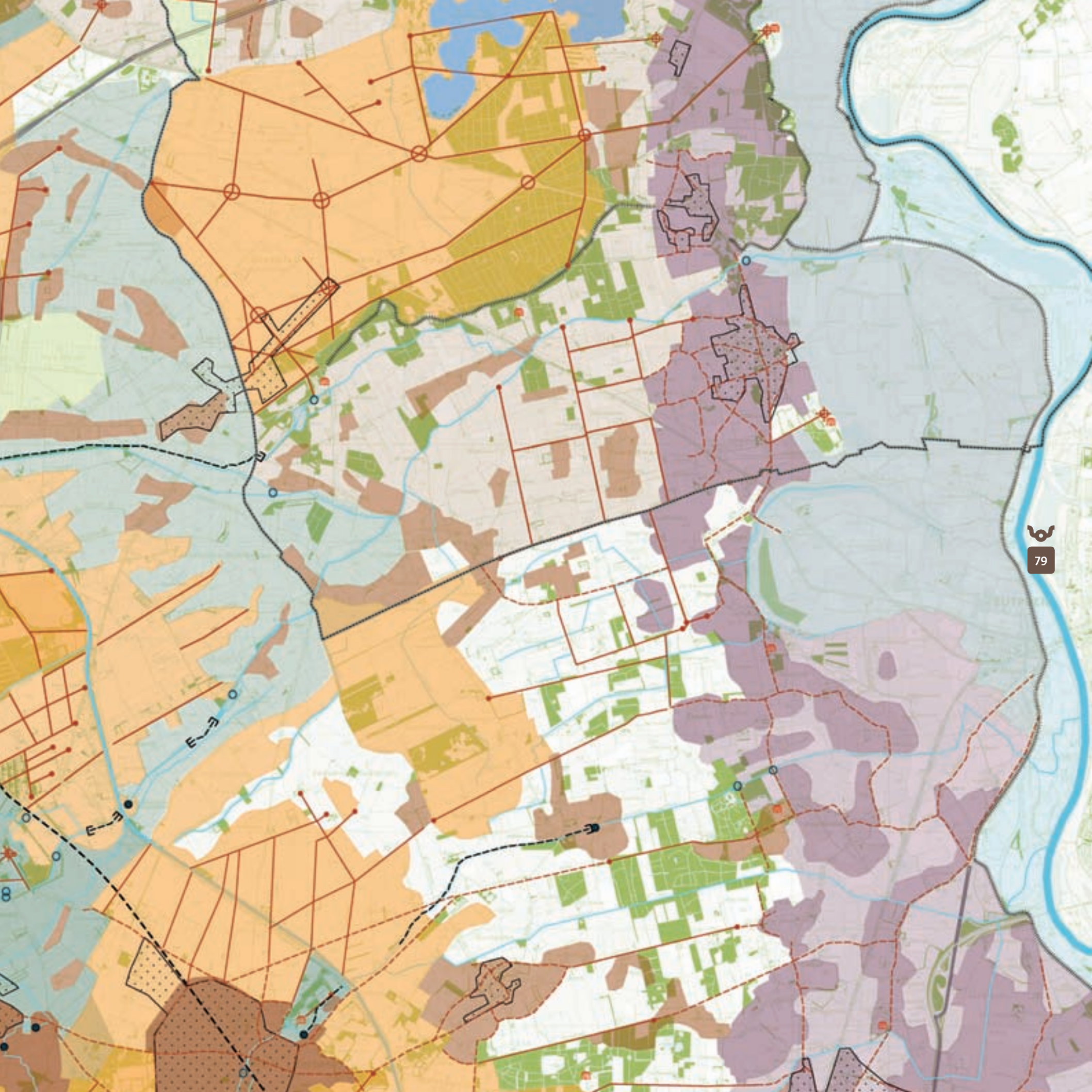

DEVENTER

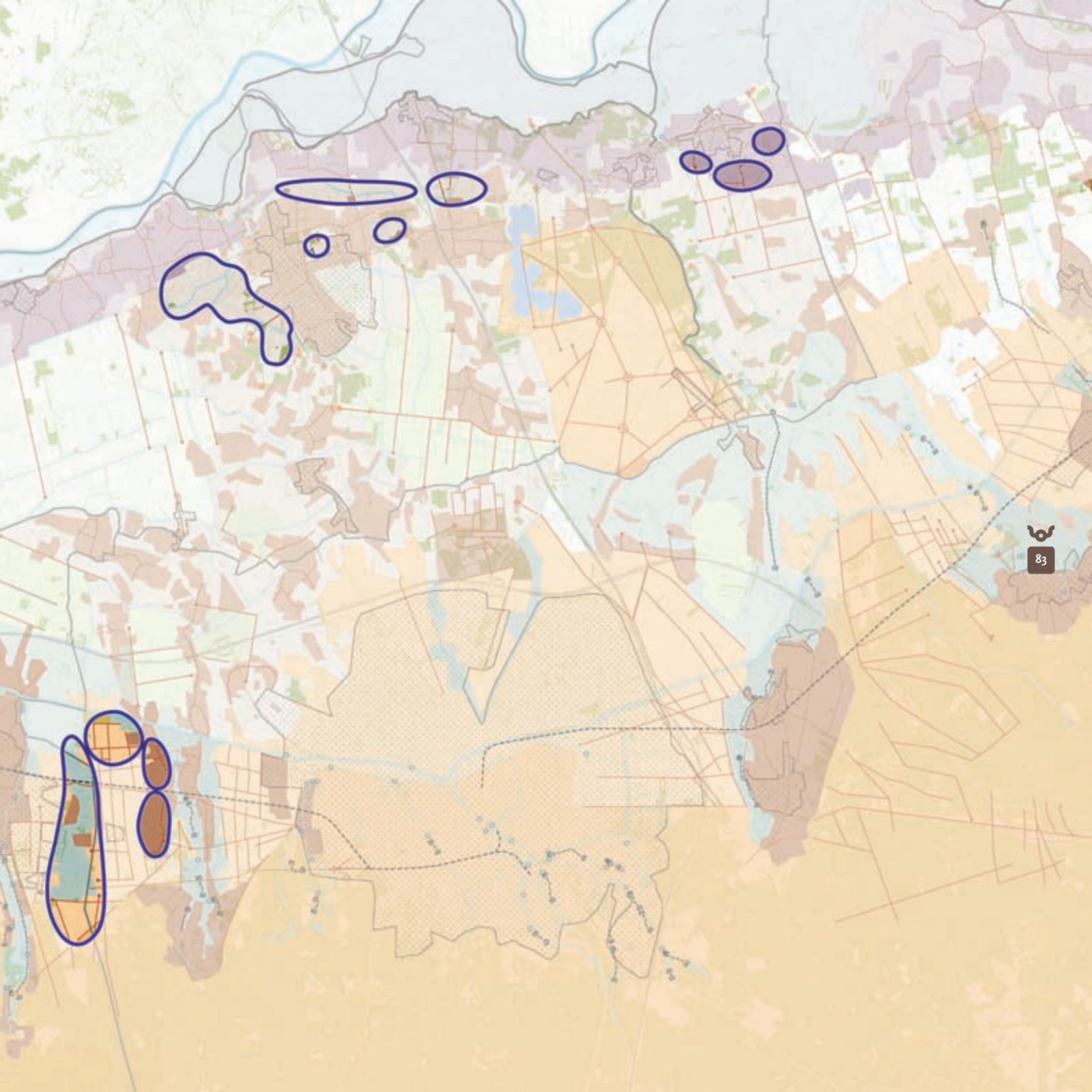
3.26 De waardevolle open-gebiedenkaart

Een bijzondere landschappelijke waarde is landschappelijke openheid. Deze is niet op dezelfde manier in een kaart aan te geven als de andere waardevolle landschapskenmerken, omdat openheid een subjectief begrip is en moeilijk exact te begrenzen is. Daarom is er naast de landschapsvormkaart een kaart van 'waardevolle open gebieden' ontwikkeld. Landschappelijke openheid is een zeer kwetsbare kwaliteit en kan door verkeerd ingevulde randen omslaan naar kaalheid en verrommeling. Met opzet zijn daarom de randen van de open ruimtes niet aangegeven. Die moeten namelijk steeds in het veld bekeken worden als er een verandervraag is.

Deze waardevolle open-gebiedenkaart geeft aan waar de open gebieden liggen die waardevol zijn, omdat òf de openheid kenmerkend is (zoals op de oude bouwlanden of enkele lage delen van de kampenontginningen) òf de openheid gaaf is en er een landelijke sfeer is (bijvoorbeeld in broekgebieden en sommige brede beekdalcomplexen).

De kaart van de waardevolle open gebieden geeft die delen van het landschap aan waar openheid gehandhaafd moet worden. Niet alle bestaande open gebieden worden gehandhaafd. Op sommige plaatsen wordt namelijk gekozen voor landschapsontwikkeling boven openheid. Dit geldt met name voor het Nijbroek en voor de beekdalen.

4 De landschapsonwikkelingsvisie

4.1 Inleiding

De landschapsonwikkelingsvisie die in dit hoofdstuk wordt gepresenteerd, bestaat uit enkele algemene uitgangspunten en 55 concrete voorstellen voor behoud en ontwikkeling van het landschap van Veluwe tot IJssel.

De visie is geformuleerd in het verlengde van de landschapseenheden en de waardevolle landschapselementen die met behulp van de landschapsvormkaart zijn beschreven.

De opzet is als volgt:

- Er zijn een paar algemene voorstellen of regels, die we steeds weer in gebiedsgerichte combinaties laten terugkomen in deze visie. Dit zijn de algemene uitgangspunten voor de visie.
- De 55 specifieke visievoorstellen worden als een beleidsbeslissing kort beschreven, meestal in een enkele regel, soms een alinea.
- Vervolgens wordt een korte toelichting gegeven op de motivering voor de beleidsbeslissing. De meeste motiveringen zijn gebaseerd op een gewenste aanpak van de algemene landschapsproblematiek (vervlakking, verrommeling, etc.). Daarnaast kan een motivering voortkomen uit een beoordeling van de bijzondere waarde van een bepaald landschapskenmerk (en die waarde is dan uit te drukken in termen als zeldzaamheid, afleesbaarheid, kenmerkendheid). Ten derde kan de motivering voortkomen uit de algemene ambitie om de samenhang te versterken.
- Impliciet, maar soms ook expliciet, is in de motivering de regionale context (zie hoofdstuk 2) verwerkt. Er is echter geen directe lijn van het regionale niveau naar het lokale te trekken.
- Bij veel voorstellen wordt door middel van beelden aangegeven hoe het voorstel ruimtelijk zou kunnen uitwerken.

Het resultaat is een set van behoorlijk concrete doelen voor landschapsverbetering en landschapsbehoud.

4.2 Algemene hoofduitgangspunten van de visie

Als basis voor de visie is een aantal algemene regels benoemd, die steeds weer terug te herkennen zijn in de specifieke visievoorstellen. Deze regels zijn gericht op het versterken of beschermen van algemeen erkende waarden van ons landschap. Vooral bij de hoge delen streven we naar versterking door ontwikkeling, terwijl de visie op de lage delen meer behoudgericht is.

In algemene zin wordt voor het landschap van Veluwe tot IJssel gestreefd naar:

- Het verhogen van het contrast tussen de hoge delen van het gebied en de lage delen. Het hoog-laagpatroon is de belangrijkste drager van het landschap van de regio. In veel gevallen wordt het contrast versterkt door op de hoge delen meer nieuwe beplanting aan te brengen.
- Ontwikkeling van de landschappelijke kenmerken van de hoge, relatief besloten gronden. Het beleid is hier gericht op behoud en versterking van open akkers, paden, beplantingen, ontginninglijnen en op het gebied toegespitste manieren van bouwen.
- Versterking van cultuurhistorische kenmerken. Vaak houdt dat in dat door middel van beplantingsvoorstellen deze kenmerken zichtbaarder worden gemaakt.
- Versterking van ecologische waarden en biodiversiteit, door herstel van landschappelijke overgangen en bijbehorende systemen en beplanting.

- Het behouden van openheid binnen de lage gebiedsdelen.
- Het benoemen en beschermen van waardevolle open gebieden. Openheid is een zeer bijzondere maar ook kwetsbare landschapskwaliteit. Een paar lelijke gebouwen in een open gebied tasten de sfeer vaak onherstelbaar aan. ‘Verrommeling’ treed dan ook het snelste op in deze gebieden. Relatief open, waardevolle gebieden zijn onder andere delen van oude bouwlanden en dekzandruggen, delen van de natte heideontginningen, de beekdalen, delen van het weteringengebied en de uiterwaarden.

Bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt in algemene zin gestreefd naar:

- Het zoveel mogelijk laten aansluiten van ruimtelijke ontwikkelingen bij de visie op de verschillende landschapseenheden. Een goed voorbeeld is vrijkomende agrarische bebouwing (of meer in het algemeen functieverandering), die met het gebouw en de inrichting van het erf aansluiting moet zoeken bij de kenmerken en inrichtingswensen van het betreffende gebied.
- Versterking van de karakteristieken van de bestaande landgoederenzones, door de aanleg van nieuwe landgoederen aansluitend bij de dijklandgoederen langs de Bandijk, de landgoederen op de zandopduikingen, de landgoederen op de overgang van dekzandrug naar beekdalen en de boslandgoederen op de Veluwe. Nieuwe landgoederen worden bij de genoemde plekken bij voorkeur ingezet ter verbetering van de landschapsstructuur. In andere gebiedsdelen is de inzet van nieuwe landgoederen uitsluitend aan de orde als een forse winst in landschappelijke kwaliteit geboekt wordt.
- Het beter toegankelijk maken van ons buitengebied.

Bij stedelijke ontwikkelingen richt het algemene beleid zich in het bijzonder op:

- Het bij stedelijke of andere integrale uitbreidingen inspelen op de landschappelijke ondergrond, wat inhoudt dat niet gebouwd kan worden in de lage delen. De landschappelijke onderlegger is in het gebied dermate duidelijk en robuust dat ze meestal bruikbaar is voor de hoofdopzet van de stads- en dorpsuitbreidingen. Met de keuze om niet in lage delen en dus alleen op hoge delen te bouwen, worden de uitbreidingen automatisch gebiedsspecifiek en ontstaan er via de lage delen groene verbanden van binnen naar buiten en vice versa. Daarnaast is een aantal duurzaamheidsdoelstellingen zoals wateropvang makkelijk te waarborgen.
- Het aan de buitenzijde van bouwlocaties streven naar het maken van een voorkant naar het landschap, met behoud van beleving en toegankelijkheid. De groene gebieden die in de uitbreidingszones ontstaan zijn belangrijke collectieve ruimten. Deze moeten voor iedereen toegankelijk zijn en in het belang van een aantrekkelijke woonomgeving ook centraal staan in de opzet van de nieuwe wijken.
- Bij kleinschalige uitbreiding van dorpen in het buitengebied moeten de landschappelijke patronen en structuren behouden blijven en doorlopen van buiten naar binnen. Dit kan door geleidelijke dorpsranden te maken, door lijnvormig en 'dorps' te bouwen in lage dichtheden. Bij de gebiedsbeschrijvingen is aangegeven dat kleine dorpen niet integraal, maar met linten uitgebreid worden. Zie aldaar (dekzandruggen en oeverwallen) voor de specifieke voorstellen.

4.3 Beleid per landschapseenheid

Voor de elf onderscheiden landschapseenheden hebben we voor de komende 10 jaar de volgende beleidsambities of landschapsvisie geformuleerd:

Landschapsbeleid Droge bos- en heideontginningen

- **1** • In algemene zin worden de rijks- en provinciale natuurdoelstellingen ondersteund. Motivering/achtergronden: Geen nadere motivering. Het lopende beleid wordt gevolgd.

- **2** • In aanvulling op de natuurdoelstelling worden ook de cultuurhistorische kenmerken zichtbaar gemaakt.

Motivering/achtergronden: De Veluwe heeft als oudst bewoonde deel van het land zeer veel cultuurhistorische (vooral archeologische en historisch geografische) waarden. Dit is op zichzelf waardevol, maar ook belangrijk voor recreatie en landschap. Onder invloed van het natuurbeleid wordt dit steeds minder zichtbaar. Het bewaren en beleefbaar maken van deze cultuurhistorische waarden kan verder worden ontwikkeld, zonder algemene aantasting van de natuurdoelstelling. Het is geen kwestie van of/of, maar van en/en.

- **3** • Op strategische plaatsen moeten de droge bosontginningen behouden blijven, door behoud van ontginningspatronen (de rode lijnen in de landschapsvormkaart) en plantagebossen.

Motivering/achtergronden: Onder invloed van de natuurdoelstellingen verdwijnen geleidelijk de voor de Veluwe kenmerkende ontginningsbossen met hun ontginningspatronen. Omdat beide van cultuurhistorische waarde zijn wordt er voor gekozen dit niet volledig te laten verdwijnen. Het behouden van de productiebossen en de ontginningsassen richt zich op recreatieve locaties zoals dorpsranden en landgoederen, daar waar de natuurdoelstelling relatief minder belangrijk is. Ook het realiseren van nieuwe landgoederen in combinatie met delen van deze productiebossen kan daaraan bijdragen.

- 4 • De ontginningssassen op de overgang van bosrand naar Veluweflank worden benadrukt door ze te markeren.

Motivering/achtergronden: Daar waar de ontginningssassen beginnen (uit het bos komen) veranderen de assen vaak van richting en sluiten ze aan op andere paden en wegen. Ze vormen daarmee een specifiek landschapskenmerk en zijn vaak onderdeel van recreatieve routes. Door de beginpunten te markeren wordt de zichtbaarheid van deze punten versterkt. Bovendien kan de markering ook een bijdrage leveren aan de recreatieve beleving van de droge bosontginningen.

- 5 • Cultuurhistorische elementen op de Veluwe, waaronder grafheuvels en leemkuilen, moeten beter zichtbaar worden gemaakt door ze ruimtelijk of met routes te verbinden.

Motivering/achtergronden: Veel cultuurhistorische relict⁹ zijn op dit moment vaak afzonderlijk aanwezig en beleefbaar, de onderlinge samenhang tussen groepen relict⁹ echter niet. Daarom worden groepen relict⁹ weer beter zichtbaar gemaakt. Dit kan door ze meer in de openheid te leggen, bijvoorbeeld van heidevelden, of door het verbinden van de relict⁹ via paden.

- 6 • De scherpe overgangen tussen de bosrand en oude ontginningen bij Gortel en Niersen moeten behouden blijven.

Motivering/achtergronden: Door de zeer lange historie zijn de oude ontginningen op de Veluwe cultuurhistorische- en landschapsmonumenten geworden. De herkenbaarheid van deze ontginningen wordt voor een belangrijk bepaald door (de zichtbaarheid van) het contrast tussen bos en akker. Des te groter het contrast, des te waardevoller de gebieden.

Landschapsbeleid Oude bouwlanden en Dekzandruggen:

- 7 • De overgang van de oude bouwlanden naar laag gelegen gebieden worden op de randen landschappelijk versterkt door ze aan te planten.

Motivering/achtergronden: Het relatief grote hoogteverschil tussen de randen van de oude bouw-

landen en de omliggende lage gebieden (veelal beekdalen) is voor Nederlandse begrippen kenmerkend. De randen zijn daardoor waardevol. Het zichtbaar houden van deze randen is lastig, omdat sturing op openheid en beslotenheid door allerlei autonome ontwikkelingen niet goed mogelijk is. Daarom wordt er nu voor gekozen om de rand zelf te markeren.

- 8 • We willen akkerbouw op de enken stimuleren en andere vormen van landbouw tegengaan.

Motivering/achtergronden: De beleefbaarheid van de open oude akkers en de karakteristieke bolle ligging is het sterkst als de velden voor akkerbouw gebruikt wordt. Bij de beleving van dit landschap is het belangrijk dat het gewas niet boven ooghoogte uitkomt (dus geen mais of boomteelt) en ook het

⁹ Een relict is een overblijfsel uit het vroegere landschap dat niet meer functioneert. Er is geen scherpe grens wat betreft de leeftijd van het overblijfsel: een grafheuvel is een relict (meer dan 1000 jaar oud) maar een leemput kan ook een relict zijn (kan vrij recent zijn). Het al dan niet functioneren is een betere maat: de Veluwe Bandijk ten westen van Gietelo is een relict terwijl de rest van de dijk gewoon een waterkering is.

beleven van de verschillende agrarische seizoenen versterkt het karakter van deze oude bouwlanden. Akkerbouw is daarom een beter passend grondgebruik dan weiland. Met behulp van aanlegvergunningen of het subsidie-instrumentarium zal worden geprobeerd passende vormen van grondgebruik op de oude bouwlanden te stimuleren.

- 9 • Verdwenen onverharde paden worden zoveel mogelijk hersteld.

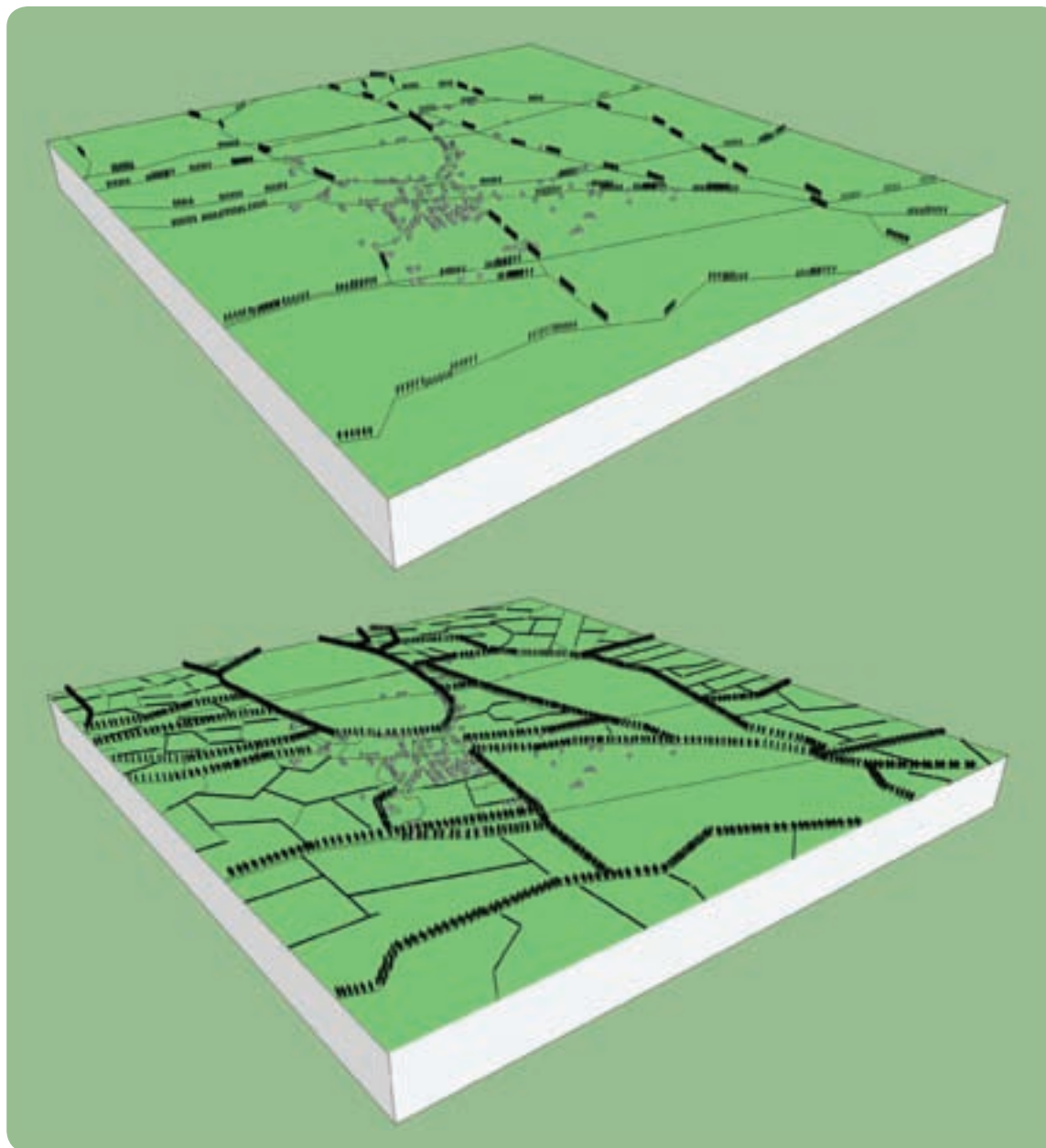
Motivering/achtergronden: In het verleden lag er een uitgebreid netwerk van onverharde paden over de oude bouwlanden. Het netwerk van paden is typerend voor dit landschap. De paden liggen langs de randen van de enken of gaan er juist dwars over heen. Veel paden zijn verdwenen. Door het terugbrengen van paden ontstaan veel wandelmogelijkheden voor zowel bewoners als bezoekers. Het biedt prachtige mogelijkheden voor het realiseren van ommetjes.

- 10 • Langs dreven en wegen worden bomen aangeplant (beuken, eiken, lindes, kastanjes) en onverharde paden worden begeleid door hagen. In waardevolle open ruimtes planten we niet aan.

Motivering/achtergronden: Het afleesbaar maken van het netwerk van paden en wegen draagt bij aan het vergroten van de herkenbaarheid van deze landschapseenheid. Het moet echter niet gaan concurreren met de gewenste openheid van de enken en daarom worden de paden en wegen op de waardevolle open delen van de enken niet aangeplant.

- 11 • Uitbreiding van de kleine kernen zal gericht worden op een betere landschappelijke inpassing, door nieuwe, meer geleidelijke dorpsranden te maken. Dit kan door lijnvormig en 'dorps' te bouwen in lage dichtheden langs paden en wegen en deze te laten doorlopen in het omringende netwerk van paden.

Motivering/achtergronden: Kenmerkend occupatiepatroon¹⁰ voor deze gebieden is dat dorpen en akkers geleidelijk in elkaar overlopen, langs een netwerk van paden en wegen. Daarmee is een landschappelijke inpassing van de dorpsstructuur verzekerd. Bij kleinschalige uitbreidingen kan de samenhang tussen dorp en landschap behouden blijven door het netwerk van paden en wegen uit te breiden en in dat netwerk dorps te bouwen. Het gaat daarbij om ruime groene kavels afgewisseld

Verbeelding van punt 10

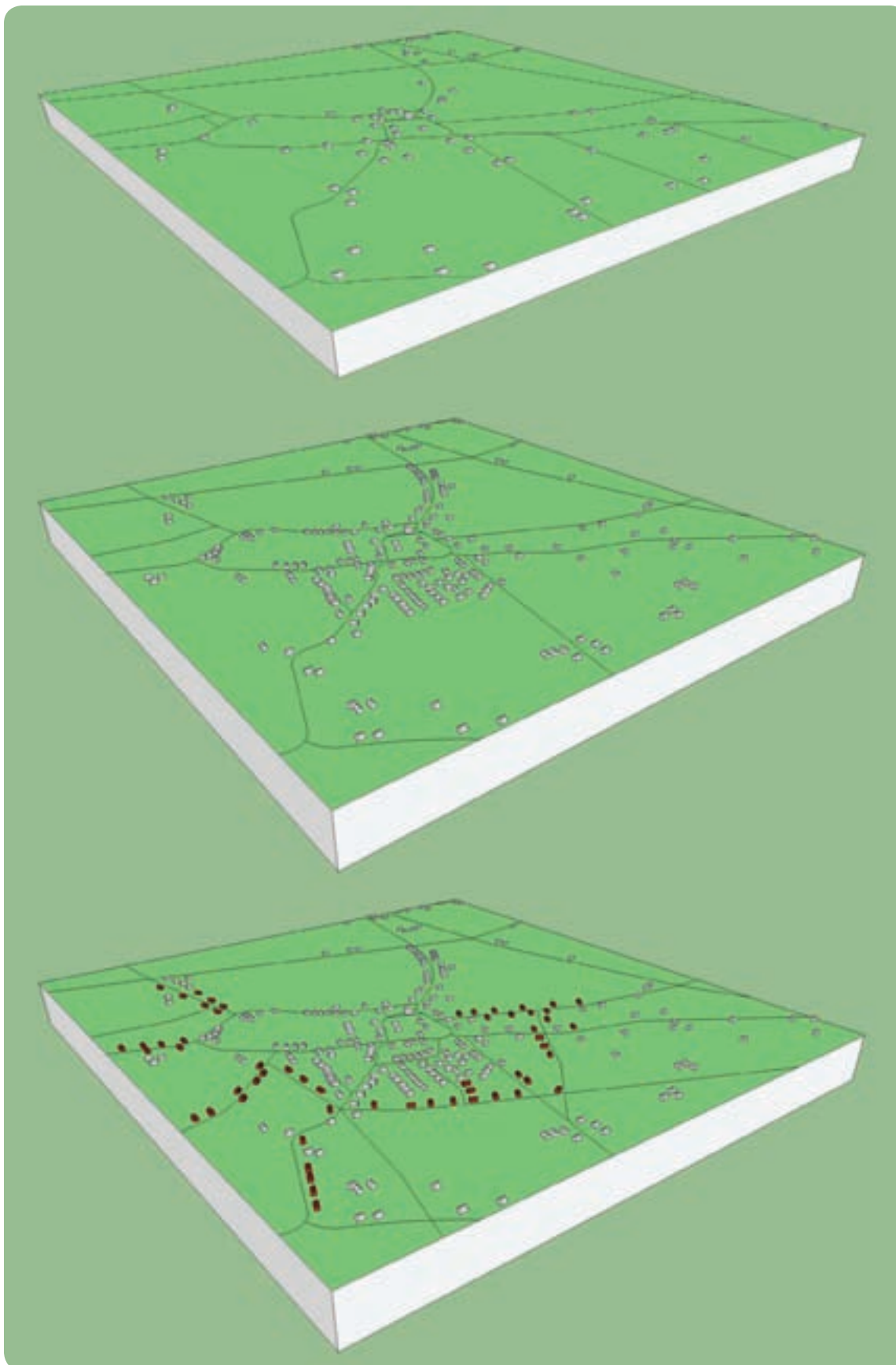
met weijtjes en overhoekjes, doorzichten en veel verbindingen met het buitengebied. Zie voor de gebouwen ook het vorige visiepoint. Uiteraard kan er niet meer worden gebouwd in de waardevolle open gebieden.

- 12 • De nog resterende waardevolle open delen van oude bouwlanden moeten worden behouden. Motivering/achtergronden: De landschappelijk

nog gave open enken en engen worden natuurlijk behouden. Voorzover ze nog niet bebouwd zijn, vormen ze immers één van de meest herkenbare, afleesbare en bekende onderdelen van deze landschapseenheid. De betreffende gebieden zijn apart aangegeven op de 'waardevolle open-gebiedenkaart'.

¹⁰ Occupatiepatroon is het in bezit nemen van een gebied of streek door de mens. Het occupatiepatroon schets de ontwikkelingsgeschiedenis van een gebied aan de hand van de menselijke invloed op de ruimte.

Verbeelding van punt 11

- **13** • Het welstandsbeleid of de ambtelijke toetsing van het geheel van erf en gebouw wordt gericht op behoud van de landschappelijke kwaliteit van de oude akkers.

Motivering/achtergrond: In gebieden met open akkers zijn gebouwen en erven over het algemeen goed zichtbaar en sterk beeldbepalend. Vaak is er sprake van een voorkant naar de akker én naar de weg. Vanuit het behoud van de landschappelijke kwaliteit van de akker is het belangrijk dat gebouw en erf een samenspel zijn. De gebouwen dienen de kenmerken van het gebied te hebben en het erf wordt aangevuld met beplanting langs de randen en beeldbepalende bomen. Ook bij functieverandering en VAB¹¹ wordt gestuurd op het herstel van bovengenoemde kenmerken.

Landschapsbeleid Natte Heideontginningen

- **14** • Het ontginningspatroon kan beter worden benadrukt door wegbeplantingen in stand te houden en verder uit te breiden. Hoofsoort voor de wegbeplanting is de berk.

Motivering/achtergronden: Het patroon van de hoofdontginningswegen is de drager van dit landschap. Het zichtbaar maken daarvan versterkt de identiteit. Hier kan worden aangehaakt bij de vele wegbeplantingen met berken die er nu al zijn en die karakteristiek zijn voor deze vochtige gronden.

- **15** • In de meer bebouwde en verrommelde gebieden komt een groene verdichting van het landschap door de vorming van een robuust groen casco. Bij nieuwe ontwikkelingen wordt gestreefd naar het sterk vergroenen van het landschap met behulp van wegbeplantingen, erfbeplanting, kavelbeplanting en bosjes.

Motivering/achtergronden: Het middel van wegbeplantingen is niet sterk genoeg om de verrommeling van deze gebieden tegen te gaan en het landschapsbeeld aantrekkelijk te houden of te maken. Daarom is aanvullende beplanting nodig. De beoordeling van de ernst van verstening en verrommeling moet samenhangen met de mate waarin beeldversterkende beplanting aan het gebied

¹¹ VAB is een afkorting voor vrijkomende agrarische bedrijfsbebouwing. Bedoeld wordt het vervallen van het agrarische gebruik van stallen en schuren. VAB-beleid richt zich op de vraag waarvoor en hoe deze vrijkomende gebouwen gebruikt mogen worden.

moet worden toegevoegd. Wandel- en fietspaden zijn ook goede aanvullingen op dit te vernieuwen landschap. Dit kan eventueel samengaan met kenmerkende zichtlijnen langs de ontginningsassen, die zoveel mogelijk behouden moeten blijven. Bij functieverandering en VAB wordt gestuurd op het herstel van bovengenoemde kenmerken.

• 16 • Daar waar de kenmerkende onbebouwde landelijkheid nog aanwezig is, moet deze behouden blijven (zie de aangegeven delen in de waardevolle open gebiedenskaart).

Motivering/achtergronden: Vooral langs de wegen zijn de natte heide-ontginningen vaak erg verrommeld (verstening, rommelige erven, gehavende beplantingen, etc.) terwijl sommige achterliggende delen nog echt de uitstraling van open agrarisch buitengebied hebben. Er zijn in de IJsselvallei nog maar weinig gave delen van deze landschapseenheid en daarom worden ze beschermd. De bescherming richt zich op behoud van de relatieve openheid, de wegbeplantingen en het grondgebruik als graslanden.

Landschapsbeleid Beekdalen (zie ook beken)

• 17 • Hoge prioriteit heeft het zichtbaar en beleefbaar maken van sprengen en beken die stromen op de directe overgang met hoge dekzandruggen en bouwlanden.

Motivering/achtergronden: Daar waar sprengen en beken direct langs hoge gronden stromen en er geen uitgebreide overgangszone is tussen hoog en laag, kunnen hoogteverschillen vaak sterk worden ervaren. Soms zijn letterlijk stijlranden zichtbaar. Op deze overgangen is ook vaak een groot ruimtelijk contrast aanwezig, waardoor de beek en de rand van de hoge gronden meer dan gemiddeld zichtbaar zijn. Bij de hoge gronden kiezen we voor het beplanten van de rand (zie visiepunt 10). Juist in deze situaties is het van belang om de beekdalen ter plekke open te houden.

• 18 • Er wordt alleen nieuwe bebouwing in de beekdalen toegestaan op voormalige molenlocaties en de omvang van bestaande bebouwing wordt indien mogelijk beperkt.

Motivering/achtergronden: De beekdalen waren door het natte karakter tot enkele decennia geleden nog vrijwel onbebouwd en behoren nog steeds tot de waardevolle open gebieden. Daar hoort een terughoudende houding in beplanten bij (zie vorige visiepunt), maar ook richting bebouwing. We stre-

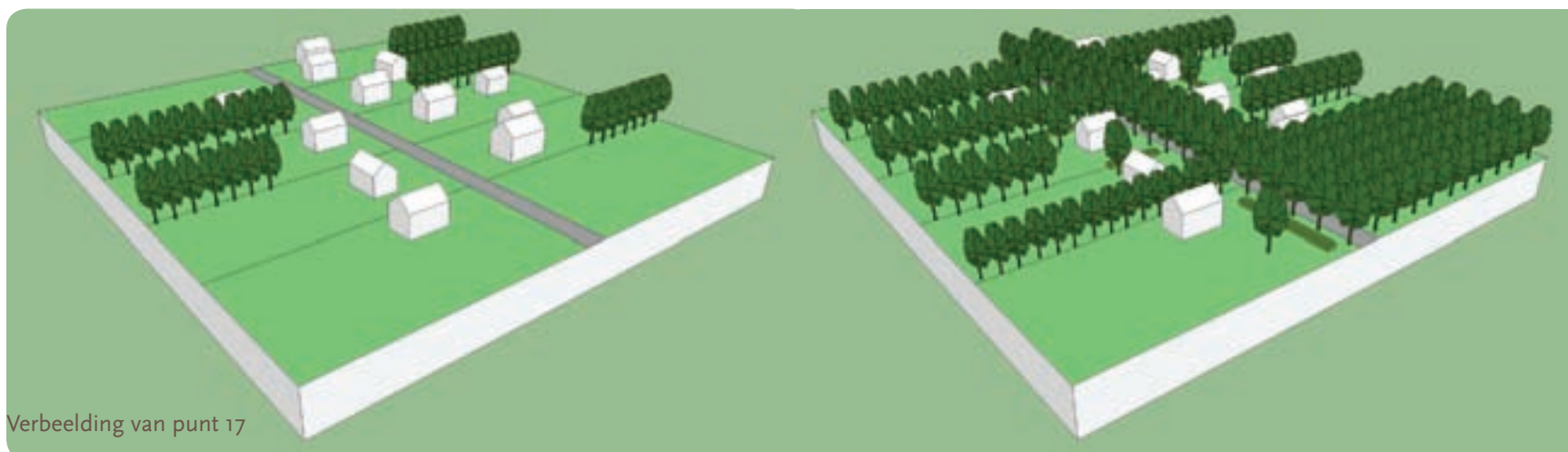

ven naar ontstening door verkleining en concentratie van bebouwing bij functieverandering. Waar mogelijk wordt (grootschalige) bebouwing uitgesteld. Erfbeplantingen moeten zoveel mogelijk in omvang beperkt blijven.

• 19 • Onder voorwaarden worden nieuwe landgoederen in de beekdalen toegestaan.

Motivering/achtergronden: Op enkele plaatsen komen in de beekdalen historische landgoederen voor, die zich kenmerken door de speciale relatie met het watersysteem van de sprengbeken. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan is Cannenburg. Onder voorwaarden is versterking van deze landgoederenzone wenselijk en denkbaar. Vooral functieverandering van een al bestaande, bebouwde locatie biedt goede mogelijkheden voor een nieuw

Verbeelding van punt 17

landgoed. Het doel van het nieuwe landgoed is om het watersysteem van de sprengbeken waar nodig te herstellen en beter beleefbaar en toegankelijk te maken. Met de inrichting van het landgoed moeten bovendien de landschappelijke contrasten en overgangen tussen hoog en laag worden versterkt.

- 20 • De openheid in brede beekdalen moet waar mogelijk worden behouden, met als eindbeeld (schrale) graslanden of eventueel een moerasachtige omgeving.

Motivering/achtergronden: In het bijzonder is in het gebied van de beekdalen van toepassing dat de landschappelijke herkenbaarheid gebaat is bij het contrast tussen de openheid van het beekdal en de meer besloten omringende landschappen. Dit geldt in het bijzonder voor de grote complexen van beekdalen ten zuiden van Epe, ook wel aangeduid met veenkommen. Op dit schaalniveau is in de praktijk de mate van openheid en beslotenheid niet goed te sturen (i.v.m. eisen van water, natuur en andere functies). Daarom wordt ingezet op een sfeerkeuze voor een 'moeraslandschap', die tot uiting komt in natte graslanden en/of een landschap met struikvormige wilgen, knotwilgen en geknotte elzen. Hiermee wordt aangesloten bij de doelen van landschap, water en natuur.

Landschapsbeleid Hooilanden

- **21** • Binnen deze landschapseenheid moet de openheid zoveel mogelijk worden behouden, door behoud van (natuurlijk beheerde) graslanden.

Motivering/achtergronden: Deze lage, overwegend open gebieden zijn op verschillende schaalniveaus belangrijk om contrasten tussen de verschillende landschapseenheden zichtbaar te houden, en zijn met het overwegende gebruik als grasland zeer herkenbaar. De openheid in deze gebieden moet worden behouden, ook al ligt er op deze gebieden vaak een natuurdoelstelling. Bij erven, waaronder ook bij functieverandering en VAB, is zo min mogelijk erfbeplanting gewenst.

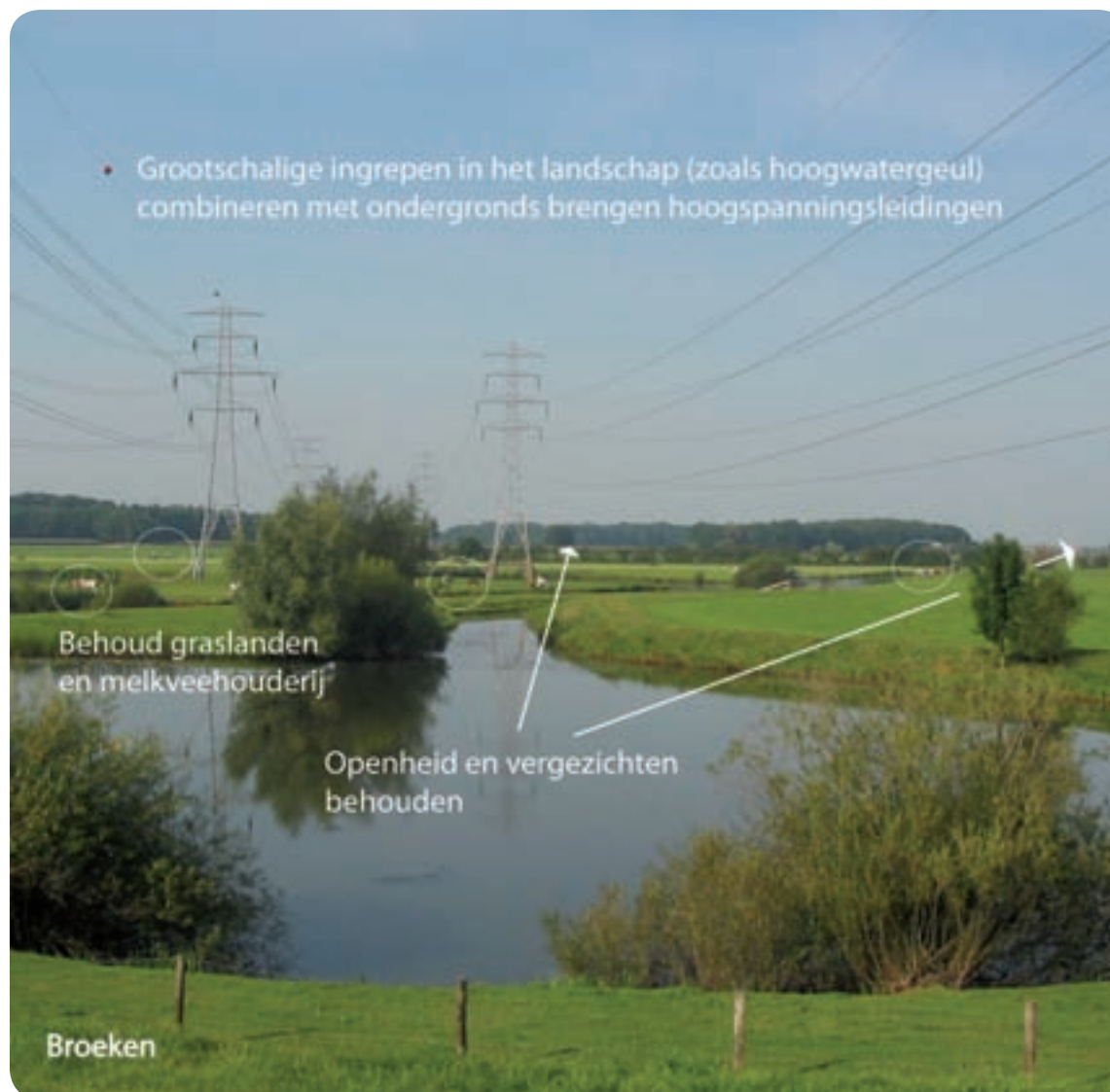
Landschapsbeleid Broeken

- **22** • Bij planmatig ontgonnen broeken worden de belangrijkste ontginningsassen versterkt met laanbeplantingen.

Motivering/achtergronden: Bij de planmatig ontgonnen broeken is de afleesbaarheid van de ontstaansgeschiedenis van hoge waarde. Bij deze ontginningen zijn het vooral de ontginningsassen zelf, die de structuur van het gebied bepalen. Om de herkenbaarheid van deze structuur te vergroten worden lanen van grote bomen aangeplant (populieren, iepen, essen).

- **23** • Plaatselijk worden de broeken versterkt met erfbeplantingen en heggen.

Motivering/achtergronden: Binnen de broeken kwamen in het verleden op veel plaatsen heggen voor, maar veel daarvan zijn verdwenen. Hoewel

men de ontstane openheid inmiddels is gaan waarderen, zijn heggen zeer karakteristiek voor deze landschapseenheid en daarom is gericht herstel van beplantingen hier denkbaar. In meer verdichte en verrommelde delen van de broeken kan een nieuw patroon van heggen samen met erfbeplantingen namelijk bijdragen aan het landschappelijk inpassen van bebouwing.

- **24** • Rond grootschalige bebouwing wordt het landschap versterkt door toevoeging van erfbeplantingen en kavelbeplantingen.

Motivering/achtergronden: In het gebied komen veel agrarische bedrijven voor en de maat en schaal van de bedrijven en hun bebouwing neemt nog steeds toe. Om het effect van verstening van het landschap tegen te gaan wordt voorgesteld om nieuwe bouwplannen, maar waar mogelijk ook

bestaande bebouwing, landschappelijk in te passen door beplanting aan te brengen. Bij voorkeur bestaat de beplanting uit kavelbeplantingen aan weerskanten van het bouwblok. Ook bij functieverandering en VAB wordt gestuurd op het herstel van bovengenoemde kenmerken.

- **25** • Binnen de broeken moet strategisch worden omgegaan met openheid.

Motivering/achtergronden: Binnen de broeken komt vrij veel (agrarische) bebouwing voor, waardoor deze van oorsprong open gebieden plaatselijk verdicht zijn. Delen hebben echter nog steeds een open karakter (zie de waardevolle open-gebiedenkaart) en zorgen er voor dat het ontginningspatroon afleesbaar en beleefbaar is. Deze openheid wordt daarom behouden, zeker ook waar dit landschap grenst aan meer verdichte landschappen.

Landschapsbeleid Veenontginning Nijbroek

• 26 • Het historische heggenslandschap moet worden hersteld, door de aanplant van elzen, knotwilgen en meidoornhagen in oost-west richting.
 Motivering/achtergronden: Hoogste kwaliteit van de veenontginning Nijbroek is het zeer karakteristieke ontginningspatroon dat voor een belangrijk deel bestaat uit stroken land, de slagen. Het herstellen van de historisch vlechtheffen als kavelgrens tussen de slagen versterkt de landschappelijke identiteit van dit landschap. Door overwegend aan te planten in oost-west richting blijven lange zichtlijnen over dit nu nog tamelijk open landschap behouden, maar wordt het gebied minder kwetsbaar voor verrommeling door toenemende (agrarische) bebouwing.

• 27 • Rond grootschalige bebouwing wordt het landschap versterkt door toevoeging van erfbeplantingen en kavelbeplantingen.
 Motivering/achtergronden: In het gebied komen veel agrarische bedrijven voor en de maat en schaal van de bedrijven en hun bebouwing nemen nog steeds toe. Om het effect van verstening van het landschap tegen te gaan wordt voorgesteld om nieuwe bouwplannen, maar waar mogelijk ook bestaande bebouwing, landschappelijk in te passen door beplanting aan te brengen. Bij voorkeur bestaat de beplanting, in aansluiting op het gewenste heggenslandschap, uit kavelbeplantingen aan weerskanten van het bouwblok. Ook bij functieverandering en VAB wordt gestuurd op het herstel van bovengenoemde kenmerken.

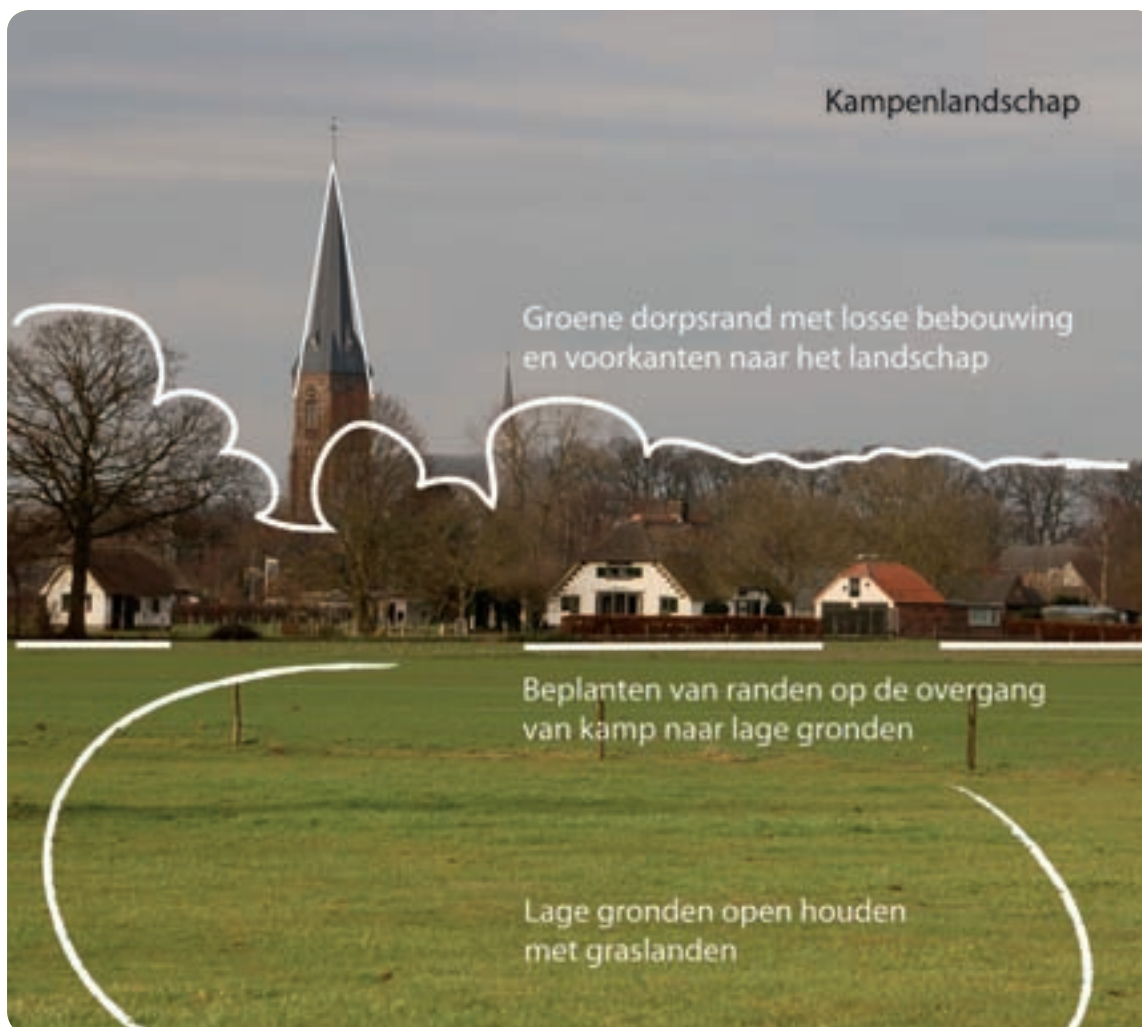
• 28 • Langs noord-zuid lopende wegen worden wegbeplantingen aangelegd en hersteld (met populieren, essen of iepen).
 Motivering/achtergronden: De noord-zuid lopende wegen worden binnen deze landschapseenheid vaak begeleid door verspreide bebouwing en lopen evenwijdig aan het stelsel van weteringen. Veel van deze wegen zijn op dit moment al beplant. Deze hoofdrichting van het gebied en de samenhang tussen wegen, bebouwing en weteringen, moet herkenbaar blijven. Daarom wordt gekozen voor behoud en uitbreiding van wegbeplantingen. Vanwege de grote maten van dit landschap heeft de aanplant van populieren de voorkeur.

Landschapsbeleid Kampontginningen

• 29 • De uit zandopduikingen bestaande kampen worden beter herkenbaar gemaakt, door ze te verdichten met weg-, erf- en randbeplantingen.
 Motivering/achtergronden: Het kampenlandschap ten noordwesten van Twello is regionaal een bijzonder en aantrekkelijk landschap. Ten westen van de IJssel is dit een weinig voorkomend landschap, in de Veluwe regio is het zeldzaam. Grote delen van dit gebied zijn ontwikkeld tot landgoederenzone en deze groene kwaliteit zal met dit plan uitgebreid worden over het hele kampenlandschap. Dit wordt gerealiseerd door binnen bestaande functies, nieuwbouw en functieverandering, de opduikingen sterk te laten vergroenen.

• 30 • Bij de aanleg van nieuwe landgoederen zal positief worden meegedacht.
 Motivering/achtergronden: Het realiseren van nieuwe landgoederen is een middel om het omvormingsproces, zoals genoemd bij visiepunt 29, te versnellen. Bovendien leveren nieuwe landgoederen meer dan gemiddeld een toegevoegde waarde aan de kwaliteit van het landschap. De inrichting van het landgoed moet de vorm van de landschappelijke overgangen versterken en beter beleefbaar maken.

• 31 • De lage delen van het kampenlandschap moeten in contrast met de kampen zoveel mogelijk hun openheid behouden. Uitzondering zijn de lage delen bij nieuwe landgoederen, waar bossen in de lage delen kunnen worden aangelegd.
 Motivering/achtergronden: In het kampenlandschap is het contrast tussen openheid en beslotenheid minder belangrijk dan het belang van de

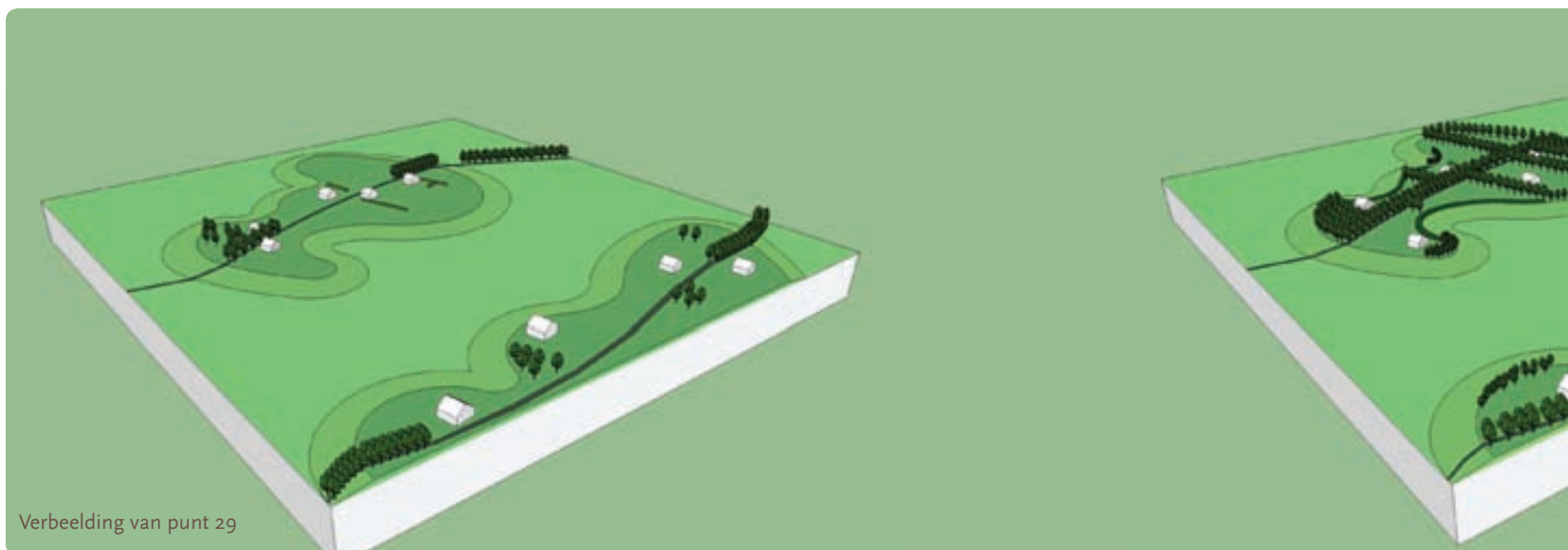

cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle landgoederenzone. Er wordt daarom ruimte geboden voor de aanleg en bouw van nieuwe landgoederen op de hoge delen en voor de bijbehorende bossen in de laag gelegen gebieden. Buiten deze landgoederen is openheid wel het belangrijkste kenmerk van de lage delen en die moet dan ook worden behouden of worden hersteld.

Landschapsbeleid Oeverwallen

• 32 • De voor oeverwallen zo karakteristieke beplantingen worden zoveel mogelijk versterkt. Het gaat vooral om herstel van erfbeplanting (met lindes, beuken en kastanjes), wegbeplanting en hoogstamboomgaarden.

Motivering/achtergronden: De oeverwallen zijn van oorspong halfopen gebieden, die ook direct herkenbaar zijn als deel van het rivierenlandschap. Robuuste beplantingen horen bij dat beeld en geven een context aan de dijk, de dorpen en de hoeses. In de IJsselvallei is nog het één en ander over van dit kenmerkende landschap, maar de voorgestelde versterking is nodig om het voldoende kenmerkend te houden. Bij functieverandering en VAB wordt gestuurd op het herstel van bovengenoemde kenmerken.

Verbeelding van punt 29

- 33 • Kleine uitbreidingen van de dorpen worden landschappelijk ingepast door 'dorps' te bouwen langs wegen achter en naar de dijk.

Motivering/achtergronden: Kleinschalige uitbreiding op de oeverwal, in de vorm van wijkjes of standaard verkavelingsplannen tasten de karakteristiek van dorp én gebied aan. De dorpen zijn ontstaan bij boerderijen langs oude wegen en hebben daardoor een organische en ruime opbouw. Vaak zijn er bijzondere richtingen in de verkaveling en overhoekjes in het dorp te vinden. Kleinschalige uitbreidingen kunnen inspelen op deze karakteristiek, door onregelmatig verlopende nieuwe linten te maken. Dorps bouwen, dus groen en in lage dichtheid, is hier passend. (Zie ook visiepunt 11.)

- 34 • Ruimtes en overhoeken binnen de dorpen op de oeverwal moeten worden behouden.

Motivering/achtergronden: De dorpen op de oeverwallen zijn vaak ontstaan uit groepjes boerderijen langs wegen, waarbij de wegen elkaar vaak schuin kruisen. Daardoor zijn er vaak groene overhoeken in de dorpen aanwezig. Deze zijn kenmerkend en waardevol.

Landschapsbeleid Ingepolderde uiterwaarden

- **35** • In de ingepolderde uiterwaarden worden weer hagen op kavelgrenzen en wegbeplantingen aangebracht.

Motivering/achtergronden: Als gemeenten zien wij deze gebieden als landschapsmonumenten. De ingepolderde uiterwaarden zijn bijzondere en zeldzame gebieden. Ze komen in Nederland verder nergens voor. De unieke oplossing die hier gekozen is om het gevaar van het hoge water te weerstaan moet als cultuurhistorisch fenomeen zo zuiver mogelijk bewaard blijven. Daarom willen we de kenmerkende beplantingen, die vooral tijdens de ruilverkaveling zijn verdwenen, weer herstellen.

- **36** • Nieuwe erven worden gebouwd op pollen en worden onderling verbonden met meidoornhagen en knotwilgen.

Motivering/achtergronden: In deze voormalige uiterwaarden was het i.v.m. overstromingen gebruikelijk om woningen en schuren op een verhoging te bouwen, de zogenaamde pollen. Door dijkverleggingen zullen boerderijen moeten worden verplaatst en voorgesteld wordt om die opnieuw op een pol te bouwen. Het herstellen van de hier ooit rijkelijk aanwezige hagen rond erven en percelen kan bij inplaatsing en functieverandering worden meegenomen. Ook bij functieverandering en VAB wordt gestuurd op het herstel van bovengenoemde kenmerken.

Landschapsbeleid Uiterwaarden

- **37** • Het bestaand beleid voor natuur wordt gevolgd.

Motivering/achtergronden: De uiterwaarden van de grote rivieren vormen de ruggengraat van het natuurlijke systeem in Nederland. Een stapsgewijze ontwikkeling naar een natuurlijker beeld hoort daarbij.

- **38** • In de uiterwaarden moeten hagen en beplantingen worden behouden.

Motivering/achtergronden: Waar deze beplantingen nog bestaan worden deze gehandhaafd als typerende relictten (zie ook het volgende punt).

- **39** • De buitendijks liggende delen van de oeverwal worden zichtbaar gemaakt door (noten-) boomgaarden op deze delen aan te leggen.

Motivering/achtergronden: De aanleg van nieuwe beplanting in de uiterwaarden ligt moeilijk in verband met de waterdoorstroming. De uiterwaarden zullen langzaam open worden en op zich is dat goed. Maar openheid en kaalheid staan dicht bij elkaar. Daarom vinden wij het als gemeenten wenselijk om vanaf de dijk een voorgrond in het beeld te maken. (Noten-) boomgaarden zijn daar geschikt voor. Ze voegen ook iets nieuws toe aan ons gebied dat recreatief aantrekkelijk is.

- **40** • Het netwerk van wandelpaden in de uiterwaarden en langs de IJssel wordt beter aangegeven (bewegwijzerd) en waar mogelijk uitgebreid.

Motivering/achtergronden: Langs de IJssel is wandelen mogelijk op enkele plaatsen. Het landschap is redelijk afwisselend, met weiden, akkers, bosjes en geulen en natuurlijk het uitzicht over de IJssel

en is daardoor bijzonder aantrekkelijk om te wandelen. Een doorgaand oeverpad ontbreekt echter en de bewegwijzering van bestaande paden is nu vaak onvoldoende. Onder andere de plannen voor ruimte voor de rivier lijken kansen te bieden om de wandelroutes langs de IJssel uit te breiden.

4.4 Beleid per waardevol landschapselement

Aanvullend op de visie voor de elf landschapseenheden hebben we voor vijf van de tien waardevolle landschapselementen beleidsambities geformuleerd. De ambities voor de overige vijf zijn al beschreven bij de visie op de landschapseenheden. In deze paragraaf zijn ook standpunten ingenomen over hoe om te gaan met dorps- en stadsranden. Dit gaat weliswaar niet om een 'waardevol landschapselement', maar de invloed van dorps- en stadsranden op het omringende landschap is dermate groot dat daar wel iets over gezegd moet worden.

Landschapsbeleid Beken (zie ook beekdalen)

• 41 • Het volledige systeem van sprengbeken met bijbehorend erfgoed moet in stand worden gehouden, worden hersteld en beter beleefbaar en zichtbaar worden gemaakt.

Motivering/achtergronden: Het uitgebreide systeem van beken, sprengkoppen, sprengbeken, opgeleide sprengen en het bijbehorende industrieel erfgoed is uniek en van internationale waarde. Er zijn veel onderdelen van verdwenen, waaronder veel watermolens en delen van de opgeleide sprengen. Deze moeten zo veel mogelijk worden hersteld. Veel elementen liggen bovendien verscholen in het landschap. Deze moeten beter zichtbaar worden gemaakt.

• 42 • De bovenstroomse infiltratie van water, met als doel het vergroten van de kweltoevoer richting sprengen, moet worden vergroot.

Motivering/achtergronden: De wens om sprengen en sprengkoppen open te houden (zie beken) leidt tot meer waterafvoer dan voor natuur optimaal is. Het bovenstrooms infiltreren van water is een compenserende maatregel, waardoor kwelstromen weer toenemen. Sprengen krijgen zo meer water aangevoerd zonder dat er sprake is van een toename van verdroging van natuur. Dit kan uitgevoerd

worden op die plaatsen, waar dit niet conflicteert met HEN/SED-beleid van waterschap Veluwe. Afhankelijk van de aard van de beek of spreng kunnen passende maatregelen worden genomen.

• 43 • Opgeleide sprengen moeten worden behouden en hersteld, inclusief de beekbegeleidende beplantingen. Bovendien moeten deze opgeleide sprengen beter beleefbaar en toegankelijk worden door paden langs de beek aan te leggen.

Motivering/achtergronden: In voorgaande punten is al aangegeven dat het systeem van sprengen en beken zeer waardevol is, waaronder de opgeleide delen van het systeem. De opgeleide delen en de beekbegeleidende beplantingen versterken meer dan gemiddeld de landschappelijke structuur en

vormen aantrekkelijke recreatieve routes, waar cultuur en natuur gezamenlijk beleefd kunnen worden. Vooral langs de opgeleide sprengbeken wordt daarom ingezet op het vergroten van de toegankelijkheid van dit fraaie deel van het landschap.

• 44 • Behoud van het cultuurhistorisch waardevolle systeem van sprengbeken wordt ondersteund, door de watervoerendheid van sprengen en sprengkoppen in stand te houden.

Motivering/achtergronden: Het gehele systeem van beken en sprengen is internationaal waardevol. Vooral de cultuurhistorisch waardevolle, opgeleide sprengbeken en sprengkoppen zijn door de vergravingen zeer specifiek en herkenbaar en moeten behouden blijven. In dit geval gaat het cultuurhisto-

rische belang voor het natuur- en waterbelang. Ook het feit dat een deel van de sprengen is gegraven ten behoeve van de aanvoer van water richting het Apeldoorns Kanaal hoort bij het cultuurhistorische systeem van de sprengen en beken. Zowel om cultuurhistorische redenen, maar ook om functionele redenen moet dit watersysteem in stand blijven. Ook dit kan worden uitgevoerd op die plaatsen, waar dit niet conflicteert met HEN/SED-beleid van waterschap Veluwe. Afhankelijk van de aard van de beek of sprengring kunnen passende maatregelen worden genomen.

• **45** • Per voormalige molenlocatie wordt een ontwikkelingsmogelijkheid gecreëerd, met als doel de molenlocatie weer herkenbaar en beleefbaar te maken. Bij voorkeur inclusief het herstel van het bijbehorende watersysteem en de natuurdoelen.

Motivering/achtergronden: In het verleden maakten zeer veel watermolens deel uit van het sprengensysteem, waarbij deze molens een logische markering waren van overgangen in het systeem. Samen met het verdwijnen van de bedrijfsmatige toepassingen zijn echter veel molens en de bijbehorende inrichting van de sprengen verdwenen. Met het bieden van de ontwikkellocatie (onder strikte voorwaarden) worden twee cultuurhistorische doelen gediend, namelijk enerzijds het herstellen van de reeksen van molenplaatsen en de markeringen in het watersysteem en anderzijds versnelling van het herstel en toegankelijk maken van het systeem van sprengenbeken.

Landschapsbeleid Oude Spoorlijn

• **46** • Het fietspad op het traject van de oude spoorlijn moet worden vervolmaakt, onder andere door herstel van de route onder de A50 door bij Heerde.

Motivering/achtergronden: Het in onbruik geraakte spoortraject Apeldoorn-Hatterij is een geweldige lijn om het landschap van de Veluweflank te beleven vanaf de fiets. Daar waar al een fietspad ligt is de waarde direct duidelijk. Omdat het tracé veelal niet langs wegen loopt is het prettig om er te fietsen, zowel voor recreanten en toeristen als voor woon-werk en schoolverkeer. Aandachtspunt is dat de aansluiting van de oude spoorlijn op overige netwerken van paden en wegen goed herkenbaar wordt.

• **47** • Langs het tracé van de oude spoorlijn worden verspreide beplantingen met een informele parkachtige uitstraling en schrale bermen gerealiseerd. Motivering/achtergronden: Het is niet altijd direct duidelijk dat dit fietspad op een oude spoorlijn ligt, omdat het vaak gewoon een pad is. Dit zou beter worden als het pad duidelijker herkenbaar is en er overall hetzelfde uitziet. Een verspreide beplanting met verschillende boom- en struiksoorten, die als geheel de lijn aangeeft, kan de herkenbaarheid vergroten. Geschikte soorten zijn vlier, meidoorn, zomereik, hazelnoot, egelantier en tamme kastanje. Beheer van de bermen is gericht op verschraling, waardoor de bermen op termijn meer kruiden zullen gaan bevatten en een grotere ecologische betekenis gaan krijgen.

Landschapsbeleid Apeldoorns Kanaal

• **48** • Het Apeldoorns Kanaal wordt niet als lijn in het landschap benadrukt, maar wordt opgenomen binnen het karakter van de landschap waar het kanaal doorheen stroomt. Dit betekent dat het Apeldoorns Kanaal wordt beplant, daar waar het door de hoge delen van het landschap stroomt. De aanplant wordt gebaseerd op het patroon van het omringende landschap. In de laag gelegen, vaak open gebieden wordt het kanaal niet beplant.

Motivering/achtergronden: Het noordelijk deel van het Apeldoorns Kanaal had oorspronkelijk onbeplante oevers voor trekschuiten en zeilboten. De lijn van dit deel van het kanaal reageert sterk op het

onderliggende landschap: er zitten vaak knikken in het kanaal wanneer en waar het door een hogere landschapsrug heen gaat. Je zou kunnen zeggen dat iedere rug een eigen stukje kanaal heeft. De afwisseling is ook zichtbaar in de hoogte van de dijk langs het kanaal die soms zelfs helemaal ontbreekt. Het met beplanting verdichten van het landschap langs het kanaal op deze ruggen versterkt de kenmerken van het landschap, zeker als het kanaal op de lage delen onbeplant blijft.

• 49 • Schouwpaden langs het Apeldoorns Kanaal worden zoveel mogelijk opengesteld voor recreatief medegebruik.

Motivering/achtergronden: Langs het Apeldoorns Kanaal liggen op diverse plaatsen lange schouwpaden, die recreatief zeer aantrekkelijk zijn, maar niet opengesteld zijn. In het belang van landschaps- en natuurbeleving worden paden opengesteld. Een mooi voorbeeld is het schouwpad tussen Kievitsveld en Hattem, waar over 15 kilometer gewandeld zou kunnen worden.

Landschapsbeleid de Weteringen

• 50 • Langs enkele weteringen moeten wandel- en fietsroutes worden gerealiseerd.

Motivering/achtergronden: De toegankelijkheid van het weteringengebied is op dit moment beperkt en recreanten en bewoners zijn afhankelijk van bestaande smalle wegen. De weteringen vormen aantrekkelijke lijnen in het landschap en schouwpaden en de voorgestelde strook land bieden goede kansen om het gebied toegankelijk te maken voor langzaam verkeer.

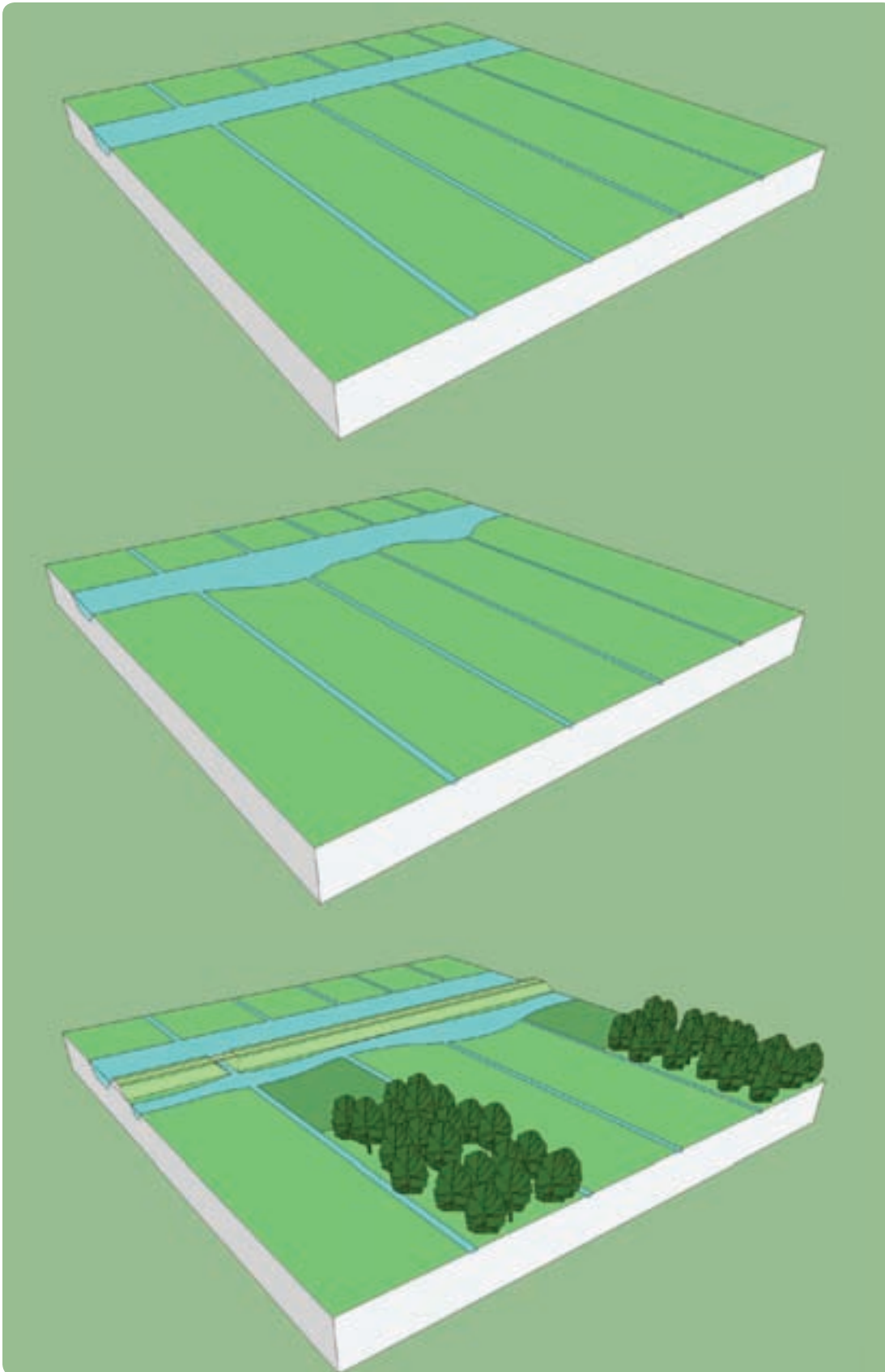

• 51 • De Nieuwe Wetering wordt beplant, daar waar hij door de hoge delen in het landschap stroomt.

Motivering/achtergronden: Voor de weteringen is het algemene uitgangspunt dat deze als onbeplante lijnen in het landschap liggen, met als doel om zoveel mogelijk openheid in het gebied te behouden. De Nieuwe Wetering is als enige wetering gegraven dóór de hoge gronden, waarbij de Nieuwe Wetering gedeeltelijk omgeven wordt met bebouwing en beplanting op die hogere gronden. Door nog meer beplanting (binnen de eigen karakteristiek) toe te voegen wordt de landschappelijk doorsnijding van deze wetering afgezwakt en wordt het wisselende karakter van de wetering juist versterkt.

• 52 • De strakke lijnvoering van de weteringen wordt behouden, door ecologische maatregelen achter een pad of kade met parallelsloot aan te leggen.

Motivering/achtergronden: Op dit moment worden ecologische stapstenen gerealiseerd aan de oever van de bestaande weteringen. De kenmerkende strakke lijnen van de weteringen in het landschap worden door deze maatregelen afgezwakt. Voorgesteld wordt om parallel aan de wetering een smalle strook land te laten liggen (met de bestaande oeverlijn) en daarachter, op de koppen van de slagen, natte gebieden te maken met water, schraalgraslanden en broekbossen. Door deze maatregelen te nemen over de breedte van een slag, wordt zowel de herkenbaarheid van de wetering als die van de ontginningen versterkt.

Verbeelding van punt 52. Boven: huidige situatie van de weteringen. Midden: effect huidige ecologische inrichting. Onder: visievoorstel volgens punt 50,51 en 52..

Landschapsbeleid Veluwe Banddijk / IJsseldijk

- **53** • De Veluwe Banddijk wordt tussen Wilp en Klarenbeek overal toegankelijk voor wandelaars.

Motivering/achtergronden: De IJsseldijk is een 'normale' dijk en dus toegankelijk, maar het zuidelijk deel, de Veluwe Banddijk, heeft geen weg op de dijk. Ten zuiden van Wilp is hier en daar nog wel een pad op de dijk maar het loopt niet meer door, zeker niet naar Klarenbeek (waar de dijk eindigt/begint). Juist dit zuidelijke deel is zeer bijzonder. Hij is in omvang en samenstelling (met landgoederen, wielen, etc.) uniek voor Nederland en dus zeer waardevol. De kruin van de dijk is bij uitstek geschikt om dit bijzondere landschap waar te nemen.

- **54** • Het doorgaand verkeer wordt op de dijk zoveel mogelijk geweerd, ten gunste van recreatief medegebruik van de dijk.

Motivering/achtergronden: De dijk wordt relatief druk bereden, zeker op mooie dagen. Dit is jammer, want juist deze dijk is bij uitstek geschikt voor allerlei vormen van recreatie. De dijk is de mooiste lijn om het omringende landschap waar te nemen, om te wandelen, te fietsen, etc. Het weghalen van het doorgaande auto- en motorverkeer van de dijk is dan ook één van de allergrootste landschapsverbeteringen die hier door te voeren is.

- **55** • Gekozen wordt voor behoud en versterking van het landgoederenprincipe langs de Veluwe Banddijk tot aan Terwolde, met ruimte voor nieuwe landgoederen tussen Wilp en Terwolde.

Motivering/achtergronden: Landgoederen in de omvang, concentratie en aard zoals langs het zuidelijke deel van de Veluwe Banddijk vormen een uniek verschijnsel in Nederland en zijn op nationaal niveau waardevol. Tussen Wilp en Terwolde is er, behalve voor het versterken van het historische beeld, ook ruimte voor nieuwe landgoederen. Dit worden bij voorkeur nieuwe interpretaties van de kwaliteiten van deze plekken, zodat er geen historische verwarring ontstaat. Als gemeenten streven we naar toevoeging van nieuwe cultuurhistorie, waardoor het totale gebied nog aantrekkelijker wordt. Hoofdkenmerk van het nieuwe landgoed moet zijn, dat de dijk wordt geïntegreerd in de landgoedinrichting (beplantingen, uitzichten, etc.).

Tijdelijk afgesloten in verband
met onderzoek Waterschap
Veluwe naar aanvullende
herstelmaatregelen Bomendijk.

Landgoed De Poll, juli 2005
Voor informatie: info@witterentmeesters.nl

Wandelroute over het zuidelijke
deel van Veluwe Bandijk (hier de
bomendijk) herstellen

Veluwe Bandijk

verbouw huizen

WINDMOLENS PLAATSEN

schuren, huthuisjes, derenverblijven plaatsen

opzetten water

zakswegen ontworpen naar verharde paden

INFORMATIE EN RECLAME BORDEN PLAATSEN

niets doen, ontstaan ruigte

parkeervoorzieningen aanleggen

weide van dieren

bomen kappen

randen natuurlijk beheren

verlagen mastveld

leidingen aanleggen

kulen graven

MAISAKKERS MAKEN

heggen planten

STELLINGENTEELT TOEPASSEN

nieuwe huizen bouwen

natuurvoorzieningen aanleggen

afplaggen heide

aanleggen ruitpaden

SILO'S PLAATSEN

VISSTEIGERS PLAATSEN

reclame masten plaatsen

boomzanden rooien en planten

sluiceluur ombouwen tot water

de-sensibilisatiekken plaatsen

wegmaatregel, drempels, versmallingen, vluchtheuvels

tijdelijke voorzieningen voor de tuinbouw plaatsen

KANSTOEPEN PLAATSEN

natuurlijk grasveld maken

keuzelandbouw haken

gebouwen slopen

waterbeheer, stuwen plaatsen

permanent bewoone recreatiewoning

paardenbakken maken

containerteelt toepassen

weide maken

hekken plaatsen

VOLKSTUINEN AANLEGGEN

natuurbos ontwikkelen

rezeine wegen aanleggen

wegbeplanting aanleggen

stalen plaatsen

kassen bouwen

bomen planten

stallen slopen

boonkwekerijen

PAARDENHEKKEN PLAATSEN

winkels/stallingen bij boerderij plaatsen

vogelkijkhutten, schuilhutten plaatsen

HERPROFILERING BEEK

tuincentra ontwikkelen

aanleggen wandelroutes

poelen aanleggen

tuinopslag
educatieve centra bouwen

BUSHALTES PLAATSEN

gronden samenvoegen, sloten dempen, egaliseren

zand/klei winnen

aanleggen fietspaden

buitenmeubilair plaatsen

productiebos planten

zandversteviging bouwen

lanen aanleggen

golfbanen aanleggen

taxiplaatsen plaatsen

houtsingels planten

ESDOUWEN PLAATSEN

verlichting plaatsen

dijk aanleggen/versterken

autoopruime plaatsen

transferia ontwikkelen

GSM MASTEN PLAATSEN

manage ontwikkelen

weide van koeien

ontwikkelen kleine campings

cafes, terrassen, theetuinen exploiteren

5 Actoren in het landschap

5.1 Bouwers van het landschap

Het landschap is te zien als het min of meer toevallige resultaat van talloze acties van individuele eigenaren, gebruikers en beheerders van gronden in het buitengebied. Denk daarbij aan agrariërs, burgers, overheden en terreinbeherende instanties. Zij hebben gezamenlijk zeer grote invloed op het landschap.

Grondeigenaren maken eigen afwegingen over hoe zij met het landschap omgaan. Ze beïnvloeden het landschap doordat ze landschapsbouwende activiteiten uitvoeren. Landschapsbouwende activiteiten zijn alle ingrepen die het landschapsbeeld beïnvloeden. Dat loopt uiteen van egaliseren tot kappen en planten, bouwen en slopen, etc.

Grondeigenaren zijn soms wel (bijvoorbeeld bij de realisatie van landgoederen, de aanleg van een poel of van andere natuurgebieden), maar soms ook niet doelgericht bezig om met hun ingrepen in hun tuinen en terreinen een groter en sterker landschap te bouwen. Omdat de doelen en belangen van de diverse eigenaren nogal kunnen verschillen is het vasthouden van samenhang en daarmee van herkenbaarheid van ons landschap vaak lastig. Soms dreigen zelfs waardevolle delen van ons landschap verloren te gaan.

Als reactie daarop is een tweede groep landschapsbouwers ontstaan. Dit zijn de vele mensen die zich hebben georganiseerd in een groep, een stichting of een vereniging die zich actief bezig houdt met het landschap in de meest brede zin van het woord. Vaak gaat het om mensen die geen eigenaar zijn, maar wel gebruiker of beheerder van dat landschap.

Binnen het landschap van Veluwe tot IJssel zijn tientallen organisaties actief op het gebied van landschap, natuur, cultuurhistorie, recreatie, etc. Sommige groepen voeren zelf uit, andere proberen

grondeigenaren te beïnvloeden. Maar allemaal zijn ze bezig om een beter landschap te maken.

Omdat alle acties van grondeigenaren en belangengroeperingen van betekenis zijn voor ons landschap, vinden wij het als gemeenten belangrijk om waar mogelijk sturing te geven aan deze landschapsvormers of actoren. Zoals eerder gezegd willen wij dat doen door met dit LOP een structuur te bieden voor het maken van een goed landschap. Met dit LOP wordt er naar gestreefd om eigenaren en betrokken organisaties vooral informatie verschaffen en te beïnvloeden. Met de landschapsvormkaart wordt een landschappelijke indeling aangeboden die, indien overgenomen door deze eigenaren en organisaties, zal leiden tot samenhangende keuzes en daarmee tot een meer samenhangend en beter leesbaar landschap. Bovendien worden in de visie voorstellen voor landschapsversterkende maatregelen gedaan, die door allerlei betrokkenen kunnen worden uitgevoerd.

De gemeenten zullen zelf uitvoering aan de visie geven, wat een impuls zal zijn voor het landschap van Veluwe tot IJssel. Maar ook eigenaren en organisaties kunnen zich laten inspireren door de beschrijvingen en visie, waarmee de impuls alleen maar groter kan worden. Daar hopen wij als gemeenten op, samen doen we het beter!

5.2 Kennis en kunde in ons landschap

Het LOP kan niet sturen op alle facetten van het landschap, daarvoor is het teveel een plan op hoofdlijnen. Daarom is het zeer prettig dat, aanvullend op het LOP, allerlei kennis en kunde aanwezig is bij grondeigenaren en organisaties. Kennis die wij als gemeenten graag beter benutten en toegankelijk willen maken. Gebruiken van aanwezige kennis is een belangrijk gegeven van effectieve samenwerking. Wij geloven dat samenbundeling van deze

kennis leidt tot een adequater en meer gedragen landschapsontwikkeling.

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van organisaties die actief zijn binnen het landschap van Veluwe tot IJssel en die betrokken zijn geweest bij het opstellen van dit LOP. Binnen de organisaties is onderscheid te maken in het karakter en de activiteiten van de betreffende partijen. Er is een onderscheid gemaakt tussen overheden, terreinbeherende organisaties, adviesorganisaties, landschapsuitvoerders en belangenorganisaties. Wij hopen dat dit overzicht helpt bij het vinden van de kennis, hulp en inspiratie bij het opstellen van landschapsplannen! Voor extra informatie is in Bijlage 2 een overzicht gegeven van de organisaties en hun website.

5.3 Overheden

Gemeente Epe

Binnen de gemeente Epe is een tweetal afdelingen verantwoordelijk voor de landschappelijke kwaliteit. Dit zijn de afdelingen Openbare Ruimte en Strategie & Ontwikkeling. Vanuit Openbare Ruimte wordt inhoudelijk geadviseerd met betrekking tot beplantingsplannen, inrichtingsplannen, enz. De afdeling voert het beheer over de wegbeplantingen en het gemeentelijk bosbedrijf en adviseert met betrekking tot ruimtelijke ontwikkelingsplannen in relatie tot landschappelijke inpassing. Ook voert zij samen met SLG landschapsprojecten uit en ondersteunt zij particulieren bij plannen voor herstel van landschapselementen.

De afdeling Strategie & Ontwikkeling heeft een toetsende rol en een ontwikkelende rol. In beide gevallen komt het landschappelijke aspect aan de orde. De afdeling ontwikkelt het beleid ten aanzien van het landschap zoals dit landschapsontwikkelingsplan, maar ook cultuurhistorisch beleid of be-

leid voor nieuwe landgoederen. Voor ontwikkelingen in het landelijk gebied is behoud en versterking van de landschappelijke kwaliteit een belangrijk uitgangspunt. Zo is bij het maken van nieuwe bestemmingsplannen of planherzieningen de landschappelijke component een belangrijk onderdeel van het geheel. Bescherming van landschapselementen, compensatie of verevening in verband met ruimtelijke ontwikkelingen zijn onderwerpen die in dit proces worden gewogen. Binnen Strategie en ontwikkeling komt ook de inbreng vanuit cultuurhistorie en archeologie tot stand. Binnen deze afdeling vindt ook afstemming in de uitvoering van het provinciaal en waterschapsbeleid plaats en worden de gebiedsprocessen (Wisselsepoort) in het landelijk gebied gecoördineerd.

Gemeente Heerde

Binnen de gemeentelijke organisatie is met name de afdeling Ruimte, team Ruimtelijk beleid en Ontwikkeling en het team Ruimtelijke Inrichting en Beheer, bezig met de landschappelijke kwaliteit en ontwikkeling verantwoordelijk voor de ontwikkeling en beheer van de ruimtelijke kwaliteit.

In het kader van ruimtelijke ontwikkelingen bestaat in toenemende mate aandacht voor de landschappelijke en daarmee ruimtelijke kwaliteit. Ook vanuit de potentie van het landelijk gebied voor de ontwikkeling van recreatie en toerisme wordt de landschappelijke kwaliteit als belangrijke drager gezien. De gemeentelijke “structuurvisie voor het landelijk gebied” vormt een zoneringskader voor de ruimtelijke indeling en beschrijvingen van de onderschei-

den deelgebieden. Hierin is de variëteit in het landschappelijk gebied tussen IJsselzone en de Veluwe nader omschreven.

Op dit moment is een aantal omvangrijke (gemeentelijke) projecten in voorbereiding die een belangrijke invloed hebben op de landschappelijke inrichting en kwaliteit van het gebied. Deze projecten zijn de aanleg van de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld, de Hattemerpoort, ontwikkeling Apeldoorns Kanaal, Natuurtransferium Heerderstrand, realisatie van de groene Wiggen, functieveranderingsbeleid en uitbreiding van kernrandzones. Het LOP zal hiervoor een belangrijk afwegingskader vormen.

Gemeente Voorst

Binnen de gemeente Voorst loopt de verbintenis met landschap via de vakgroepen G&I (Groen en Infrastructuur) en ROW (Ruimtelijke Ordening en Wonen). Er zit een onderscheid in de benadering vanuit de beide vakgroepen.

Vanuit G&I worden projecten geïnitieerd en wordt inhoudelijk geadviseerd met betrekking tot beplantingsplannen, inrichtingsplannen, enz. De activiteiten lopen uiteen van het organiseren van boomplantedagen en beschikbaar stellen van plantmateriaal tot het adviseren met betrekking tot ruimtelijke ontwikkelingsplannen in relatie tot landschappelijke inpassing.

ROW heeft een toetsende rol en een ontwikkelende rol. In beide gevallen komt het landschappelijke

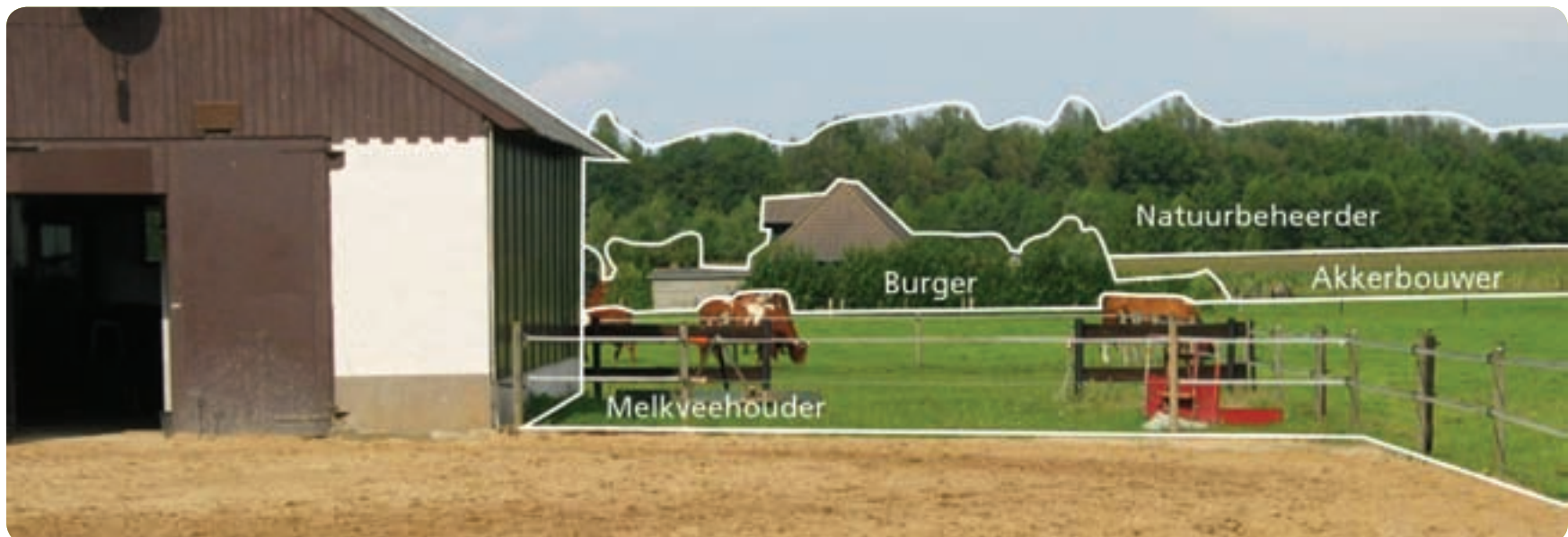
aspect aan de orde. Bij het maken van nieuwe bestemmingsplannen of planherzieningen is de landschappelijke component altijd een onderdeel van het geheel. Welke onderdelen/elementen dienen beschermd te worden? Is compensatie in verband met een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling aan de orde? Binnen ROW komt ook de inbreng vanuit cultuurhistorie en archeologie tot stand. Het is binnen de gemeente Voorst praktijk dat er nauw contact tussen de vakgroepen is over ontwikkelingen die het landschap betreffen.

Provincie Gelderland

De provincie Gelderland werkt aan een gevarieerd en economisch gezond landelijk gebied. Dit doet ze samen met inwoners, boeren, bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties. Elementen zijn onder andere duurzame productie van veilig voedsel, behoud en ontwikkeling van natuur, bevorderen van dier- en milieuvriendelijke agrarische bedrijven en inspelen op klimaatverandering. De provincie Gelderland wil natuur, bos en landschap in Gelderland versterken. Onder andere in het Gebiedsplan Natuur en Landschap geeft de provincie aan welke natuur-, bos- en landschapsdoelen de provincie wil realiseren. De provincie stuurt ook nationale natuur- en landschapsdoelen aan, zoals het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en ontwikkeling van de Nationale Landschappen (waaronder de Veluwe).

Dienst Landelijk Gebied

De Dienst Landelijk Gebied (DLG) voert namens de provincie onder andere de Wet Inrichting Landelijk

Gebied (WILG) uit. De Dienst Landelijk Gebied is een uitvoerende dienst van LNV die in opdracht van provincies, rijk en andere overheden beleid vertaalt naar uitvoering in concrete projecten voor het inrichten van groene gebieden voor natuur, recreatie, milieu en landbouw. DLG verwerft in het kader van WILG gronden, richt die gronden opnieuw in en draagt gebieden vervolgens over aan gebieds-beherende instanties en agrariërs. Daarnaast worden geldstromen bij elkaar gebracht. DLG zoekt naar samenwerking en oplossingen die passen bij de (bestuurlijke) wensen en de eigenschappen van het gebied.

Ruimte voor de Rivier / Rijkswaterstaat

Het programma Ruimte voor de Rivier bestaat uit 40 maatregelen die het Nederlandse stroomgebied van de Rijn, waaronder de IJssel, en een gedeelte van de Maas beter zullen beschermen tegen overstromingen. Tegelijkertijd bieden de maatregelen kansen om de omgeving van de rivieren mooier en aantrekkelijker te maken. Het rivierengebied moet er in economisch, ecologisch en landschappelijk opzicht beter van worden. De maatregelen zijn vastgelegd in de Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier. Projecten in de regio IJsselvallei zijn de dijkverlegging bij Cortenoever, bij de Voorster Klei, de uiterwaardenvergraving Bolwerksplas en de hoogwatergeul Veessen-Wapenveld.

Waterschap Veluwe

Waterschap Veluwe zorgt voor veilige dijken langs de IJssel en de randmeren, een juist waterpeil en schoon oppervlaktewater op de Veluwe. Ook is het Waterschap verantwoordelijk voor het zuiveren van afvalwater uit huishoudens en bedrijven. Waterschap Veluwe houdt zich in de regio IJsselvallei met een groot aantal plannen bezig, waaronder diverse beheers- en onderhoudsplannen van sprengen en beken, herstel van delen van het Apeldoorns kanaal, het tegengaan van verdroging in 'TOP-lijstgebieden', herstel van waterkwaliteit en inrichting van ecologische oevers langs de wateringen en de hoogwatergeul Veessen-Wapenveld.

5.4 Terreinbeherende organisaties

Natuurmonumenten

Natuurmonumenten is een onafhankelijke vereniging die natuur, landschap en cultuurhistorie veiligstelt door gebieden aan te kopen, op professionele wijze te beheren en te beschermen. Natuurmonumenten heeft rond de 900.000 leden. De vereniging beschermt en beheert zo'n 100.000

hectare verdeeld over 348 natuurgebieden. In samenwerking met vele anderen werkt zij voortdurend aan uitbreiding van het beschermde areaal. Zij geeft een stem aan de waarde van natuur, landschap en daarmee samenhangende cultuurhistorie en toont telkens aan dat natuur- en landschapsbescherming cruciaal is voor het leefbaar houden van Nederland. Zij biedt aan mensen op allerlei manieren de gelegenheid om actief in contact te komen met natuur en landschap en bouwt aan publieke bewustwording en draagvlak. Natuurmonumenten beheert in de regio onder andere de Empese en Tondense Heide, het Deelerwoud, de Loenense Hooilanden en Appensche Veld.

RGV

RGV houdt zich bezig met het beheren en exploiteren van (dag)recreatieve voorzieningen voor een breed publiek in Gelderland en Noord-Limburg. In samenwerking met overheid en bedrijfsleven wil RGV een zo groot mogelijke variatie aan recreatieve watergerelateerde activiteiten realiseren in een natuurlijke omgeving en daarmee een toonaangevend aanbieder en platform worden voor gezonde, duurzame recreatie in de buitenlucht. RGV beheert in de regio de recreatiegebieden het Heerderstrand, Kievitsveld en Bussloo.

Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is in 1899 opgericht om de Nederlandse staatsbossen te beheren en nieuwe bossen aan te leggen. In de loop van de twintigste eeuw zijn de taken van Staatsbosbeheer uitgebreid met natuurbescherming, landschapsontwikkeling, recreatie en groene gebieds-ontwikkeling. De aandacht voor cultuurlandschappen en cultuurhistorische objecten groeit. Er is grote belangstelling en waardering voor eigenheid en lokale geschiedenis. Staatsbosbeheer ziet het als een belangrijke taak hierop in te spelen. Staatsbosbeheer heeft de ambitie de cultuurhistorische 'parels' van Nederland weer in hun oorspronkelijke staat te brengen en voor de volgende generaties te bewaren. Vaak gaat het om plaatsen waar natuur en cultuur bij elkaar komen. Bijvoorbeeld hunebedden, grafheuvels, forten, rivierbeddingen, beekdalen, heuvelland, veenweiden, buitenplaatsen en landgoederen. SBB beheert onder andere Boswachterij Kootwijk en Radio Kootwijk.

Stichting het Gelders landschap

Gelders Landschap en Geldersche Kasteelen is een organisatie die gesteund wordt door 42.500 begunstigers, 450 vrijwilligers, overheden, fondsen en sponsors. Idealisme én realisme maakten

Gelders Landschap en Geldersche Kasteelen de afgelopen decennia tot een natuur- en cultuurbeschermer met een gigantisch waardevol bezit: ruim 11.000 hectare historische grond, ruim dertig kastelen en landhuizen en tal van boerderijen, samen meer dan 135 van de mooiste plekjes van Gelderland. Daarnaast beschikt de stichting over een grotendeels nationaal geregistreerde museumcollectie van 18.000 stukken. Het Gelders Landschap beheert onder andere de Cannenburch, Tongeren, Pollense Veen en Wildlust, Petrea en de Veesserwaarden.

Kroondomeinen

Kroondomein Het Loo bestaat wat betreft de eigendomsverhoudingen uit twee gebieden: Staatsdomein bij Het Loo (3640 ha.), bestaande uit Paleis het Loo en de tuinen, het Paleispark en een deel van de Koninklijke Houtvesterij. Dit is eigendom van de Staat der Nederlanden en valt onder de dienst Domeinen van het Ministerie van Financiën. Het eigenlijke Kroondomein (6750 ha.), dat het grootste deel van de Koninklijke Houtvesterij omvat, is eveneens in eigendom van de Staat der Nederlanden, maar met gebruiksrecht voor de drager van de kroon, momenteel dus Koningin Beatrix. Voor een doeltreffend beheer en om onnodige versnippering van het gebied te voorkomen, wordt Kroondomein Het Loo als eenheid beheerd. Aan het hoofd staat een rentmeester. Dit is de opperhouthvester, thans de heer Kuper.

5.5 Adviesorganisaties

Gelders Genootschap

Het Gelders Genootschap is een vereniging van gemeenten die zich al meer dan tachtig jaar inzet voor het behoud en de bevordering van de schoonheid van stad en land. Zij doet dit door 50 gemeenten te adviseren over een breed spectrum van aspecten van ruimtelijke kwaliteit. De aandacht van het Genootschap gaat daarbij niet alleen uit naar het behoud van bestaande kwaliteiten maar ook naar het creëren van ruimte voor vernieuwende ideeën. De Sector Cultuurhistorie adviseert gemeenten op het brede terrein van de cultuurhistorie. De expertise van de Sector bestrijkt de volgende vakgebieden:

- Monumenten
- Historische geografie
- Kunst- en architectuurgeschiedenis
- Tuin- en landschapsarchitectuur
- Archeologie
- Planologie

Erfgoedplatform in de Gemeente Epe
" ... alles van waarde is weerloos ... "

Landschapsbeheer
Gelderland

provincie
Gelderland

Vereniging voor divers, duurzaam en dynamisch platteland
VELUWE IJSSELZOOM

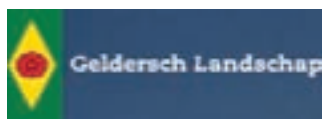
KROONDOMEIN
HET LOO

Natuurmonumenten

Toer de Boer op

Landschapsbeheer Gelderland

Landschapsbeheer Gelderland is een Gelderse organisatie die zich al meer dan 20 jaar inzet voor het cultuurlandschap: het landschap met heggen, boomgaarden, dijken, akkers, beekjes en boerenerven. Iedere provincie kent een stichting Landschapsbeheer en het landelijke bureau Landschapsbeheer Nederland ondersteunt deze twaalf. Eén van de kenmerken is de grote mate van samenwerking. Aangezien Landschapsbeheer Gelderland geen eigen gronden in eigendom heeft, maar wel streeft naar een mooi cultuurlandschap is men genoodzaakt om veel met anderen samen te werken. Naast een projectorganisatie is Landschapsbeheer Gelderland ook een loketorganisatie. Boeren, burgers, buitenlui en bestuurders kunnen er terecht voor het verkrijgen van kennis en kunde. Men geeft advies, organiseert activiteiten en begeleidt aanvragen voor subsidie.

IVN (Instituut voor Natuureducatie) Gelderland

Het IVN heeft tot doel om bij te dragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu, landschap en leefomgeving. IVN-vrijwilligers zijn door heel het land actief in en voor de natuur in hun omgeving. De vrijwilligersorganisatie bestaat uit 174 lokale IVN-afdelingen met zo'n 18.000 leden, die veelal actief zijn voor hun afdeling. De afdelingen werken per provincie samen in een district en organiseren leuke en leerzame activiteiten, voor jong en oud. Bijvoorbeeld wandel- en fietsexcursies, cursussen en kinderactiviteiten. In hun eigen omgeving zijn IVN-vrijwilligers regelmatig betrokken bij gemeentelijk overleg over natuuronderwerpen en verzorgen ze natuurlessen in het basisonderwijs.

KNNV

De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV) is een vereniging die actief in en met de natuur bezig wil zijn: met natuurbeleving, met natuurstudie en met natuurbescherming. Anders gezegd: de KNNV is de vereniging voor veldbiologie. De KNNV bestaat uit een groot aantal afdelingen. Momenteel zijn er ruim 50, verspreid over het gehele land. In de afdelingen wordt het grootste deel van de activiteiten georganiseerd. De afdelingen houden excursies, lezingen, weekenden en cursussen. Zij doen inventarisatiewerk (zoals vogeltellingen of planteninventarisaties voor landelijk onderzoek) en laten hun stem horen bij landinrichtingsplannen of bedreigde natuurgebieden.

Stichting IJsselhoeven

Stichting IJsselhoeven is opgericht door een groep bewoners van het landschap van Veluwe tot IJssel die het verdwijnen van de karakteristieke IJsselhoeven aan het hart gaat en zich willen inzetten voor het behoud van de hoeven en de erven. De Stichting zet zich onder andere actief in bij de realisatie en/of verspreiding van projecten, documentatie, bijeenkomsten en uitwisseling van kennis en materialen.

De Stichting heeft ten doel:

- het behouden, beheren en benutten van historische boerderijen en erven in het landschap van Veluwe tot IJssel.
- het verrichten van al hetgeen daarmee verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de meest uitgebreide zin genomen.

Vereniging Kleine Kernen Gelderland

Bewoners van het platteland en kleine kernen mogen volgens VKK hun eigen leefomgeving als hoogst deskundige en hoogst gemotiveerde vormgeven. De VKK Gelderland stimuleert en helpt bij het van onderop plannen maken. Samenwerking tussen plattelandsbewoners staat hierbij centraal. De VKK Gelderland laat de stem van plattelandsbewoners doorklinken bij gemeente-overstijgende organen ten aanzien van plattelandsbeleid. De VKK Gelderland gelooft in proactieve beïnvloeding van beleid door samenwerking van diverse groeperingen/ samenwerkingsverbanden die beleid ontwikkelen en uitvoeren op het platteland. De VKK Gelderland is van mening dat de aanwezigheid van een dergelijke groepering/samenwerkingsverband in iedere kleine kern gewenst is.

VVV IJsselvallei

De VVV IJsselvallei vervult de functie van 'gastheer' voor inwoners en toeristen op gemeentelijk en regionaal niveau, in dit geval voor de plaatsen van de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Epe, Heerde en Voorst. Concreet betekent dit het verstrekken van actuele en betrouwbare informatie, ondersteunen van toeristisch-recreatieve ondernemers, promotie van stad en streek en ontwikkeling van nieuwe producten en diensten.

Erfgoedplatform Epe

Het Erfgoedplatform Epe werd in 2004 opgericht met als doelstelling: het bevorderen en het in stand houden van de belangstelling voor en het behoud van erfgoed (in de gemeente Epe) in de breedste zin van het woord.

Dat wordt gedaan door middel van:

- gezamenlijke evenementen en vergaderingen.
- historisch onderzoek, vastlegging/documenteren.
- behoud van collecties en historische objecten alsmede stimuleren van oude gebruiken.
- (on)gevraagd advies geven (o.a. aan de gemeente Epe).
- onderlinge informatie-uitwisseling.
- PR.

Heerder Historische Vereniging

De Heerder Historische Vereniging werd officieel opgericht in 1975. De vereniging heeft een gespecialiseerde bibliotheek en historisch archief, waaronder een fotoarchief dat 100 jaar terug in de tijd gaat en antwoorden geeft op vragen over allerlei locaties in onze gemeente. Het ledental van de vereniging is intussen opgelopen tot circa 1050. Ruim 60 vrijwilligers helpen het bestuur om openingsuren mogelijk te maken, een blad te redigeren, tentoonstellingen in te richten en om archieven te beschrijven, te rubriceren en in computerbestanden te verwerken, en het depot en de bibliotheek te beheren.

Oudheidkundige Kring Voorst

De doelstelling van de OKV is de bevordering van de kennis van land en volk van de gemeente Voorst en directe omgeving. De vereniging wil haar doel bereiken door het houden van lezingen en tentoonstellingen, het bevorderen van onderzoek naar de lokale geschiedenis, het verwerven of bevorderen van bewaring van archieven en historische voorwerpen en het samenwerken met anderen die een gelijk doel nastreven.

5.6 Landschapsuitvoerders

Stichting IJsselboomgaarden

De Stichting IJsselboomgaarden heeft als doel hoogstamfruitboomgaarden in de IJsselstreek te behouden. Dit doet men door eigenaren en beheerders met raad en daad te ondersteunen. Men werkt samen met gemeenten en andere organisaties werkzaam op het gebied van landschapsbeheer. Samen willen ze het behoud van hoogstamfruitbomen in de IJsselstreek, een extra impuls geven. Het werkgebied van de stichting is gelegen tussen Zwolle, Broekland, Deventer, Nijbroek, Oene, Hattem, inclusief de gehele gemeente Voorst.

De belangrijkste activiteiten van de stichting zijn:

- Promoten van hoogstamboomgaarden met streekspecifieke fruitrassen in de IJsselstreek;

- Kennis verspreiden over aanleg en beheer van boomgaarden;
- Bevorderen van verwerking en afzet van hoogstamfruit;
- Bevorderen van natuurontwikkeling in de boomgaard;
- Bemiddelen en ondersteunen bij boomgaardbeheer.

Stichting Heg en Landschap

De Stichting Heg en Landschap wil meer en beter onderhouden, mooiere heggen en meer heggen-landschappen in Nederland. De stichting wil heggen weer een plek op het platteland geven, een duurzame plek voor heggen die belangrijke rollen vervullen.

De Stichting Heg en Landschap draagt hier aan bij door:

- Werk in het veld; door het stimuleren van de aanleg van nieuwe heggen en het verbeteren van de kwaliteit van onderhoud en beheer.
- Kennis uitwisseling: door het verspreiden van kennis en vaardigheden over het belang van heggen, moderne toepassingsmogelijkheden en goed, aangepast beheer. Als het nodig is nieuwe kennis ontwikkelen.
- Leerpunten te formuleren; voor een beter beleid en regelgeving. De Stichting doet dit niet in haar eentje, maar wil mensen en organisaties enthousiast maken, ondersteunen en betrekken bij het vormgeven en uitvoeren van activiteiten.

Stichting Natuur Anders

SNA zet zich in voor natuur in de regio en werkt aan natuur- en landschapsprojecten die zij belangrijk vinden, zoals reservaten en tuinen aanleggen

en beheren, en educatieve projecten organiseren voor kinderen en volwassen. Ook adviseren ze regelmatig gemeenten en provincie over ruimtelijke ordeningsplannen. De Stichting Natuur Anders is een regionale stichting die werkzaam is in de gemeenten Deventer, Voorst en Lochem en omstreken. Met de oprichting in 1991 wilde de stichting zich hard gaan maken voor de natuur met als hoofdtaak natuuronderhoud, behoud en re-integratie van natuur. Later kwamen er diverse andere taken bij, waaronder advies en voorlichting.

Vereniging Veluwe IJsselzoom

Vereniging Veluwe IJsselzoom is een plattelandsvereniging die een divers, duurzaam en dynamisch platteland nastreeft. Op initiatief van zowel streekbewoners als agrariërs is de vereniging april 2002 opgericht. Veluwe IJsselzoom bestaat uit verschillende werkgroepen. Zo houdt een werkgroep zich bezig met de nestbescherming van weidevogels en onderhoudt een andere werkgroep landschappelijke elementen.

De Vereniging Veluwe IJsselzoom stelt zich ten doel om door gezamenlijke inspanning van boeren en andere streekbewoners duurzame activiteiten en ontwikkelingen in het gebied te stimuleren. Dat moet leiden tot behoud en ontwikkeling van een aantrekkelijke leefkwaliteit alsmede van natuur- en landschapswaarden en versterking van de economische draagkracht van het gebied.

De Spaanse Ruiter

De Spaanse Ruiter is een natuurwerkgroep, die is opgericht door bewoners uit de omgeving Voorst. De natuurwerkgroep staat voor behouden, onderhouden en ontwikkelen van het landschap en de

natuur, voornamelijk in de gemeente Voorst. Daar probeert men zoveel mogelijk mensen bij te betrekken. Men houdt zich onder andere bezig met herstel van de kerkepaden in Voorst, aanleg van bospaden, het knotten van wilgen en onderhoud van natuurgebieden.

Weidevogelgroep IJsselvallei

In de gemeente Voorst is een groep enthousiaste vrijwilligers actief om de weidevogelstand te beschermen tegen de gevaren van buitenaf, zoals landbouwmachines en dergelijke. Er is een zeer goede samenwerking ontstaan met de boeren wiens eigendommen uiteindelijk betreden worden.

5.7 Belangenorganisaties

Gelderse Milieufederatie

De GMF is in 1972 opgericht als het provinciale samenwerkingsverband van natuur- en milieuorganisaties in Gelderland. Momenteel zijn er ruim honderd aangesloten groepen. Samen met de aangesloten organisaties en met andere partners zetten zij zich in voor behoud en ontwikkeling van natuur en landschap, milieubescherming en duurzame ontwikkeling. Zo geeft men natuur en milieu een stem. Een beter evenwicht tussen economie en natuur en milieu in Gelderland, dat is het streven. De wegen waarlangs men dit tracht te bereiken zijn kortweg: ondersteuning van lokale natuur- en milieugroepen, beïnvloeding van beleid en de publieke opinie, samenwerking met bedrijven, overheden en belangengroeperingen.

Gelders Particulier Grondbezit

Het Gelders Particulier Grondbezit (GPG) behartigt de gemeenschappelijke eigenaarsbelangen van Gelderse particuliere grondeigenaren, waaronder agrariërs en landgoedeigenaren. Deze organisatie van en voor particuliere grondeigenaren informeert leden en begunstigers over politiek-/ maatschappelijke ontwikkelingen, die het landelijk gebied beïnvloeden. Ook de praktische kant van het beheer komt aan bod. Door de focus op het eigenaarsbelang vinden eigenaren van alle typen grondbezit een stem bij de GPG. Zowel bos als natuur, landbouw en landgoed zijn vertegenwoordigd.

LTO Noord

Land- en tuinbouworganisatie Noord (LTO Noord) behartigt de belangen van haar leden in de negen provincies boven de grote rivieren. Daar is zij actief voor ondernemende boeren die stevig in hun schoenen staan en die geloven in een langetermijn-aanpak. LTO Noord is invloedrijk en heeft overal haar voelspriet; bij marktpartijen, bij maatschappelijke organisaties en in Den Haag en Brussel natuurlijk. LTO zet projecten op om kennis uit te wisselen en nieuwe (markt-)initiatieven te ontwikkelen. Ondernemend, dichtbij en gericht op resultaat, dat is typisch LTO Noord. LTO Noord werkt op landelijk en Europees niveau samen met LLTB en ZLTO binnen de landelijke koepelorganisatie LTO Nederland.

Recron

Recron is opgericht in 1969 en telt momenteel circa 1.900 leden. Recron, de Vereniging van Recreatieondernemers Nederland, streeft naar een zo optimaal mogelijk ondernemersklimaat in de recreatiebranche en behartigt de collectieve en individuele belangen van de leden. Recron bereikt dit door:

- het uitoefenen van invloed op overheidsbeleid zowel op landelijk, provinciaal, lokaal als Europees niveau.
- het streven naar een zo hoog mogelijke representatiegraad in de recreatiebranche.
- het aanbieden van een kwalitatief hoogwaardig dienstenpakket tegen een redelijke prijs.
- het optreden als een betrouwbare, deskundige en inspirerende partner.
- het bieden van een platform voor contacten tussen o.a. leden onderling.

Stichting tot behoud van de Veluwe beken en sprengen

De gegraven sprengbeken zijn zonder meer uniek. Met hun watertoevoer dreven deze, voor de economie belangrijke, watermolens aan. De Veluwe is nagenoeg het enige gebied in Europa waar deze gegraven beken voorkomen. Natuur- en cultuurwaarden door de grote rijkdom aan planten en dieren zijn hierin verenigd met de cultuurhistorische waarden van o.a. watermolens en wijerds. Met hun prachtige natuur en rijke cultuurhistorie zijn de beken een onmiskenbaar onderdeel van het Veluwe landschap. De Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken zet zich in voor het behoud van de sprengbeken en het bijbehorende industriële erfgoed.

Toer de Boer op

Toer de boer op is een vereniging van plattelands-ondernemers. Deze ondernemers leveren producten en diensten van het platteland. Vereniging 'Toer de Boer op' stelt zich tot doel de promotie en de bevordering van de handel in agrarische producten en diensten uit de regio IJssel en Veluwe. Leden zijn actief in de volgende branches:

- productie van streekproducten.
- gastvrijheid.
- tuin en landschap.
- creatief, informatief en ontspanning.
- landbouw en zorg.

Belangenvereniging De Kar en de Hooilanden

De Belangenvereniging De Kar en De Hooilanden is opgericht in 2001. Op dit moment heeft de vereniging ruim 110 leden, dat wil zeggen dat meer dan 70% van de inwoners van dit gebied lid is.

De doelstelling van de belangenvereniging is :

- Behartigen van de belangen van de buurtbewoners en -bedrijven.
- Behoud van de open, groene ruimten.
- Leefbaar maken én houden van het gebied.

Dit probeert men te bereiken door:

- voorwaarden om een optimaal woon- en leefgebied te ontwikkelen en te bevorderen.
- het tegengaan van de vestiging van bedrijven die het woon- en leefklimaat nadelig beïnvloeden.
- het gebied terug te begeleiden naar het oorspronkelijke agrarische woon- en leefgebied.

- problemen te signaleren en oplossingen te bevorderen.
- het begeleiden en het stimuleren van het milieu.
- het stimuleren van maatregelen t.a.v. het terugdringen van de overlast (geluid, stank).
- het terugdringen van het aantal verkeersbewegingen.

Plaatselijk Belang De Vecht

De deelname van deze organisatie loopt via de Vereniging van Kleine Kernen (VKK). De Vecht ligt dichtbij het Landbouw Ontwikkelingsgebied Epe – Vaassen en de bezorgdheid over deze ontwikkeling is een belangrijk motief om deel te nemen.

Stichting Hippisch Platform Epe

De algemene doelstelling van het Hippisch Platform Epe is het zoeken naar verruiming van de mogelijkheden voor de paardenhouderij vanuit het oogpunt van economisch, landschappelijk en recreatief belang. Het Hippisch Platform wil actief fungeren als klankbord bij het tot stand komen van te vormen beleid voor de korte en lange termijn rond de professionele en recreatieve paardensport binnen de gemeente Epe.

6 Uitvoeringsstrategie

6.1 Samenwerken aan een eigen landschap

De beste manier om een goed en aantrekkelijk landschap te behouden en te krijgen, is wanneer een beeld over goede en slechte landschapsingrepen breed leeft onder de mensen die bezig zijn met dat landschap.

Dat brede beeld moet ontstaan door langjarige samenwerking en voortdurende discussie over de vraag hoe het beter kan. Het organiseren van langjarige samenwerking is de belangrijkste stap in de uitvoering die we als gemeenten kunnen nemen. Als betrokken mensen met elkaar samenwerken zal het inhoudelijke resultaat bijna altijd goed zijn. De voorstellen in dit landschapsontwikkelingsplan moeten daarom gezien worden als een middel om samenwerkingsrelaties te verbeteren. Inhoudelijk zijn de voorstellen een beginpunt voor de samenwerking en niet noodzakelijkerwijs het eindpunt. In de samenwerking zullen door de betrokkenen eigen keuzes worden gemaakt. Zo ontstaat door samenwerking het eigen landschap.

6.2 Bestaande samenwerkingsrelaties voor het landschap

Samenwerking binnen de individuele gemeenten

Er is geen principieel verschil tussen landschapsbeleid en ander sectorbeleid. Gemeenten hebben interne samenwerkingsprocedures die er voor zorgen dat er samenhang in het sectorbeleid ontstaat. Er zijn binnen een gemeente vaak diverse partijen bezig met uitvoerend landschapswerk. Bomen langs wegen moeten onderhouden worden, het groen in de kernen vraagt voortdurend aandacht, er worden nieuwe projecten ontwikkeld door de afdeling stedenbouw en voor natuur worden verschillende voorzieningen gemaakt. Hoe groter de gemeente is hoe meer moeite deze uitvoerders moeten doen om van elkaars werk op de hoogte te blijven.

Landschapsbeleid is zeer gevoelig voor de kwaliteit van de samenwerkingsprocedures. Landschap is namelijk een lastig te isoleren sector en vanuit verschillende sectoren worden wenselijke landschapsbeelden opgesteld (cultuurhistorie, landbouw, stedenbouw, recreatie en verkeer om er maar een paar te noemen). Voor ruimtelijke discussies bevat dit landschapsontwikkelingsplan, om voorgaande reden, de landschapsvormkaart en de waardevolle open-gebiedenkaart. Daarmee heeft de landschapssector eigen instrumenten om het belang in te brengen in discussies over de ruimtelijke toekomst.

Samenwerking tussen de gemeenten

De voorstellen in dit LOP maken duidelijk dat er veel redenen zijn om als gemeenten samen te werken. Het herkenbaar maken van de oude spoorlijn lukt alleen als Epe en Heerde (en ook Apeldoorn) dat op dezelfde manier doen. Het waarderen en ontwikkelen van het cultuurhistorisch erfgoed van de sprengengebieden is veel kansrijker als de gemeenten dat samen doen. En als Heerde essent op de oeverwallen plant, Epe eiken en Voorst kastanjes dan is er over 50 jaar wel een intrigerend verhaal te vertellen over het oeverwallandschap maar het landschap zelf is niet optimaal geworden.

Bijna alle voorstellen in de visie hebben een gemeenteteoverschrijdend karakter dat niet automatisch geregeld wordt met dit plan. Daarvoor zijn nog allerlei uitvoeringsbeslissingen nodig. Daarnaast speelt nog de vraag op welke wijze de subsidiestromen voor landschapsontwikkeling het beste kunnen worden aangevraagd. Op uitvoeringniveau is de samenwerking tussen de gemeenten daarom vaak nog belangrijker dan de interne samenwerking.

Samenwerking met andere overheden

Met name de provincie (verschillende afdelingen) en het waterschap zijn met ingrijpende landschapsontwikkelingen bezig in dit gebied (ecologische poorten, hoogwatergeul, ecologische

verbindingzones, LOG, etc.). Gemeenten zijn vaak deelnemer in de projectorganisatie van deze ontwikkelingen. De landschapsvormkaart en de open-gebiedenkaart zijn ook voor deze samenwerking een goed instrument. Met deze documenten kunnen de landschappelijke waarden voor de andere overheden op een duidelijke wijze inzichtelijk gemaakt worden.

Samenwerking met landschapsgroepen

Voor een gemeente heeft de samenwerking met op landschap gerichte maatschappelijke groeperingen verschillende kanten. Bij de maatschappelijke groepen is vaak een groot reservoir van kennis, betrokkenheid en menskracht aanwezig is. Daar waar doelen voor landschapsontwikkeling van gemeente en groeperingen samen opgaan liggen hier grote kansen. Veel van deze groepen hebben een duidelijk afgebakende doelstelling, waardoor ze als belangengroep soms ook met gemeenten in conflict kunnen komen. Maar voor de meeste landschapsgroepen geldt dat gemeentelijke belangen samen oplopen met hun eigen belangen.

Toch wordt er niet veel structureel samengewerkt tussen de gemeenten en de landschapsgroepen en tussen de landschapsgroepen onderling. De groepen worden wel gevraagd om deel te nemen aan planprocessen om zo kennis in te brengen en voor draagvlak, maar uitvoeringssamenwerking komt zelden voor.

Samenwerking met de burgers

Voor het landschapsbeleid zoeken we als gemeenten naar directe samenwerking met burgers, bijvoorbeeld voor het realiseren van poelen of beplantingsplannen. Diverse gemeenten hebben hier ook een landschapscoördinator voor. Het duurt echter lang voordat burgers de weg naar de landschapscoördinator vinden. Deze moet een vertrouwensrelatie opbouwen en het kan wel 10 jaar duren voor dat hij of zij vaak gevraagd wordt.

6.3 Knelpunten in de huidige samenwerking

Op dit moment zijn er enkele knelpunten in de samenwerking tussen de verschillende partijen .

1. Intergemeentelijke samenwerking vindt nu op adhoc basis plaats. Maar deze samenwerking is erg gevoelig voor wisselingen in de personele bezetting. Inhoudelijke afspraken en verworven inzichten staan immers maar deels op papier.
2. De gemeenten hebben weinig zicht op elkaars werkzaamheden en de wijze waarop iedere gemeente haar landschapswerk doet. Feitelijke zichtbare samenhang is er alleen als gemeenten elkaar binnen een bepaald projectverband regelmatig ontmoeten.
3. De landschapsinbreng in projecten van hogere overheden is gefragmenteerd en geheel afhankelijk van de kennis en kunde van de ambtelijk medewerker die de gemeenten vertegenwoordigt.
4. Iedere gemeente maakt haar eigen uitvoeringskeuzes. Hoe hoog snoei ik bomen langs een weg? Welke soorten plant ik? Hoe plant ik de bomen? etc.
5. Maatschappelijke groepen hebben geen duidelijk aanspreekpunt. Zij zijn vaak regionaal georganiseerd en worden gedwongen veel tijd te stoppen in de individuele gemeentelijke contacten. Dat is niet bevorderlijk voor het versterken van de samenwerkingsrelatie.
6. Er is geen regionale lobby om bepaalde groene geldstromen aan te boren. De gemeenten doen dit nu individueel.

Voor de knelpunten 1 t/m 4 biedt dit landschapsontwikkelingsplan en het bijbehorende uitvoeringsprogramma een goed, nieuw kader. In de praktijk zal dat kader voortdurend aangepast moeten worden aan veranderende omstandigheden, want anders verouderd het LOP veel te snel.

Voor de aanpak van knelpunt 5 biedt dit LOP hoogstens een startpunt. In de visie zijn doelen geformuleerd en de partijen zijn beschreven. Dat kan een basis voor het organiseren van samenwerking zijn, maar dat zal niet vanzelf gebeuren.

Voor de aanpak van knelpunt 6 is dit LOP een basis. Zonder LOP stoppen de subsidiestromen. Omgekeerd is met het LOP in de hand juist veel te doen, maar hoe dat georganiseerd moet worden is nog niet geregeld.

De knelpunten in het landschapsbeleid kunnen niet worden opgelost zonder een structurele vorm van regionale samenwerking. Alleen al het voortdurend 'up to date' houden van het LOP en het uit-

voeringsprogramma is een flinke klus, zeker als daarbij de coördinatie van doelen belangrijk blijft.

6.4 Naar structurele samenwerking!

Wat zijn de eisen die aan een structurele vorm van samenwerking gesteld zouden moeten worden? De volgende eisen zijn op te stellen:

- Er moet een adres zijn waar alle partijen in de regio kunnen aankloppen voor initiatieven en vragen.
- Er moet voldoende capaciteit (menskracht) in de samenwerking aanwezig zijn om continuïteit van handelen te realiseren.
- Iedere structurele samenwerkingsvorm moet een heldere bestuurlijke opdracht meekrijgen. In principe zou dit LOP de rol van zo'n opdracht kunnen vervullen. Bij structurele samenwerking zou het doel moeten zijn dat er een actieve invulling aan het LOP wordt gegeven. Als dat niet het doel is, is structurele samenwerking helemaal niet nodig.
- Er moet periodiek bestuurlijke/politieke terugkoppeling zijn, bijvoorbeeld aan de hand van een jaarlijkse voortgangsrapportage. Bij de bespreking daarvan zouden ook de maatschappelijke groeperingen deel moeten nemen.
- Er moeten voldoende middelen zijn voor uitvoering en voor coördinatie.

Er zijn verschillende modellen waarin deze structurele samenwerking gestalte kan krijgen.

Het meest basale is een vast dwarsverband tussen de gemeenten. Belangrijkste voorwaarde om dit te laten slagen is het besluit om hiervoor formatieruimte toe te voegen aan de bestaande formatie. Samenwerking in een groter gebied met ruimere doelstellingen kost namelijk meer tijd dan het regelen van deze zaken binnen de gemeenten op zich. Mits aan de voorwaarde voor formatieruimte is voldaan is deze vorm van samenwerking kansrijk en snel te realiseren.

En stap verder en ambitieuzer is om een 'koepel' te organiseren, waarbinnen het landschapsbeleid centraal wordt aangestuurd en die kan dienen als 'loket' voor het publiek. Een dergelijke stap is veel zichtbaarder dan het opzetten van een dwarsverband en is daardoor een veel grotere impuls voor het landschapsbeleid. De gemeenten opereren nu individueel in de uitvoering. Deze individuele benadering zou moeten worden omgebogen naar een regionale samenwerking, waarin de website 'van Veluwe tot IJssel', het herkenbare startpunt voor

vraag en aanbod betreffende landschap en financiering wordt. Op de website kan allerlei informatie over het beleid en de regelingen worden opgenomen en uiteraard dient de website als verwijspunt naar gemeentelijke landschapscoördinatoren. Dit kan een coördinator in dienst van de gemeente zijn, maar dit kan ook een ingehuurde coördinator, zoals Stichting Landschapsbeheer Gelderland zijn. SLG zou tevens de beheerder van de website en daarmee van de koepel kunnen worden. Belangrijk is wel dat deze 'koepel' óók binnen de gemeenten blijft opereren, want heel veel werk moet daar gedaan worden.

De rol van de koepelorganisatie kan tevens perfect worden gecombineerd met de organisatie van groene en blauwe diensten. De provincie delegeert de uitvoering van groene en blauwe diensten richting gemeenten en vraagt ook voor deze wijze van landschapsontwikkeling een heldere organisatievorm. Zowel voor deze diensten als voor uitvoering van het landschapsontwikkelingsplan kunnen middelen worden ondergebracht in een regionaal landschapsfonds en kan co-financiering door provincie en waterschap worden vormgegeven.

Als gemeenten stellen wij voor om een dergelijke 'koepelorganisatie' tegaan opzetten. De koepel krijgt als opdracht om het landschapsontwikkelingsplan uit te voeren en dat samen te doen met de maatschappelijke groepen die actief zijn in het landschap en de medewerkers van gemeenten. SLG zal als beheerder minimaal 1 dag per week beschikbaar moeten zijn om werkzaamheden te kunnen uitvoeren. Om voldoende borging van beleid tussen koepel en gemeentelijke organisaties te waarborgen zal ook formatieruimte binnen de gemeenten beschikbaar moeten worden gesteld. Het kan daarbij gaan om herverdeling, of om uitbreiding van formatieplaatsen.

6.5 Afsluitend

In onze regio wordt veel maatschappelijke energie in het landschap en de discussie over het landschap gestoken. Dit is een kwaliteit van ons gebied en een kenmerk van de mensen die hier wonen en werken. Wij als raden van de drie gemeenten willen met dit LOP deze maatschappelijke kracht ondersteunen en verder uitbouwen.

Colofon

Dit landschapsontwikkelingsplan is onder verantwoordelijkheid van de stuurgroep LOP van Veluwe tot IJssel opgesteld.

- Gemeente Epe: wethouder H.J. Berkhoff
- Gemeente Heerde: wethouder J.C. Lieske
- Gemeente Voorst: wethouder J.N. van Muyden

Projectgroep:

- Namens de gemeente Epe: Dhr. H. Posthuma (projectleider), Mw. K. Lamaker
- Namens de gemeente Heerde: Dhr. G. Haas, Dhr. J. Hartmann
- Namens de gemeente Voorst: Dhr. B. Roeterd, Dhr. J. Wesseldijk

Projectteam LOS stadomland:

Dhr. H. van Kempen (projectleider), Mevr. M. Zwols, Dhr. E. Vrensen, Dhr. J. Lonink

Voor reacties kunt u contact opnemen met de gemeentelijk projectleider H. Posthuma.

Augustus 2009

LOS Stadomland
Postbus 142
5201 AC 's Hertogenbosch
www.losstadomland.nl

Bijlage

B1 Hoe is de landschapsvormkaart gemaakt

De landschapsvormkaart is op een schaal van ongeveer 1:15.000 gemaakt. De eerste digitale versie van de kaart is getekend op de GBKN. Hierbij is de keuze voor iedere gebiedsbegrenzing op perceelsniveau gemaakt, maar niet met veldbezoek gecontroleerd. Sommige legenda-eenheden (zoals de beken en sprengen) komen uit door anderen gemaakte, nauwkeurige inventarisaties. De uiteindelijke kaart is vervolgens in een grafisch programma opgewerkt.

De kaart is gemaakt door de huidige topografische kaart op het oog te vergelijken met de gebiedsinformatie die de geomorfologische kaart, de historische kaart 1910, 1850 en de kaart van De Man geven. Daardoor is de nauwkeurigheid van de landschapsvormkaart groter dan een combinatiekaart die uit GIS-systemen kan worden gegenereerd, en vergelijkbaar met de nauwkeurigheid van professionele landschapsanalyses voor plangebieden

Met deze werkwijze zit er veel 'expert judgement' in de kaart verwerkt. In 90% van de situaties gaat dat goed maar er zullen altijd plekken zijn waar de uitgangsgegevens niet eenduidig interpreteerbaar waren en nader veldbezoek uitsluitend moet geven. Soms heeft dat betrekking op de nauwkeurigheid van de begrenzing en soms op een bijzondere situatie die op de kaarten niet herkenbaar is.

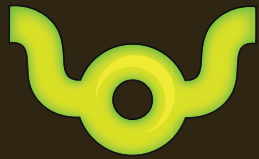
De nauwkeurigheid van de gegevens is echter hoog genoeg om bijvoorbeeld voor bestemmingsplannen te gebruiken.

B2 Samenstelling klankbordgroep

1. Gemeente Epe	www.epe.nl
2. Gemeente Heerde	www.heerde.nl
3. Gemeente Voorst	www.vorst.nl
4. Provincie Gelderland	www.gelderland.nl
5. Ruimte voor de rivier / RWS	www.ruimtevoorderivier.nl
6. Waterschap Veluwe	www.veluwe.nl
7. Natuurmonumenten	www.natuurmonumenten.nl
8. Recron	www.recron.nl
9. RGV	www.rgv.nl
10. Staatsbosbeheer	www.staatsbosbeheer.nl
11. Stichting het Gelders Landschap	www.mooigelderland.nl
12. Kroondomeinen	www.kroondomeinhetloo.nl
13. Gelders Genootschap	www.geldersgenootschap.nl
14. IVN Gelderland	www.ivn.nl/gelderland/
15. KNNV	www.knnv.nl
16. Stichting IJsselhoeven	www.ijsselhoeven.nl
17. Vereniging Kleine Kernen Gelderland	www.vkkgelderland.nl
18. VVV IJsselvallei	www.vvvveluweijsselvallei.nl
19. Erfgoedplatform Epe	www.geo.nl/erfgoedplatform-epe/
20. Heerder Historische Vereniging	www.heerderhistorischevereniging.nl
21. Oudheidkundige Kring Voorst	www.okvvoorst.nl
22. Landschapsbeheer Gelderland	www.landschapsbeheergelderland.nl
23. Stichting IJsselboomgaarden	www.ijsselboomgaarden.nl
24. Stichting heg en landschap	www.hegenlandschap.nl
25. Stichting natuur anders	www.stichtingnatuuranders.nl
26. Vereniging VeluweIJsselzoom	www.veluweijsselzoom.nl
27. De Spaanse ruiter	-
28. Weidevogelgroep IJsselvallei	-
29. Gelderse milieufederatie	www.geldersemilieufederatie.nl
30. Gelders particulier grondbezit	www.grondbezit.nl/IE/gpg.html
31. LTO Noord	www.ltonoord.nl
32. Stichting Veluwse beken en sprengen	www.sprengenbeken.nl
33. Toer de boer op	www.toerdeboerop.nl
34. Belangenvereniging de kar- en de hooilanden	www.dekardehooilanden.nl
35. Plaatselijk belang De Vecht	www.de-vecht.nl
36. Stichting hippisch platform Epe	www.hippischplatform.nl

los · stad om land

LOS stadomland B.V.

Postbus 142
5201 AC 's Hertogenbosch

Veemarktkade 8
5222 AE te 's Hertogenbosch.

Tel: 073 - 7113770

info@losstadomland.nl
www.losstadomland.nl

Landschapsontwikkelingsplan | **VVTIJ**